

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ
ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
« Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις στις Ιστορικές, Αρχαιολογικές
και Ανθρωπολογικές Σπουδές »

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Η δημιουργία των σύγχρονων πολιτικών θεσμών μέσα από την
λειτουργία της δικαιοσύνης στην Ύστερη Μεσαιωνική Αγγλία**

Στυλιανός Πάτας

**Επιβλέπουσα: Ρίκα Μπενβενίστε, Καθηγήτρια Ιστορίας της Μεσαιωνικής
Ευρώπης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας**

ΒΟΛΟΣ 2019

Περίληψη

Η παρούσα εργασία διερευνά την δημιουργία των πολιτικών θεσμών στην Αγγλία της ύστερης μεσαιωνικής περιόδου, μέσα από την εξέταση της λειτουργίας της δικαιοσύνης. Η σημασία των θεσμών απονομής δικαιοσύνης στην κοινωνία της ύστερης μεσαιωνικής περιόδου, έχει οικονομική και πολιτική διάσταση. Τα έσοδα από την λειτουργία των δικαστηρίων αποτελούν, ένα σημαντικό έσοδο για τους ηγεμόνες. Κατά συνέπεια η λειτουργία και η διατήρηση αυτών των δικαστηρίων υπήρξε πρωταρχικό μέλημα για ηγεμόνες και άρχοντες, διότι αποτελεί οικονομικό ζήτημα. Η εφαρμογή του *κοινού δικαίου*, σημαίνει δημιουργία βασιλικών δικαστηρίων και εφαρμογή συγκεκριμένων δικαστικών πρακτικών, τα οποία διευρύνουν την δικαιοδοσία της κεντρικής δικαιοσύνης έναντι των τοπικών δικαστηρίων. Η εξέλιξη του συστήματος της δικαιοσύνης που αποδίδεται από το βασιλικό συμβούλιο, δημιουργεί το κοινοβούλιο. Από τον 13^ο αιώνα, με την διεύρυνση των συμμετεχόντων και την πρόσκληση των αντιπροσώπων των κοινοτήτων σε αυτό, επιτελείται ο μετασχηματισμός από δικαστήριο σε φόρουμ συζητήσεων για τα σημαντικά θέματα του βασιλείου και αργότερα νομοθετικό σώμα, χωρίς ποτέ να χάσει την δικαστική του διάσταση.

Λέξεις Κλειδιά: Ύστερη μεσαιωνική Αγγλία, βασιλική δικαιοσύνη, *κοινό δίκαιο*, ένορκη δίκη, προδοσία, συνταγματική σύγκρουση, κοινοβούλιο.

Abstract

The present monograph attempts to trace the creation of the political institutions in Later Medieval England, through the examination of the evolution of justice. The importance of the judicature institutions in the late medieval English society has economic and political dimensions. The revenue from the function of the courts was a significant income for the ruling class. In consequence the operation and preservation of those courts, was a primary issue for the king and the lords, because of the economic matter. The enforcement of the *common law* means the creation of the royal courts of justice and the implementation of a specific judicature practice which expands the jurisdiction of the central over the local courts of justice. The essay concludes with the creation of parliament. The evolution of royal justice which attributed from the King's Council as the High Court of Justice, creates the parliament. From the 13th century, the expansion of the men who participate in parliament and the invitation of the Commons, has the effect of its transformation from a court of justice to a forum for the most important issues of the kingdom and half a century later, to a legislative body which also preserves always its judicial dimension.

Key Words: Late Medieval England, royal justice, *common law*, jury trial, treason, constitutional collision, parliament.

Πίνακας Περιεχομένων

Κατάλογος Άγγλων Μοναρχών μετά την Νορμανδική κατάκτηση και μέχρι το 1399	vii
Εισαγωγή	1
Κεφάλαιο 1: Πολιτική ιστορία της περιόδου 1066-1399	
1.1 Η Νορμανδική κατάκτηση της Αγγλίας. Οι πρώτες αλλαγές στη διακυβέρνηση	11
1.2 Ο οίκος των Πλανταγενετών. Ερρίκος Β' και η γένεση του <i>κοινού δικαίου</i> . Η μεγάλη Ασίζη του Clarendon	13
1.3 Ριχάρδος Λεοντόκαρδος, Ιωάννης Ακτήμονας και η Magna Carta. Ερρίκος Γ'	15
1.4 Οι τρεις Εδουάρδοι και η γένεση των κυβερνητικών θεσμών	17
Κεφάλαιο 2: Οι Νορμανδοί και οι αλλαγές στη δικαιοσύνη	
2.1 Η κληρονομιά των Αγγλοσαξόνων	21
2.2 Η έννοια της «ειρήνης του Βασιλιά». Βασιλική δικαιοδοσία	26
2.3 Η δικαιοσύνη στο πλαίσιο της Χωροδεσποτείας	29
2.4 Η βασιλική δικαιοσύνη. Τα δικαστήρια στο πρώτο μισό του 12 ^{ου} αιώνα	34
Κεφάλαιο 3: Το κοινό δίκαιο (Common Law)	
3.1 Έγκλημα και ποινική διαδικασία τον 12 ^ο αιώνα	41
3.2 Η μεταρρύθμιση των Ανδηγαυών και η εφαρμογή του <i>κοινού δικαίου</i>	45
3.3 Η λειτουργία του <i>κοινού δικαίου</i>	48
3.4 Τα βασιλικά δικαστήρια την εποχή του Ιωάννη Ακτήμονα	52
Κεφάλαιο 4: Η εξέλιξη της αγγλικής δικαιοσύνης τον 13^ο αιώνα	
4.1 Magna Carta. Το <i>κοινό δίκαιο</i> την εποχή του Ερρίκου Γ'	57
4.2 Από τις Διατάξεις της Οξφόρδης και του Westminster στον νόμο του Marlborough. Ποινική διαδικασία	61
4.3 Η εμφάνιση του νομικού επαγγέλματος. Bracton	65
4.4 Το <i>κοινό δίκαιο</i> την εποχή του Εδουάρδου Α'	69

4.5	Επιείκεια (<i>Equity</i>). Οι απαρχές του Κοινοβουλίου	74
Κεφάλαιο 5: Ο νόμος περί προδοσίας και η συνταγματική σύγκρουση		
5.1	Το έγκλημα της προδοσίας τον 12 ^ο και τον 13 ^ο αιώνα	77
5.2	Εδουάρδος Α' και η «νέα προδοσία»	82
5.3	Συνταγματική σύγκρουση την εποχή του Εδουάρδου Β'	88
5.4	Προδοσία και σύνταγμα	92
Κεφάλαιο 6: Από το δικαστήριο στο Κοινοβούλιο		
6.1	Το κοινοβούλιο ως δικαστήριο (<i>High Court of Parliament</i>)	97
6.2	Συμβουλή και συναίνεση. Τα πρώτα κοινοβούλια	100
6.3	Κοινοβούλιο και αντιπολίτευση. Η εμφάνιση των Κοινοτήτων	103
6.4	Η Βουλή των Λόρδων και η Βουλή των Κοινοτήτων	105
Επίλογος		109
Βιβλιογραφία		113

**Κατάλογος Άγγλων Μοναρχών
μετά την Νορμανδική κατάκτηση και μέχρι το 1399**

Οίκος Νορμανδίας

Γουλιέλμος ο Κατακτητής	1066-1087
Γουλιέλμος Β΄	1087-1100
Ερρίκος Α΄	1100-1135
Στέφανος Αγγλίας	1135-1154

Οίκος Πλανταγενετών

(Ανδηγαυοί)

Ερρίκος Β΄	1154-1189
Ριχάρδος Α΄ Λεοντόκαρδος	1189-1199
Ιωάννης Ακτήμονας	1199-1216
Ερρίκος Γ΄	1216-1272
Εδουάρδος Α΄	1272-1307
Εδουάρδος Β΄	1307-1327
Εδουάρδος Γ΄	1327-1377
Ριχάρδος Β΄	1377-1399

Εισαγωγή

Στις μέρες μας ως πολίτες ενός κράτους και δρώντα υποκείμενα, ερχόμαστε αντιμέτωποι και επηρεαζόμαστε από τους πολιτικούς θεσμούς που αυτό έχει αναπτύξει στη μακρά ιστορία της διαμόρφωσης του. Κάποιοι πολιτικοί θεσμοί παίζουν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στην ζωή μας, διαμορφώνοντας μια συγκεκριμένη νομική, πολιτική και κοινωνική κουλτούρα, η οποία επηρεάζει βαθιά το ποιοι είμαστε ως λαός μιας συγκεκριμένης χώρας, ως πολίτες ενός συγκεκριμένου κράτους, ως μέλη ενός έθνους γενικότερα. Ενισχυτικό της παραπάνω θέσης είναι το γεγονός ότι ορισμένοι θεσμοί είναι παλαιότεροι από την ύπαρξη του ίδιου του κράτους ως οργανωμένης πολιτικής οντότητας. Επίσης κάποιοι πολιτικοί θεσμοί, που αναπτύχθηκαν σε ορισμένα κράτη επιβιώνουν ως τις μέρες μας με μια αξιοθαύμαστη σταθερότητα η οποία προκύπτει από το γεγονός ότι στηρίζονται στο στέρεο έδαφος πάνω στο οποίο δημιουργήθηκαν και εξελίχθηκαν. Το να περιγράψουμε όμως αυτούς τους θεσμούς, δεν σημαίνει απλά να πλέξουμε το εγκώμιό τους αλλά αντίθετα σημαίνει να προσπαθήσουμε να τους κατανοήσουμε κυρίως στην στιγμή που αυτοί δημιουργούνται στο χρόνο.

Με ποια κριτήρια ορίζουμε όμως τους πολιτικούς θεσμούς; Τι είδους σχέσεις αναπτύσσονται ανάμεσα στους θεσμούς αυτούς και στους δρώντες που εμπλέκονται στις πολιτικές διαδικασίες; Πώς δημιουργούνται, εξελίσσονται και μεταβάλλονται οι πολιτικοί θεσμοί και πώς επηρεάζουν την έκβαση της πολιτικής ιστορίας; Ή το αντίθετο, πώς η πολιτική ιστορία και τα υποκείμενα της ιστορίας επηρεάζουν την δημιουργία αυτών των πολιτικών θεσμών; Οι πολιτικοί θεσμοί αφορούν διαδικασίες οι οποίες εμποδίζουν τη συνοχή του οργανωμένου κοινωνικού συνόλου στο επίπεδο της πολιτικής. Η αυτονομία και η αυτοτέλεια των πολιτικών θεσμών συναρτώνται άμεσα με ιστορικές εξελίξεις συνδεδεμένες με καταστάσεις πολιτικές και κοινωνικές, οι οποίες τείνουν να είναι περισσότερο δημοκρατικές και φιλελεύθερες.

Σκοπός της συγκεκριμένης εργασίας είναι η μελέτη της δημιουργίας των σύγχρονων πολιτικών θεσμών μέσα από την λειτουργία τις δικαιοσύνης στην ύστερη μεσαιωνική Αγγλία. Δύο είναι τα βασικά θέματα που προκύπτουν από τον παραπάνω τεθέντα σκοπό της εργασίας. Γιατί μια ανάλυση της λειτουργίας της δικαιοσύνης; Και επίσης γιατί στην ύστερη μεσαιωνική Αγγλία;

Από πολύ νωρίς στην ιστορία της μεσαιωνικής Ευρώπης δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στο δίκαιο και αυτό το γεγονός έχει ως αποτέλεσμα την βαθύτατη επίδραση στην μελλοντική εξέλιξη των κρατών και την ανάπτυξη συγκεκριμένων πολιτικών θεσμών. Ο νόμος δεσμεύει ηθικά και αργότερα πολιτικά τον μονάρχη απέναντι στους υπηκόους του. Το δίκαιο ρυθμίζει πολλαπλές σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων και δεν είναι μονοδιάστατο (ως ποινικό δίκαιο και μόνο) όπως σε άλλες περιοχές του κόσμου. Σε καμία άλλη περίοδο της ιστορίας, όσο σε αυτή της μεσαιωνικής Ευρώπης δεν ήταν τόσο σημαντικοί οι νομικοί. Επίσης το δίκαιο βοήθησε και σε μια άλλη εξέλιξη, την εμφάνιση όλο και περισσότερων εγγράμματων ανθρώπων. Σε συνδυασμό με την Αναγέννηση στην ύστερη μεσαιωνική περίοδο, το δίκαιο το οποίο αποτελούσε αντικείμενο σπουδών για τους ανθρώπους με παιδεία, βοήθησε στην αύξηση του αριθμού των ανθρώπων που μπορούσαν να συντάξουν έγγραφα ή να τηρήσουν με σχολαστικότητα αρχεία, και τα δύο άκρως απαραίτητα για την δημιουργία των πολιτικών θεσμών. Όλα αυτά όμως θα παρέμεναν αφηρημένες έννοιες εάν δεν δημιουργούνταν δικαιοί θεσμοί από τους οποίους προήλθαν αργότερα οι κυβερνητικοί θεσμοί.

Στα περισσότερα ευρωπαϊκά βασίλεια, παρουσιάστηκαν τα βασικά στοιχεία του κράτους και των πολιτικών θεσμών του, την περίοδο μεταξύ 12^{ου} και 13^{ου} αιώνα. Ενώ όμως αυτό συνέβη ταυτόχρονα σχεδόν, η δημιουργία αυτών των πολιτικών θεσμών και κατ' επέκταση του κράτους δεν συνέβη το ίδιο σε όλα τα βασίλεια. Είναι αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι η Αγγλία και η Γαλλία παρουσίασαν έναν ταχύτερο ρυθμό ανάπτυξης τέτοιων πολιτικών θεσμών σε σχέση με άλλες χώρες. Μάλιστα η Αγγλία προηγείται σε αυτή την διαδικασία περίπου έναν αιώνα και από την Γαλλία. Οι πολιτικοί θεσμοί των δύο χωρών αποτέλεσαν αντικείμενο μίμησης περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη χώρα. Το παράδειγμά τους υπήρξε ιδιαίτερα σημαντικό για τις υπόλοιπες χώρες κατά την κρίσιμη περίοδο από τα τέλη του 13^{ου} και τις αρχές του 14^{ου} αιώνα. Όλα αυτά κάνουν ιδιαίτερα ελκυστική την μελέτη της ύστερης μεσαιωνικής Αγγλίας για την δημιουργία των σύγχρονων πολιτικών θεσμών.

Τρεις είναι οι στόχοι μου στην παρούσα εργασία. Ο πρώτος είναι να *χρησιμοποιήσω το μεγαλύτερο μέρος της γνωστής βιβλιογραφίας για το υπόψη θέμα και να πληροφορήσω τον αναγνώστη για τα σημαντικότερα ζητήματα που αναδείχθηκαν από την ακαδημαϊκή έρευνα και τις διαφωνίες που προέκυψαν μεταξύ των μελετητών σε ορισμένα κομβικά σημεία, από τις αρχές του περασμένου αιώνα μέχρι τις μέρες μας.*

Θεωρώ ότι η έρευνα, με την βοήθεια ενός εξαιρετικά μεγάλου όγκου βιβλιογραφίας, έχει αναδείξει ενδιαφέροντα ζητήματα που έχουν να κάνουν για παράδειγμα με τον ρόλο των Αγγλοσαξόνων στην λειτουργία της αγγλικής δικαιοσύνης μετά την Νορμανδική κατάκτηση, τον τρόπο προέλευσης και δημιουργίας των βασιλικών δικαστηρίων κατά τον 12^ο αιώνα ή τον μετασχηματισμό κατά τον 14^ο αιώνα του δικαστηρίου σε κοινοβούλιο στην μορφή που το ξέρουμε σήμερα.

Ο δεύτερος στόχος είναι να αναδείξω την ιδιαίτερη οικονομική και πολιτική σημασία των θεσμών απονομής δικαιοσύνης στην κοινωνία της ύστερης μεσαιωνικής περιόδου. Τα έσοδα από την λειτουργία των δικαστηρίων αποτέλεσαν σε όλη την διάρκεια του μεσαίωνα, ένα σημαντικό έσοδο για τους ηγεμόνες. Κατά συνέπεια η λειτουργία και διατήρηση αυτών των δικαστηρίων υπήρξε πρωταρχικό μέλημα για ηγεμόνες και άρχοντες, διότι αποτελούσε οικονομικό ζήτημα. Συνήθως οι ποινές για τα παραπτώματα σήμαιναν πρόστιμα. Η μετέπειτα εμφάνιση εξειδικευμένων δικαστών, στο πλαίσιο των βασιλικών δικαστηρίων, δεν σταμάτησε την συγκεκριμένη πρακτική μιας και αυτοί χρησιμοποιούνται ως συλλέκτες των προσόδων, ενώ παραμερίζονται οι παλαιότεροι τοπικοί δικαστές (σερίφηδες), οι οποίοι δικάζουν μικρότερα παραπτώματα. Σταδιακά οι ηγεμόνες αντιλαμβάνονται ότι η δικαιοσύνη μπορεί να είναι ένας τρόπος ενίσχυσης της εξουσίας τους, οπότε επιδιώκεται η διεύρυνση της δικαιοδοσίας της βασιλικής δικαιοσύνης. Στο πλαίσιο αυτό δίνεται η δυνατότητα στους διάδικους να παρακάμψουν την δικαιοσύνη στο πλαίσιο της χωροδεσποτείας και να απευθυνθούν στην βασιλική δικαιοσύνη. Η θεωρητική υπεροχή του βασιλιά έναντι των βαρόνων αυξάνεται και τελικά ενοποιείται η πολιτική εξουσία σε όλη την εδαφική επικράτεια, όπου ένας ηγεμόνας είχε την ανώτατη εξουσία.

Τέλος ο τρίτος μου στόχος είναι να παρουσιάσω την διαδικασία οικοδόμησης των πολιτικών θεσμών μέσα από την εξέλιξη των κυρίαρχων για την εποχή δικαστικών θεσμών. Οι βασιλείς αποδέχτηκαν ότι η δικαιοσύνη είχε μεγάλη σημασία για τα εσωτερικά ζητήματα του βασιλείου και την ίδια τους την εξουσία, ενώ ο απλός λαός για την προστασία έναντι της αυθαίρετης βίας και των περιουσιών τους. Στην ύστερη μεσαιωνική περίοδο ως πυλώνες της διακυβέρνησης θεωρούνται το Θησαυροφυλάκιο και το Ανώτερο δικαστήριο. Καταρχάς μετά την Νορμανδική κατάκτηση, ο Γουλιέλμος ο Κατακτητής μοιράζει γαίες στους υποτελείς του, οι οποίες είναι διάσπαρτες σε όλη την χώρα, κάτι ιδιαίτερα σημαντικό, διότι δεν υπήρχε η

δυνατότητα εμφάνισης κάποιας νησίδας έτερης αντιπολιτευόμενης εξουσίας στον βασιλιά. Αυτό είχε την σημασία του για να μπορέσουν να αναπτυχθούν θεσμοί όπως το Θησαυροφυλάκιο, το οποίο είχε από την αρχή δικαστικό ρόλο και ανεπτυγμένες δυνατότητες είσπραξης εσόδων από τα περιφερειακά δικαστήρια. Το επόμενο βήμα είναι η ανάπτυξη ενός κεντρικού δικαστηρίου, του βασιλικού δικαστηρίου, το οποίο διαθέτει ξεχωριστά τμήματα και εκδικάζει υποθέσεις τόσο στο παλάτι του Ουέστμινστερ, όσο και στην περιφέρεια με περιοδεύοντες δικαστές, ως αντιπροσώπους του κεντρικού δικαστηρίου. Αυτή η διαδικασία είναι ταυτόχρονη με την εισαγωγή του *κοινού δικαίου*, ενώ σημαντικές αλλαγές γίνονται και στην διαδικασία απονομής δικαιοσύνης με την εισαγωγή της ένορκης δίκης. Έτσι ο βασιλιάς αποκτά την ύπατη εξουσία σε όλα τα νομικά ζητήματα, ενώ κατέχει την αυθεντία σε δημοσιονομικά ζητήματα, αγγίζοντας όλο και περισσότερο την πλήρη κυριαρχία. Η ηθική πρόσδεση των υπηκόων του σε αυτό το οικοδόμημα είναι το σημαντικότερο επίτευγμα του 13^{ου} αιώνα. Γι' αυτό άλλωστε κάθε βαρονική εξέγερση δεν αποσκοπεί στον σφετερισμό της εξουσίας αλλά στην αποκατάσταση της τάξης. Στα τέλη του 13^{ου} και πλησιάζοντας στον 14^ο αιώνα, ο βασιλιάς επιζητά την συμβουλή και την συναίνεση των σημαντικότερων ανδρών του βασιλείου για την λήψη αποφάσεων, στο πλαίσιο του κοινοβουλίου. Αυτές οι αποφάσεις είναι αρχικά επί δικαστικών θεμάτων, ενώ από τον 14^ο αιώνα και μετά αφορούν όλα τα σημαντικά ζητήματα του κράτους.

Η μελέτη της βιβλιογραφίας οδήγησε σε μια σειρά διαπιστώσεων για το δίκαιο και τη νομική ιστορία γενικότερα, κατά την ύστερη μεσαιωνική περίοδο στην Αγγλία, τις οποίες παραθέτω εδώ διότι θα βοηθήσουν στην γενικότερη κατανόηση σημαντικών θεμάτων που διαπραγματεύεται η παρούσα εργασία και οι οποίες μπορούν να συνοψισθούν στις ακόλουθες: (α) Η Αγγλία μετά την Νορμανδική κατάκτηση ήταν ένα φεουδαρχικό κράτος, ο πολιτικός χαρακτήρας του οποίου εκφράζεται καλύτερα με την λέξη φεουδαρχικό παρά εθνικό. (β) Συνέπεια του παραπάνω είναι το βασιλικό συμβούλιο να είναι ένα φεουδαρχικό συμβούλιο, με όλα τα χαρακτηριστικά αυτών. (γ) Ένα από αυτά τα χαρακτηριστικά είναι η απουσία νομοπαραγωγικής διαδικασίας, επειδή ο νόμος εξαγγέλεται δεν παράγεται με συγκεκριμένη διαδικασία. (δ) Ο προϋπάρχον νόμος, ο οποίος εξαγγέλεται από τον βασιλιά είναι ένα σώμα εθιμικών κανόνων, που στο πέρασμα του χρόνου απέκτησαν την μορφή θεμελιώδους δικαίου. Οι κανόνες αυτοί έλκουν την καταγωγή τους από τα

κοινωνικά ήθη ή τη νομοθεσία των διαφόρων λαών της βρετανικής νήσου και τηρούνται με πεποίθηση δικαίου μέχρι την σύγχρονη εποχή (ε) Ένα άλλο χαρακτηριστικό της περιόδου, είναι η απουσία διάκρισης μεταξύ των διαφόρων κυβερνητικών δράσεων, με αποτέλεσμα να διαπλέκονται συνεχώς η «δικαστική», η «νομοθετική» και η «διοικητική» δραστηριότητα. (στ) Το κοινοβούλιο αποτελεί το Ανώτερο δικαστήριο του βασιλείου και μαζί με τα κατώτερα βασιλικά και μη δικαστήρια, εξασκούν κυβερνητικές λειτουργίες. Το κοινοβούλιο ταυτόχρονα εκδικάζει και νομοθετεί αλλά πολύ μετά από την ύστερη μεσαιωνική περίοδο, θα διαχωρισθούν αυτές οι δύο δραστηριότητες. Η νομοθετική του δραστηριότητα, θα παραμείνει δευτερεύουσας σημασίας, κάτι που σημαίνει ότι αυτή την περίοδο λειτουργεί ως επί το πλείστον ως δικαστήριο παρά ως νομοθετικό σώμα, ενώ τα λοιπά βασιλικά δικαστήρια, λειτουργούν πολλές φορές με νομοθετικό τρόπο. (ζ) Οι πράξεις του κοινοβουλίου, αποτελούν ανάλογο των δικαστικών αποφάσεων των κατώτερων δικαστηρίων, οι οποίες δεν θεωρούνται σαν να έγιναν από κάποια παντοδύναμη νομοθετική συνέλευση αλλά θεωρούνται ως απλές αποφάσεις ενός ακόμα δικαστηρίου. Η νομοθετική δραστηριότητα των δικαστηρίων στον αγγλοσαξονικό κόσμο στις μέρες μας δεν αποτελεί τυχαίο γεγονός αλλά είναι αποτέλεσμα μιας μακράς διαδικασίας που έχει τις ρίζες της στην ύστερη μεσαιωνική Αγγλία.

Θα ακολουθήσουν λίγα λόγια για το *κοινό δίκαιο* και τον τρόπο λειτουργίας του γενικά. Η εισαγωγή του *κοινού* δικαίου, ως κυρίαρχο σύστημα απονομής δικαιοσύνης κατά τον 12^ο αιώνα, είναι κομβικό σημείο όχι μόνο στην νομική ιστορία αλλά γενικότερα στην ιστορία της Αγγλίας. Από τις *απαρχές* της λειτουργίας του *κοινού δικαίου*, την εποχή του Ερρίκου Β', μια βασική αρχή διέπει την λειτουργία του. Η διαδικασία και ο μηχανισμός λειτουργίας είναι αυτός που επιβάλλει ο βασιλιάς. Όταν αυτή η διαδικασία ενεργοποιείται και ο μηχανισμός εκκινά, σε αυτόν υπόκεινται όλοι ανεξαιρέτως, είτε είναι βαρόνοι ή ιππότες είτε απλοί ελεύθεροι άνθρωποι. Αυτή η αρχή μορφοποιείται με δύο τρόπους. Πρώτον, εάν κάποιος επιθυμεί να υπαχθεί στο *κοινό δίκαιο*, θα πρέπει να έχει την έγκριση του βασιλιά (τα εντάλματα και ο τρόπος λειτουργίας τους, αποτελούν αυτή την έγκριση). Δεύτερον, η λειτουργία του *κοινού δικαίου*, είναι μια συγκεκριμένη πρακτική, που αποφασίζεται από τον βασιλιά (το σύστημα των Περιοδευόντων Δικαστών του Eyre μεταφέρει, νοητά, την θέληση του μακριά από το παλάτι του Γουέστμινστερ). Επίσης *κοινό*

δίκαιο σημαίνει βασιλικά δικαστήρια και απονομή δικαιοσύνης με την χρήση βασιλικών ενταλμάτων. Τα εντάλματα αυτά αποτελούν έγγραφα με ξεκάθαρες διαταγές για το τι πρέπει να γίνει και σε ποια βάση πρέπει να δικασθεί μια υπόθεση.

Στη συνέχεια θα αναφερθούν κάποια θέματα που προέκυψαν κατά την συγγραφή της εργασίας. Καταρχήν λόγω του γεγονότος ότι σχεδόν το σύνολο της βιβλιογραφίας που χρησιμοποιήθηκε δεν ανήκει στην ελληνική γλώσσα, ανέκυπταν συνεχώς μεταφραστικά ζητήματα για συγκεκριμένους όρους. Σε αυτές τις περιπτώσεις αρχικά δίνεται ταυτόχρονα η μετάφραση και ο πρωτότυπος αγγλικός όρος σε παρένθεση, ενώ στη συνέχεια επιλέγεται ποιος από τους δύο ο μεταφρασμένος ή ο αγγλικός είναι ο πιο κατάλληλος για την κατανόηση του κειμένου. Για παράδειγμα, η Ασίζη του Κλάρεντον (*Assize of Clarendon*), η οποία στη συνέχεια του κειμένου αναφέρεται μόνο ως Ασίζη του Κλάρεντον, ενώ αντίθετα η μικρή ασίζη της *novel disseisin* («πρόσφατης εκδίωξης»), στη συνέχεια αναφέρεται ως *novel disseisin*, διότι η φράση «πρόσφατης εκδίωξης», δεν εξυπηρετεί σωστά τον σκοπό του κειμένου. Επίσης κάποιοι όροι έχουν μεταφραστεί εντελώς περιφραστικά, όπως για παράδειγμα αυτός των *suitors* (ως οι προεδρεύοντες αντί του άρχοντα, διεκπεραιωτές μιας δίκης σε χωροδεσποτικό δικαστήριο) λόγω της αναντιστοιχίας με την πρακτική που γνωρίζουμε, γι' αυτό και χρησιμοποιείται συνεχώς αμετάφραστος ο όρος. Ένα άλλο ζήτημα που προέκυψε κατά την μελέτη, ήταν η χρήση του όρου *court* (δικαστήριο). Η λέξη *court* είναι αμφίσημη και δεν είχε πάντα την ίδια σημασία. Αρχικά δεν σήμαινε παρά τους σημαντικούς άνδρες της αυλής του βασιλιά (βαρόνους και λοιπούς κυβερνητικούς αξιωματούχους), ενώ σταδιακά η λέξη απέκτησε την σημασία του δικαστηρίου, δεδομένου ότι αρχικά αυτοί οι έμπιστοι άνδρες της βασιλικής αυλής απέκτησαν το δικαίωμα να δικάζουν υποθέσεις. Συνεπώς η μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή, μιας και ακόμα και σύγχρονα βιβλία, αναφέρονται στην αυλή του βασιλιά και όχι σε κάποιο δικαστήριο με την λέξη *court*. Επίσης η χρήση του όρου *βαρόνοι*, ως ο χαρακτηρισμός της ανώτερης αριστοκρατίας, δεν αποτελεί συνηθισμένη επιλογή στην ελληνική βιβλιογραφία, πρωτότυπη ή μεταφρασμένη. Ο όρος επιλέχθηκε να χρησιμοποιηθεί κατά κόρον στην παρούσα εργασία για δύο λόγους. Πρώτον γιατί αποτελεί την κύρια επιλογή στην αγγλική βιβλιογραφία (*barons*) και δεύτερον γιατί με αυτόν τον όρο έμειναν στην ιστορία συγκεκριμένα πολιτικά γεγονότα που αναφέρονται συνεχώς στο κείμενο, για παράδειγμα δεύτερος βαρονικός πόλεμος (*Second Barons War*). Τέλος ο όρος *κοινό*

δίκαιο χρησιμοποιείται συνεχώς με πλάγια γραφή προκειμένου να υποδηλώσει το νομικό σύστημα που επιβλήθηκε από τους Ανδηγαυούς, ώστε να μην γίνεται παρανόηση με την απλή χρήση που υποδηλώνει αλλιώς η φράση.

Η παρούσα εργασία είναι δομημένη σε έξι κεφάλαια. Η συγκεκριμένη δομή εξυπηρετεί δύο ζητούμενα που τέθηκαν από την αρχή, με σκοπό να γίνει πιο εύκολα κατανοητή η διαδικασία οικοδόμησης των πολιτικών θεσμών μέσα από την εξέλιξη της δικαιοσύνης. Πρώτον, να τηρηθεί η χρονική ακολουθία των ιστορικών γεγονότων και να εξετασθούν οι εξελίξεις στην λειτουργία της δικαιοσύνης σε συνδυασμό με το πολιτικό πλαίσιο. Εναλλακτική αυτής της επιλογής θα ήταν η εξέταση τμηματικά της εξέλιξης των δικαστικών θεσμών, έξω από το συνολικό ιστορικό πλαίσιο αλλά σε αυτή την περίπτωση δεν θα ήταν δυνατή η συσχέτιση για παράδειγμα του Ανώτερου δικαστηρίου με το Κοινοβούλιο ή δεν θα μπορούσε να εκτιμηθεί σωστά η σημασία της ανάδυσης των αντιπροσώπων των κοινοτήτων που τελικά δημιούργησαν την Βουλή των Κοινοτήτων, διότι αυτή δεν θα έχει ειπωθεί στο πλαίσιο πολιτικών γεγονότων όπως ο Εκατονταετής πόλεμος. Το συγκεκριμένο ζητούμενο επιτεύχθηκε σε μεγάλο βαθμό, με την παρατήρηση ότι ορισμένα γεγονότα των δύο τελευταίων κεφαλαίων επικαλύπτονται χρονικά. Δεύτερο ζητούμενο αποτέλεσε η συσχέτιση κάθε κεφαλαίου με την βασιλεία ενός μονάρχη του αγγλικού βασιλείου. Η συγκεκριμένη επιλογή έγινε με σκοπό να δοθεί η απαραίτητη έμφαση στον επιτυχή ή μη δρόμο που ακολούθησε η εξέλιξη της δημιουργίας των πολιτικών θεσμών, λόγω της παρουσίας αυτών των ηγεμόνων στον αγγλικό θρόνο.

Στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας, γίνεται μια ανασκόπηση των πολιτικών πεπραγμένων της περιόδου με σκοπό να εισαχθεί ο αναγνώστης ομαλά στα κυριότερα ζητήματα της ύστερης μεσαιωνικής Αγγλίας, ώστε όταν αυτά θα τα συναντήσει στα επόμενα κεφάλαια της εργασίας, να του είναι στοιχειωδώς οικεία και να διαθέτει το ευρύτερο πλαίσιο.

Το δεύτερο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στις αλλαγές που έφεραν οι Νορμανδοί μετά την κατάκτηση της βρετανικής νήσου. Γίνεται λόγος για την σημαντική κληρονομιά των αγγλοσαξόνων και για την βασική έννοια της «ειρήνης του βασιλιά». Επίσης στο κεφάλαιο αναφέρονται θέματα που σχετίζονται με την δικαιοσύνη στο πλαίσιο της χωροδεσποτείας και τα πρώτα βασιλικά δικαστήρια στο πρώτο μισό του 12^{ου} αιώνα. Το κεφάλαιο, ενώ γίνονται εκτενείς αναφορές στον Γουλιέλμο τον Κατακτητή και τον Γουιέλμο Β', είναι αφιερωμένο ως επί το πλείστον

στον Ερρίκο Α', ο οποίος έθεσε τις βάσεις για την ανάπτυξη της βασιλικής δικαιοσύνης.

Ακολουθεί στο τρίτο κεφάλαιο, η ανάλυση του *κοινού δικαίου*. Κυρίαρχη μορφή του κεφαλαίου είναι ο Ερρίκος Β', ένας από τους σημαντικότερους άγγλους βασιλείς, όχι μόνο της περιόδου αλλά γενικότερα της αγγλικής ιστορίας. Αναφορές γίνονται επίσης στους δύο γιους του, τον Ριχάρδο Α' και τον Ιωάννη Α' αλλά η κυρίαρχη μορφή του πατέρα τους επισκιάζει όλη την ιστορική περίοδο. Τα ζητήματα που αναλύονται στο κεφάλαιο είναι η ποινική διαδικασία κατά τον 12^ο αιώνα, η μεταρρύθμιση των Ανδηγαυών με την εφαρμογή του *κοινού δικαίου* και τέλος η δημιουργία των βασιλικών δικαστηρίων, ως ξεχωριστά τμήματα ενός ενιαίου κεντρικού δικαστηρίου.

Στο επόμενο τέταρτο κεφάλαιο, γίνεται λόγος για την εξέλιξη της δικαιοσύνης της δικαιοσύνης τον 13^ο αιώνα και είναι το κεφάλαιο του Ερρίκου Γ'. Είναι ο μακροβιότερος βασιλιάς της περιόδου και δικαιωματικά ο αιώνας του ανήκει αν και ο γιος του Εδουάρδος Α', υπήρξε πολύ δραστήριος ως πρίγκηπας. Σε αυτό το τμήμα γίνεται αναφορά στην Magna Carta, ως το σημαντικότερο έγγραφο της περιόδου, όχι τόσο για τα αναγραφόμενα σε αυτό αλλά για την λειτουργία που επιτέλεσε ως ένα είδος συνταγματικού κειμένου. Γίνεται λόγος επίσης για τις εξελίξεις στην ποινική διαδικασία, την έναρξη της νομοθετικής λειτουργίας και το *κοινό δίκαιο* γενικότερα, ενώ το κεφάλαιο κλείνει με τις καταβολές αυτή της περιόδου στην Επιείκεια (*Equity*), ως ένας θεσμός συμπληρωματικός του *κοινού δικαίου*.

Στο πέμπτο κεφάλαιο, αναλύεται ένα ζήτημα ιδιαίτερα σημαντικό για την συνοχή της αγγλικής κοινωνίας, αυτό της προδοσίας. Ο όρος εξετάζεται στο πλαίσιο προηγούμενων περιόδων και ακολούθως αναφέρονται οι αλλαγές που έφερε ο Εδουάρδος Α'. Το κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στον Εδουάρδο Α', η σημασία του οποίου για την αγγλική ιστορία, αγγίζει εκείνη του Ερρίκου Β', ενώ σημαντική αναφορά γίνεται στον γιο του Εδουάρδο Β' αλλά για τους τελείως αντίθετους λόγους. Τα θέματα που συζητούνται είναι αυτά του ορισμού της προδοσίας και της συνταγματικής σύγκρουσης, όταν τίθεται το ζήτημα της συναίνεσης μεταξύ βαρόνων και βασιλιά.

Τέλος στο έκτο κεφάλαιο, γίνεται λόγος για τον μετασχηματισμό του κοινοβουλίου από Ανώτερο δικαστήριο σε φόρουμ συζήτησης σημαντικών πολιτικών θεμάτων, πεδίο συναίνεσης μεταξύ των πολιτικών δυνάμεων και τέλος σε νομοθετικό

σώμα. Τα περισσότερα θέματα που αναφέρονται στο συγκεκριμένο τμήμα, αφορούν την βασιλεία του Εδουάρδου Γ' αν και όπως αναφέρθηκε νωρίτερα, υπάρχει σχετική επικάλυψη, με την περίοδο των δύο πρώτων Εδουάρδων.

Κεφάλαιο 1: Πολιτική ιστορία της περιόδου 1066-1399

Η Νορμανδική κατάκτηση της Αγγλίας. Οι πρώτες αλλαγές στη διακυβέρνηση

Όταν ο Εδουάρδος ο Ομολογητής πέθανε το 1066, η διαδοχή του αγγλικού θρόνου υπήρξε μια αμφισβητούμενη υπόθεση. Η χώρα αντιμετώπιζε την απειλή δύο ταυτόχρονων εισβολών στο αγγλικό έδαφος, η μια από το βορρά και τον βασιλιά της Νορβηγίας Χάραλντ και η άλλη από το στενό της Μάγχης και τον Γουλιέλμο, Δούκα της Νορμανδίας. Στο θρόνο ανέβηκε τελικά ο Χάρολντ, ένας από τους κυριότερους αριστοκράτες της αγγλικής κοινωνίας της εποχής¹.

Ο Χάρολντ αντιμετώπισε με επιτυχία την νορβηγική εισβολή στη μάχη του Stamford Bridge τον Σεπτέμβριο του 1066 αλλά ηττήθηκε λίγο αργότερα και ο ίδιος σκοτώθηκε, στη μάχη του Hastings εναντίον των Νορμανδών στις 14 Οκτωβρίου της ίδιας χρονιάς. Η εισβολή των Νορμανδών στην Αγγλία το 1066 μετά τη νίκη του Γουλιέλμου Α', υπήρξε η δεύτερη μεγάλη εισβολή μέσα σε μόλις 50 χρόνια, μετά από εκείνη του Μεγάλου Κνούτου των Σκανδιναβών, το 1016. Η σημασία όμως αυτής της δεύτερης εισβολής και τα αποτελέσματα της για την ίδια την Αγγλία αλλά και για την ιστορία των θεσμών γενικότερα είναι απείρως πιο σημαντική από την πρώτη.

Στην Αγγλία ο Γουλιέλμος ο Κατακτητής εφάρμοσε το πιο προηγμένο ίσως σύστημα διακυβέρνησης της Ευρώπης. Αφού κατέστειλε μέχρι το 1072 τις εξεγέρσεις εναντίον του, διατήρησε στις θέσεις τους τους περισσότερους αξιωματούχους του Εδουάρδου του Ομολογητή. Οι Νορμανδοί διεύρυναν τις εξουσίες του σερίφη, στο πλαίσιο της κομητείας και του ανέθεσαν την είσπραξη φόρων, ενώ οργάνωσαν ένα δημόσιο ταμείο, ξεχωριστό από την κεντρική οικονομική υπηρεσία του βασιλικού οίκου, στο Ουέστμινστερ. Εκκένωσαν από πληθυσμό τεράστιες αγροτικές περιοχές που μετατράπηκαν σε δάση, για τα οποία νομοθέτησαν αργότερα ένα ειδικό καθεστώς και διευκόλυναν την ανέγερση κάστρων αλλά μόνο μετά από έγκριση του βασιλιά.

Ο Γουλιέλμος εισήγαγε τις φεουδαρχικές σχέσεις στην Αγγλία. Οι Νορμανδοί παραχώρησαν γαίες που είχαν δημεύσει από τους Αγγλοσάξονες ως φέουδα σε

---

¹ Hudson, John, (2011 last update), *The Normans 1066-1154*, διαθέσιμο στο <http://www.bbc.co.uk>

υποτελείς με αντάλλαγμα την παροχή στρατιωτικών υπηρεσιών μεταξύ άλλων, ενώ ανασυγκρότησαν συγκεκριμένες γαίες των Σαξόνων, τις οποίες μοίρασαν ως τιμητικούς τίτλους (*honours*) σε άμεσους υποτελείς του βασιλιά (*tenants in chief*). Η συλλογή φόρων εντατικοποιήθηκε μέσω των φεουδαρχικών σχέσεων και η καταγραφή των διαφορών γαιών και της αξίας τους, που διέταξε ο Γουλιέλμος μας έδωσε το Μέγα Κτηματολόγιο (*Domesday Book*), το πιο ξακουστό διοικητικό επίτευγμα αυτής της περιόδου, το οποίο αποτελεί την πληρέστερη πηγή πληροφοριών για την εγκατάσταση των Νορμανδών στην Αγγλία.

Με τον θάνατο του Γουλιέλμου το 1083, οι γαίες του μοιράστηκαν στους γιους του και ο δεύτερος γιος του Γουλιέλμος Β', έγινε βασιλιάς της Αγγλίας αφού επικράτησε έναντι διαφόρων επαναστατών και του πρωτότοκου αδελφού του Ροβέρτου (τον οποίο νίκησε στην προσπάθεια εισβολής του στο νησί), ο οποίος διατήρησε την Νορμανδία. Ο Γουλιέλμος Β' συνέχισε την δυναμική πολιτική του πατέρα του αλλά σκοτώθηκε σε ατύχημα κατά την διάρκεια ενός κυνηγιού και τον διαδέχθηκε ο νεότερος αδελφός του Ερρίκος Α', το 1100.

Ο Ερρίκος Α' ενίσχυσε επιπλέον την δυναμική παρουσία των Νορμανδών στην Αγγλία, εξελίσσοντας περισσότερο την διακυβέρνηση του κράτους, ιδιαίτερα στα οικονομικά και δικαστικά θέματα. Στον Ερρίκο Α' χρεώνεται η δημιουργία του Θησαυροφυλακίου, η διευθέτηση θεμάτων που προέκυψαν με τους σερίφηδες και κυρίως η διεύρυνση της βασιλικής εξουσίας μέσω της πρακτικής των περιοδευόντων δικαστών.

Ο Ερρίκος Α' δεν άφησε άνδρες κληρονόμους και παρά το γεγονός ότι είναι ο πιο πληθωρικός παραγωγός νόθων τέκνων στο Μεσαίωνα, τα νόθα παιδιά συνήθως δεν κληρονομούσαν τους πατεράδες τους. Μια διαμάχη ξέσπασε για τον θρόνο, ανάμεσα στην κόρη του Ματθίλδη, η οποία νυμφεύθηκε τον Γοδεφρείδο «Πλανταγενέτη» κόμη της Ανδηγαυίας και τον Στέφανο του Μπλουά, οποίος βασίλευσε από το 1135 έως το 1154. Παρά το γεγονός ότι πολλές φορές ο Στέφανος αναφέρεται ως σφετεριστής του αγγλικού θρόνου, οι κληρονομικές του αξιώσεις δεν ήταν αβάσιμες. Ο ίδιος ήταν γιος της Ματθίλδης, της αδελφής του Ερρίκου Α' και του Στεφάνου, κόμη του Μπλουά. Η βασιλεία του Στεφάνου έμεινε στην ιστορία με το όνομα «αναρχία», λόγω του εμφυλίου που ξέσπασε. Τον Νοέμβριο του 1153, υπέγραψε συνθήκη με την ξαδέλφη του Ματθίλδη, σύμφωνα με την οποία όριζε διάδοχο του στον θρόνο της Αγγλίας τον Ερρίκο του Ανζού, τον μεγαλύτερο γιο της

από τον δεύτερο σύζυγο της Γοδεφρείδο Πλανταγενέτη. Ο Στέφανος πέθανε τον Αύγουστο του ίδιου χρόνου και τον διαδέχθηκε ο Ερρίκος, γιος της Ματθίλδης, ως Ερρίκος Β΄ της Αγγλίας.

Ο οίκος των Πλανταγενετών. Ερρίκος Β΄ και η γένεση του κοινού δικαίου. Η μεγάλη Ασίζη του Clarendon

Ο Ερρίκος Β΄ κληρονόμησε μια χώρα διαιρεμένη από τον εμφύλιο πόλεμο, τις διαμάχες μεταξύ των διεκδικητών του θρόνου και τις εξεγέρσεις που ξέσπασαν από διάφορους βαρόνους. Στο πρόσωπο του Ερρίκου Β΄ οι Άγγλοι απέκτησαν ένα βασιλιά ο οποίος αντιλήφθηκε πλήρως την ανάγκη για μια αποτελεσματική και σταθερή διακυβέρνηση της χώρας. Ο ίδιος υπήρξε μια ισχυρή προσωπικότητα και έδειξε εξαιρετική αφοσίωση στην επίτευξη του στόχου ενός κράτους ευημερίας και αδιαπραγμάτευτης ειρήνης, ενώ τα βασιλικά του καθήκοντα υπήρξαν το μεγάλο πάθος ενός ακούραστου χαρακτήρα. Η βασιλεία του Ερρίκου Β΄ στάθηκε καθοριστική για την ιστορία της Αγγλίας. Αν και πολλές μεταρρυθμίσεις ανάγονται στην περίοδο του παππού του Ερρίκου Α΄, ο ίδιος όμως έδωσε πραγματική ώθηση σε αυτές, για να εκτοξεύσουν κυριολεκτικά την χώρα πολύ μπροστά από την εποχή της².

Η πρώτη προτεραιότητα του Ερρίκου Β΄ ήταν ο περιορισμός της δύναμης που απέκτησαν οι βαρόνοι. Κατά την διάρκεια της βασιλείας του Στεφάνου, πολλοί βαρόνοι παραποίησαν ήδη υπάρχοντες φεουδαλικούς νόμους, εξυπηρετώντας δικές τους φιλοδοξίες, απομειώνοντας παράλληλα την βασιλική εξουσία. Ο Ερρίκος Β΄ νομοθέτησε με σκοπό την αντιστροφή αυτής της διαδικασίας και την ενδυνάμωση της εξουσίας του βασιλιά. Ευτυχώς για τον ίδιο οι δομές υπήρχαν ήδη. Αξιωματούχοι του κράτους όπως οι σερίφηδες ήταν διορισμένοι σε κάθε κομητεία, ενώ μια ολόκληρη γραφειοκρατική διοίκηση ήταν δομημένη γύρω από εργαλεία όπως η βασιλική σφραγίδα και το βασιλικό διάταγμα. Κυβερνητικοί αξιωματούχοι που προσλήφθηκαν την εποχή του Στεφάνου, απολύθηκαν. Διατάχθηκε η καταστροφή κάστρων που είχαν χτίσει βαρόνοι χωρίς βασιλική έγκριση, ενώ ανακαλέστηκαν δωρεές κρατικών γαιών που είχαν γίνει την προηγούμενη περίοδο³. Στο πλαίσιο των φεουδαρχικών δεσμών,

---

² Σύμφωνα με μελετητές όπως ο Kaeuper, στις αρχές περίπου του 13^{ου} αιώνα με το πέρας της βασιλείας του Ιωάννη Ακτήμονα, γιου του Ερρίκου Β΄ η Αγγλία σε επίπεδο διακυβέρνησης βρίσκεται έναν αιώνα μπροστά από την Γαλλία.

³ Smith, Goldwin (1990), *A Constitutional and Legal History of England*, Dorsett Press, New York, σελ. 84.

έγινε γρήγορα αντιληπτό ότι αντικαθιστώντας την στρατιωτική υπηρεσία των βασισάλων με πληρωμές στα βασιλικά ταμεία, θα μπορούσε να κατασταλούν τα απείθαρχα στοιχεία.

Ο Ερρίκος Β' χαρακτηρίστηκε από τους ιστορικούς ως «πατέρας του αγγλικού κοινού δικαίου» και ως «λέων της δικαιοσύνης». Αναδιοργάνωσε το νομικό σύστημα του κράτους και εισήγαγε το κοινό δίκαιο. Πιο συγκεκριμένα, καθιέρωσε την δίκη με την συμμετοχή ενόρκων, που σήμανε το τέλος των γερμανικών πρακτικών της απονομής δικαιοσύνης με την χρήση βασανιστηρίων ή την πρακτική της μονομαχίας. Ενίσχυσε επιπλέον τα δικαστικά καθήκοντα των μελών του συμβουλίου του και καθιέρωσε συγκεκριμένες δικαστικές πρακτικές, με στόχο την αποτελεσματική διακυβέρνηση του κράτους στις περιπτώσεις απουσίας του ή σε μεταγενέστερες περιπτώσεις «αδύναμων» βασιλέων. Έτσι αυτή την περίοδο, αποσπάται ένα τμήμα του συμβουλίου του και δημιουργείται στο παλάτι του Ουέστμινστερ το δικαστήριο των Κοινών Υποθέσεων (*Court of Common Pleas*) και το δικαστήριο των Υποθέσεων του Βασιλιά (*Court of King's Bench*)⁴. Επίσης καθορίζονται σε τακτική βάση οι κύκλοι των περιοδεύόντων δικαστών (*Judges of Eyre*) που σημαίνουν την απονομή βασιλικής δικαιοσύνης πρωτόδικα στην περιφέρεια.

Τα κατορθώματά του Ερρίκου Β' στο επίπεδο της διακυβέρνησης της χώρας και της απονομής δικαιοσύνης, επισκιάζονται από την έμφαση που δίνεται από τους ιστορικούς στις διενέξεις του, με τον Θωμά Μπέκετ, πρώην Καγκελάριου και αργότερα αρχιεπισκόπου του Καντέρμπουρι και την διαμάχη που ξέσπασε μεταξύ τους. Οι σχέσεις των δύο ανδρών οδηγήθηκαν σε ρήξη, αμέσως μετά τον διορισμό του Μπέκετ ως αρχιεπισκόπου. Αντικείμενο της διαμάχης υπήρξε η ποινική δικαιοδοσία των εκκλησιαστικών δικαστηρίων⁵. Ο Ερρίκος Β' νομοθέτησε επί αυτού του ζητήματος και εξέδωσε τις Διατάξεις του Κλάρεντον (*Constitutions of Clarendon*) το 1164, σύμφωνα με τις οποίες οι ένοχοι κληρικοί θα πρέπει να παραδίδονται για τιμωρία σε πολιτικά δικαστήρια. Στο ίδιο πλαίσιο της ποινικής δικονομίας προβλέφθηκε με την Ασίζη του Κλάρεντον (1166), ένα από τα σημαντικότερα νομοθετήματα στην ιστορία του αγγλικού δικαίου, η καθιέρωση 12

---

⁴ Smith, Kenneth & Keenan, Denis (2007), *English Law*, Edinburgh, Longman Press, σελ. 6.

⁵ Nicholas, David (2004), *Η Εξέλιξη του Μεσαιωνικού Κόσμου*, Αθήνα, ΜΙΕΤ, σελ. 333.

νομοταγών πολιτών ανά εκατοντάδα και 4 σε κάθε χωριό, με καθήκοντα ενόρκων που θα μπορούσαν να ορκιστούν για το αν κάποιος μέλος της κοινότητας είναι ληστής ή εγκληματίας. Η παραίτηση του Μπέκετ επηρέασε την εκκλησιαστική ζωή της χώρας και η εξορία του δημιούργησε προβλήματα στις σχέσεις του Ερρίκου Β' με τον Λουδοβίκο Ζ' της Γαλλίας. Η δολοφονία του (αν και τυχαίο γεγονός) το 1170, ξεσήκωσε δημόσια κατακραυγή και ανάγκασε τον Ερρίκο Β' να αποσύρει τις Διατάξεις του Κλάρεντον και να τις αντικαταστήσει αργότερα με την Ασίζη του Νορθάμπτον (*Assize of Northampton*) το 1176.

Ριχάρδος Λεοντόκαρδος, Ιωάννης Ακτήμονας και η Magna Carta. Ερρίκος Γ'

Διάδοχος του Λουδοβίκου Ζ' στον γαλλικό θρόνο υπήρξε ο Φίλιππος Β' Αύγουστος. Ένας ψυχρός διπλωμάτης ο οποίος τα τελευταία χρόνια της βασιλείας του Ερρίκου Β', συνωμότησε με τους δύο γιους του τον Ριχάρδο Α' και τον Ιωάννη, οι οποίοι στράφηκαν ενάντια στον πατέρα τους και τον υποχρέωσαν σε μια ταπεινωτική ειρήνη λίγα χρόνια πριν το θάνατό του το 1189. Στον αγγλικό θρόνο, ανέβηκε ο Ριχάρδος Α' (βασ. 1189-1199), ένας ικανός στρατηλάτης, που συμμετείχε στην Τρίτη σταυροφορία στους Αγίους Τόπους, ο οποίος εκτιμάται περισσότερο από τους μυθιστοριογράφους παρά από τους ιστορικούς⁶. Δεν έδειξε κανένα ενδιαφέρον για την διοίκηση του κράτους, στο οποίο κατά την δεκάχρονη βασιλεία του, έμεινε ελάχιστα, παρά μόνο για την είσπραξη των φόρων προς χρηματοδότηση των διαφόρων εκστρατειών του.

Ο θάνατος του Ριχάρδου Α' από ένα δηλητηριασμένο βέλος, σήμανε την άνοδο στο θρόνο του αδερφού του Ιωάννη. Ο Ιωάννης είναι μάλλον μια παρεξηγημένη προσωπικότητα και σίγουρα πιο δημοφιλής στους ιστορικούς παρά στους μυθιστοριογράφους, σε αντίθεση με τον Ριχάρδο. Το ότι δεν συμπεριλήφθηκε από τον Ερρίκο Β' στην αρχική κατανομή των εδαφών του βασιλείου στους γιους του, μιας και ήταν τέταρτος σε σειρά διαδοχής, του έδωσε το προσωνύμιο Ιωάννης ο Ακτήμων. Παρά το γεγονός ότι ήταν μέτριος στρατηλάτης, ήταν αρκετά σκληρός και γι' αυτό αποδείχθηκε εξαιρετικά ικανός σε θέματα δημόσιας διοίκησης και διακυβέρνησης του κράτους. Έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα δικαστικά ζητήματα και σύμφωνα με την Doris Stenton «κοιτώντας κάποιος την μεγάλη εικόνα, θα δει καθαρά ότι στα ζητήματα που αφορούν την δικαστική εξουσία και διοίκηση, στον

---

⁶ Nicholas, David (2004), *ο.π.*, σελ. 337-338.

βασιλιά Ιωάννη αξίζουν εύσημα»⁷. Ο ίδιος συμμετείχε στην ακροαματική διαδικασία πολύ συχνά και επηρέαζε με την παρουσία του, την λειτουργία του βασιλικού δικαστηρίου⁸. Η υστεροφημία του δέχθηκε ένα επιπλέον πλήγμα, πέραν αυτών που αναφέρθηκαν, λόγω των κακών σχέσεων που διατηρούσε με τους βαρόνους, η εξέγερση των οποίων (με την απαραίτητη καθοδήγηση πάντα του γαλλικού στέμματος) οδήγησε στην υπογραφή από τον Ιωάννη της Μάγκνα Κάρτας (*Magna Carta-The Great Charter*) το 1215 και τον Πρώτο Πόλεμο των Βαρόνων που ακολούθησε (1215-1217)⁹.

Ο Χάρτης των Ελευθεριών (*Magna Carta Libertatum*) υπήρξε ένα κείμενο που για πρώτη φορά όριζε τα δικαιώματα των πολιτών ενώ ταυτόχρονα, περιόριζε τις εξουσίες του ίδιου του μονάρχη. Βάσει αυτού, οι νέοι φόροι θα έπρεπε πρώτα να εγκριθούν από ένα συμβούλιο που απαρτιζόταν από ευγενείς και εκπροσώπους του κλήρου. Αναγνώρισε επίσης τα δικαιώματα της Εκκλησίας, περιόρισε την εξουσία του βασιλιά πάνω στους υπηκόους του, ενώ ο πιο σημαντικός όρος του, ήταν ότι κανένας πολίτης δεν μπορούσε να συλληφθεί ή να διωχθεί χωρίς λόγο, παρά μόνο αν το όριζαν οι νόμοι. Παρόλο που οι ευγενείς και ο κλήρος διαπραγματεύτηκαν πρώτα για τους εαυτούς τους και ύστερα για τον λαό, η Μάγκνα Κάρτα περιόρισε τις αυθαιρεσίες του βασιλιά και έχει μείνει στην ιστορία ως το πρώτο συνταγματικό κείμενο της ιστορίας.

Με την πρώτη ευκαιρία ο Ιωάννης αποκήρυξε την Μάγκνα Κάρτα αλλά υποχώρησε σε πολλά από τα ζητήματα που το κείμενο διαπραγματευόταν. Ένας σκληρός αντιπολιτευόμενος πυρήνας βαρόνων, από την βόρεια Αγγλία κυρίως, συνέχισε τον αγώνα εναντίον του. Ο θάνατος του Ιωάννη από δυσεντερία το 1216, έφερε στο θρόνο τον γιο του Ερρίκο Γ' σε ηλικία μόλις εννέα ετών.

Ο Ερρίκος Γ', ένας χαρακτήρας αποφασιστικός, με ξεκάθαρες θέσεις για το τι πρέπει να γίνει, υπήρξε από πολλές απόψεις μια γοητευτική προσωπικότητα. Ήταν ένας άνθρωπος με μεγάλη αισθητική ευαισθησία και δεν είχε καμία σχέση με τις εκρήξεις και την σκληρή γραμμή του πατέρα του, βασιλιά Ιωάννη. Στα χρόνια του αποσαφηνίστηκαν πλήρως οι αρμοδιότητες των δικαστηρίων του *κοινού δικαίου* και

---

⁷ Stenton, D. M. (1964), *English Justice 1066-1215*, Philadelphia, American Philosophical Society, σελ. 88-90.

⁸ Turner, R. (1968), *The King and his Courts, The Role Of John and Henry III in the Administration of Justice, 1199-1240*, Ithaca, New York, Cornell University Press, σελ. 5.

⁹ Smith, Goldwin (1990), *ο.π.*, σελ. 133-138.

παγιώθηκε η πρακτική και οι διαδικασίες αυτών. Στην διάρκεια της βασιλείας του, πραγματοποιήθηκαν αρκετές διευρυμένες συνεδριάσεις του βασιλικού συμβουλίου, τα λεγόμενα *parliaments*¹⁰, εν μέσω γενικής δυσaráσκειας από τους βαρόνους, λόγω των έκτακτων εισφορών που ζητήθηκαν για την χρηματοδότηση διαφόρων εγχειρημάτων του βασιλιά. Το 1258 οι βαρόνοι εξανάγκασαν τον βασιλιά να δεχθεί τις Διατάξεις της Οξφόρδης (*Provisions of Oxford*), οι οποίες ως κύριο στόχο είχαν την ανάγκη ελέγχου του βασιλικού συμβουλίου, ενώ περίπου είκοσι χρόνια αργότερα η επόμενη εξέγερση θα οδηγήσει στον Δεύτερο Πόλεμο των Βαρόνων (1264-1267). Μετά τις πρώτες νίκες επί των βασιλικών δυνάμεων, οι βαρόνοι απέκτησαν τον έλεγχο της χώρας. Ο θάνατος όμως του Σιμόν ντε Μονφόρ (6^{ου} Κόμη του Λέστερ), επικεφαλής των βαρόνων το 1265 στη μάχη του Έβεσαμ, στερήσε από το στρατόπεδο τους οποιαδήποτε ελπίδα να ξανακερδίσουν τον έλεγχο που είχαν κατά την περίοδο των Διατάξεων της Οξφόρδης. Ο νόμος του Marlborough που τέθηκε σε ισχύ το 1267, επέφερε ξανά την ηρεμία μεταξύ των βαρόνων και του Ερρίκου Γ'.

Οι τρεις Εδουάρδοι και η γένεση των κυβερνητικών θεσμών

Ο Εδουάρδος Α', γιος του Ερρίκου Γ', έπαιξε σημαντικό ρόλο στα πολιτικά πράγματα ήδη από την εποχή των Διατάξεων της Οξφόρδης. Αρχικά ο ίδιος παρείχε την στήριξη του στους βαρόνους. Από την στιγμή όμως που ο Πάπας στήριξε με διάταγμα τον Ερρίκο Γ', ο Εδουάρδος αντιλήφθηκε ότι ο μοναδικός του δρόμος προς την εξουσία ήταν αυτός που περνούσε μέσα από την διαδοχή του θρόνου. Ως επικεφαλής έτσι του βασιλικού στρατού, στήριξε τον πατέρα του στον Δεύτερο Πόλεμο των Βαρόνων και μετά την αποκατάσταση της τάξης, αναχώρησε το 1270 για μια σταυροφορία. Όταν επέστρεψε από τους Αγίους Τόπους ήταν ήδη για δύο χρόνια βασιλιάς της Αγγλίας.

Η σημασία του Εδουάρδου Α' για την ιστορία της Αγγλίας, μπορεί να συναγωνιστεί μόνο αυτή του Ερρίκου Β'. Ο ίδιος ήταν εξαιρετικά αποτελεσματικός, επέβαλε μια ισχυρή διακυβέρνηση στη χώρα, ήταν υπέρμαχος της δικαιοσύνης και επιζητούσε την συμβουλή ανοιχτόμυαλων συνεργατών. Από τα πριγκηπικά του χρόνια είχε αντιληφθεί την σημασία των «κοινοβουλίων» (*parliaments*), τα οποία χρησιμοποίησε ως όργανο δημοσιοποίησης της κυβερνητικής πολιτικής και στήριξης του βασιλικού συμβουλίου σε σημαντικά ζητήματα. Μέχρι το τέλος της βασιλείας

---

¹⁰ Nicholas, David (2004), *ο.π.*, σελ. 346-348.

του το 1307, το Κοινοβούλιο απέκτησε έναν «συνταγματικό» - αν και όχι σαφώς καθορισμένο - ρόλο στα πολιτικά πράγματα της χώρας.

Έχοντας την στήριξη αυτών των κοινοβουλίων, ο Εδουάρδος Α' αποδείχτηκε πολύ σημαντικός νομοθέτης. Ο νόμος του Γκλώστερ (*Statute of Gloucester*) το 1278 και του *Quo Warranto* το 1280 είχαν ως στόχο τα ιδιωτικά δικαστήρια των βαρόνων και τους καλούσαν να αποδείξουν με ποιο ένταλμα είχαν το προνόμιο να δικάζουν, ενώ ο νόμος του *Quia Emptores* το 1290 απαγόρευε την υποφειοδοποίηση, υπονομεύοντας τις φεουδαρχικές σχέσεις¹¹. Έτσι η δικαιοσύνη εκσυγχρονιζόταν και γινόταν όλο και πιο συγκεντρωτική.

Τα οικονομικά των πολέμων στους οποίους ενεπλάκη ο Εδουάρδος Α', μεγάλωσαν την λαϊκή δυσανεμία εναντίον του, από το 1290 και έπειτα. Το 1301 είχε καθυποτάξει πλήρως την Ουαλία και την παραχώρησε στον γιο του για να κυβερνήσει αλλά δεν κατάφερε να προσαρτήσει την Σκωτία, με την οποία μπλέχτηκε σε ατελέσφορους και δαπανηρούς πολέμους.

Τον Εδουάρδο Α' διαδέχθηκε μετά το θάνατό του το 1307, ο γιος του Εδουάρδος Β' (βασ.1307-1327). Η βασιλεία του Εδουάρδου Β' ήταν μια χωρίς προηγούμενο καταστροφή. Εν τούτοις, κληρονόμησε από τον πατέρα του κάποια σημαντικά προβλήματα, με σημαντικότερα αυτά ενός μεγάλου ποσού το οποίο έλλειπε από το κρατικό ταμείο και τον πόλεμο με τους Σκωτσέζους. Ο Εδουάρδος Β' υπήρξε όμως από όλες τις απόψεις ένας αδύνατος βασιλιάς και ανίκανος να διατηρήσει με σθένος την εξουσία. Οι βαρόνοι, πολλοί εκ των οποίων είχαν κάθε λόγο να εχθρεύονται τον βασιλιά, μιας και η άνοδός του στην εξουσία σήμανε, την τοποθέτηση στα υψηλότερα αξιώματα αντιπάλων του πατέρα του, θυμήθηκαν την περίοδο του Ερρίκου Γ' και ανυπόμονοι περίμεναν την ευκαιρία για άλλη μια φορά να επεκτείνουν την κυριαρχία τους¹².

Τρία ήταν τα βασικά προβλήματα, τα οποία αποτέλεσαν σημεία τριβής ανάμεσα στους βαρόνους και τον βασιλιά. Πρώτον, τα οικονομικά του πολέμου με τους Σκωτσέζους και συγκεκριμένα ο εφοδιασμός του στρατού, που αποτελούσε δυσβάσταχτο βάρος, πόσο μάλλον όταν τα αποτελέσματα ήταν πενιχρά. Ενώ ο πατέρας του πέρασε την τελευταία δεκαετία της ζωής του εκστρατεύοντας ενάντια

---

¹¹ Prestwich, M. (1980), *The Three Edwards: War and State in England, 1272–1377*, New York, Taylor & Francis e-Library, σελ. 132-133.

¹² Smith, Goldwin (1990), *ο.π.*, σελ. 188-189.

στους Σκωτσέζους, ο Εδουάρδος Β' στην κυριολεξία εγκατέλειψε σχεδόν εξ' ολοκλήρου τον πόλεμο, σηκώνοντας όμως και ένα μεγάλο ποσό από το κρατικό ταμείο για άλλους σκοπούς. Η εγκατάλειψη του πολέμου, αποτέλεσε το δεύτερο θέμα της αντιπαράθεσης. Ο Robert Bruce, βασιλιάς των Σκωτσέζων, εκμεταλλεύτηκε την ευκαιρία και προσάρτησε εκ νέου εδάφη τα οποία είχαν χαθεί. Αυτή η εξέλιξη εξέθεσε τον αγγλικό βορρά σε επιθέσεις αλλά κυρίως διακινδύνευσε τα κεκτημένα των βαρόνων στην περιοχή. Τέλος η πιο σημαντική διένεξη αφορούσε τον έμπιστο του βασιλιά Piers Gaveston, με τον οποίο ο βασιλιάς είχε ιδιαίτερα στενή σχέση, ενώ οι βαρόνοι θεωρούσαν ότι τον επηρέαζε αρνητικά και ενάντια στα συμφέροντα του βασιλείου, ενώ ταυτόχρονα συμπεριφερόταν αλαζονικά.

Η επιτροπή των βαρόνων που επέβαλλε τους όρους της στο βασιλιά το 1311, δολοφονώντας το 1312 τον Piers Gaveston, έφτασε στα άκρα την αντιπαράθεση με τον Εδουάρδο Β'. Οι ίδιοι όμως αποδείχτηκαν ανίκανοι να διατηρήσουν την εξουσία, την οποία απέσπασαν από τον βασιλιά. Έδειξαν εξάλλου αδιαφορία για το κοινό καλό, αρνούμενοι να παράσχουν την βοήθεια τους στον Εδουάρδο Β' εναντίον των Σκωτσέζων, κάτι που οδήγησε στην καταστροφική ήττα των Άγγλων στην μάχη του Bannockburn (1314) και την γελοιοποίηση του βασιλιά¹³.

Η εκδίκηση του Εδουάρδου Β' ήρθε μερικά χρόνια αργότερα. Το θερμόμετρο της αντιπαράθεσης έφτασε στα ύψη εκ νέου το 1319, μετά την άρνηση του Thomas Lancaster (2^{ος} Κόμης του Lancaster), εξαδέλφου του βασιλιά και επικεφαλής των βαρόνων να παρευρεθεί στη συγκέντρωση του Κοινοβουλίου όπως επίσης και με τις διαμάχες στα σύνορά με την Ουαλία, μεταξύ των βαρόνων και των νέων ευνοούμενων του βασιλιά του Hugh Despenser και του συνονόματου γιου του. Η χώρα έφτασε στα πρόθυρα του εμφυλίου πολέμου. Ο Εδουάρδος Β' κινήθηκε με μυστικότητα προετοιμάζοντας την εκστρατεία του στο βορρά ενώ αντίθετα οι βαρόνοι παρέμεναν παθητικοί και χωρίς συγκεκριμένο σχέδιο απέναντι στον βασιλιά. Η ήττα των βαρόνων, όταν αποκόπηκαν από τα βασιλικά στρατεύματα και δεν κατάφεραν να περάσουν τον ποταμό Ure στο Boroughbridge, σήμανε την σύλληψη και το θάνατο για ορισμένους από τους κυριότερους αντιπάλους του βασιλιά, με πρώτο αυτόν του Thomas Lancaster¹⁴.

---

¹³ Smith, Goldwin (1990), *ο.π.*, σελ. 189-192.

¹⁴ Prestwich, Michael (2005), *Plantagenet England 1225-1360*, Oxford, Clarendon Press, σελ. 205-213.

Η σύγκληση του Κοινοβουλίου στην Υόρκη περίπου δύο μήνες αργότερα, κατήργησε τις θεσμικές ρυθμίσεις που είχαν επιβληθεί στο βασιλιά το 1311 και σήμανε μια νέα εποχή στις σχέσεις του βασιλιά με τους βαρόνους καθώς και τους αντιπροσώπους των κοινοτήτων, στο πλαίσιο της λειτουργίας του Κοινοβουλίου.

Μετά την εκθρόνιση και την δολοφονία του Εδουάρδου Β' από την βασίλισσα Ισαβέλλα και τον εραστή της Ρογήρο Μόρτιμερ, στο θρόνο της Αγγλίας ανέβηκε ο γιος του Εδουάρδος Γ'. Το 1330, ο Εδουάρδος Γ' σκότωσε τον Μόρτιμερ που κυβερνούσε ως κηδεμόνας του ανήλικου μέχρι τότε βασιλιά και ανέλαβε την διακυβέρνηση της χώρας. Η δημοτικότητά του τα πρώτα χρόνια της βασιλείας του ήταν ιδιαίτερα υψηλή, ενώ η αυλή του ήταν από η πιο λαμπρή της Ευρώπης και ο ίδιος είχε αντιληφθεί την σημασία του συμβολισμού στην πολιτική. Η ανάγκη για χρηματοδότηση του Εκατονταετούς Πολέμου με την Αγγλία, τον έκανε δεκτικό απέναντι στις απαιτήσεις των υποτελών του και με αυτό τον τρόπο «συνέβαλλε» στην ενδυνάμωση της θέσης του Κοινοβουλίου. Από το 1360 και έπειτα η διανοητική του κατάσταση ήταν τέτοια που στην αυλή του επικρατούσε χάος.

Κεφάλαιο 2: Οι Νορμανδοί και οι αλλαγές στη δικαιοσύνη

Η Νορμανδική κατάκτηση της Αγγλίας επιφέρει ουσιαστική μεταβολή στην λειτουργία της δικαιοσύνης στο αγγλικό βασίλειο. «Τα εκατόν πενήντα χρόνια από την Νορμανδική κατάκτηση έως την Μάγκνα Κάρτα πέρασαν την αγγλική κοινωνία από τις αιματηρές οικογενειακές διαμάχες και την δίκη με μέσο τα βασανιστήρια, στην ένορκη δίκη και από την απονομή δικαιοσύνης στα πανάρχαια τοπικά δικαστήρια μεταξύ των χωρικών, στην δίκη ενώπιον βασιλικών δικαστών υπό το βλέμμα ενός πανταχού παρόντος βασιλιά»¹⁵ μας λέει η Doris M. Stenton στην εισαγωγή του έργου της για την ιστορία της περιόδου. Με τον Γουλιέλμο τον Κατακτητή και την εισαγωγή στην Αγγλία των πρακτικών της ηπειρωτικής Ευρώπης, εμφανίζεται η δικαιοσύνη στο πλαίσιο της χωροδεσποτείας (manorial justice). Ο άρχοντας είναι ο δικαστής στην γη που ορίζει και αποφασίζει για τις νομικές διαμάχες των υποτελών του. Ο Βασιλιάς είναι ο απόλυτος κύριος αυτής της φεουδαρχικής πυραμίδας, επειδή όλη η γη εν τέλει του ανήκει και οι άρχοντες την κατέχουν αντ' αυτού. Τα βασιλικά δικαστήρια συνεχώς ισχυροποιούνται και η βασιλική δικαιοδοσία σταδιακά απλώνεται σε όλο το βασίλειο ενώ ο βασιλιάς αποκτά έναν όλο και σημαντικότερο ρόλο στην απονομή της δικαιοσύνης.

Η κληρονομιά των Αγγλοσαξόνων

Η διαδικασία των δομικών αλλαγών στην αγγλική κοινωνία τα πρώτα χρόνια της Νορμανδικής κατάκτησης, εξαρτήθηκε περισσότερο από ότι νομίζουμε από το αγγλοσαξονικό παρελθόν αυτής της κοινωνίας. Ο Γουλιέλμος Α' δεν υπήρξε άλλωστε το παράδειγμα του μεταρρυθμιστή-νομοθέτη ηγεμόνα. Ο ίδιος διακήρυξε ότι στους άγγλους υπηκόους του, αξίζουν όλοι οι νόμοι της περιόδου του Εδουάρδου του Ομολογητή. Ποιοι είναι όμως αυτοί οι νόμοι; Τι αποτελεί το σώμα του αγγλοσαξονικού δικαίου;

Το αγγλοσαξονικό δίκαιο¹⁶, το σώμα δηλαδή των νομικών αρχών που επικράτησαν στην Αγγλία από τον 6^ο αιώνα έως την Νορμανδική κατάκτηση του 1066, αποτελείται από τρία στοιχεία. Πρώτον από την συλλογή των νόμων που διακηρύσσονται από τον ίδιο τον βασιλιά, δεύτερον από τις προσταγές του εθίμου (όπως αυτές που συναντάμε στο Μέγα

---

¹⁵ Stenton, D. M. (1964), *English Justice 1066-1215*, Philadelphia, American Philosophical Society, σελ. 1.

¹⁶ Το αγγλοσαξονικό, μαζί με το σκανδιναβικό δίκαιο και το αποκαλούμενο «βαρβαρικό» δίκαιο (*leges barbarorum*) της ηπειρωτικής Ευρώπης, αποτελούν το σώμα του Γερμανικού δικαίου (*Germanic law*).

Κτηματολόγιο, που αν και κείμενο της Νορμανδικής περιόδου, η λειτουργία του εθίμου σε αυτό, είναι παρόμοια με την αγγλοσαξονική περίοδο) και τέλος από ιδιωτικές συλλογές νομικών κανόνων και πράξεων. Η μεγαλύτερη έμφαση στο αγγλοσαξονικό δίκαιο δίνεται στο ποινικό παρά στο ιδιωτικό δίκαιο αλλά μεγάλο μέρος είναι αφιερωμένο στην αντιμετώπιση θεμάτων δημόσιας διοίκησης, δημόσιας τάξης ή εκκλησιαστικών θεμάτων. Τέτοια ζητήματα δημοσίου ενδιαφέροντος, δίνουν στον μελετητή του αγγλοσαξονικού δικαίου, μια σε μεγάλο βαθμό ολοκληρωμένη εικόνα της κοινωνίας της περιόδου.

Όπως όλες οι παραδοσιακές κοινωνίες, οι Αγγλοσάξονες θεωρούσαν ως υπέρτατη αξία των κοινωνικών σχέσεων, την τήρηση του λόγου από το άτομο και της ένορκης υπόσχεσής του απέναντι στο κοινωνικό σύνολο. Ο όρκος βρίσκεται στο επίκεντρο της δημόσιας ζωής ήδη από τον 10^ο αιώνα όταν κάθε νέος ορκίζεται να απέχει και να καταδικάσει οποιοδήποτε έγκλημα που μπορεί να θεωρηθεί ως έγκλημα και κατ' επέκταση ως προδοσία απέναντι στην κοινωνία.

Εκτός από ζητήματα που αφορούν την πολιτική ενός κράτους ή την θέσπιση νόμων, το ζήτημα της διακυβέρνησης στην αγγλοσαξονική κοινωνία σχετίζεται με την εξουσία που ασκείται σε τοπικό επίπεδο και η εξουσία σε τοπικό επίπεδο ουσιαστικά σημαίνει την συνέλευση ελεύθερων ανθρώπων. Τέτοιου είδους συνελεύσεις συγκαλούνται συχνά με σκοπό την επίλυση διαφορών. Η προσπάθεια να περιορισθεί η βία στην αγγλική επικράτεια οδηγεί σε «πολιτισμένες» συνελεύσεις ακόμα και σε περιοχές που παραδοσιακά υπάρχουν αρκετές διενέξεις, όπως στα σύνορα Αγγλίας και Ουαλίας (Marches of Wales)¹⁷. Σε αυτή την περιοχή τον 10^ο αιώνα έχουμε την συνέλευση των 12, έξι Ουαλών και έξι Άγγλων από τις δύο πλευρές του ποταμού Wye, ώστε να επιλύονται ειρηνικά οι διαφορές που ανακύπτουν. Αυτή η συνέλευση επιφορτίζεται με την διακήρυξη των κανόνων που θα διέπουν την επίλυση των διαφορών όταν Ουαλοί και Άγγλοι βρίσκονται ενώπιον του νόμου. Αυτή η σύσταση μιας σύνθετης ομάδας δικαστών, με σκοπό την επίλυση των διαφορών μεταξύ ανθρώπων διαφορετικής καταγωγής, δείχνει έναν πολύ συγκεκριμένο τρόπο σκέψης απόλυτα ικανό να ανταποκριθεί πλήρως στις προκλήσεις που θα ακολουθήσουν κατά την αγγλονορμανδική περίοδο και την εισαγωγή της ένορκης διαδικασίας (trial by jury)¹⁸.

---

¹⁷ Στα αγγλικά η περιοχή ακόμα και σήμερα ονομάζεται Marches of Wales. Ενώ όμως σήμερα περιγράφει απλά τις κομητείες του Herefordshire και του Shropshire, τον 10^ο αιώνα αφορούσε την ευρύτερη περιοχή των συνόρων ανάμεσα στην Αγγλία και την Ουαλία, μια περιοχή όπου ασκούσαν τα δικαιώματά τους διάφοροι άρχοντες, πολλές φορές ανεξάρτητα από τις βουλές του Άγγλου βασιλιά, οπότε τα διάφορα αντικρουόμενα συμφέροντα δημιουργούν πλήθος εντάσεων.

¹⁸ Stenton, D.M. (1964), *ο.π.*, σελ. 6.

Οι αγγλοσάξονες δείχνουν διάθεση να επιλύσουν τις διαφορές τους με βάση την συναίνεση μεταξύ των μερών. Ένας κώδικας της εποχής του βασιλιά Αιθελρέδου Β' περιέχει την εξής ελλειπτική πρόταση:

Όπου ένας υπήκοος έχει να διαλέξει μεταξύ των δύο επιλογών της ομόνοιας και του νόμου (love or law) και επιλέγει την ομόνοια, αυτή η λύση θα είναι δεσμευτική σαν να ήταν δικαστική απόφαση.

Η συγκεκριμένη πρόταση πιθανόν αποτελεί δάνειο από την Σκανδιναβία και είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστική στο δίκαιο πριν την Νορμανδική κατάκτηση. Επανεμφανίζεται, σύμφωνα με την Stenton, σε λατινική μετάφραση στην πραγματεία *Leges Henrici Primi*, την εποχή του Ερρίκου Α'¹⁹. Η φράση επιβεβαιώνει μια νοοτροπία σύνθεσης μεταξύ των αντιμαχόμενων μερών, τα οποία προτιμούν την ειρηνική επίλυση των διαφορών υπό την επίβλεψη του δικαστηρίου και την αποφυγή της παραπομπής της υπόθεσης για εκδίκηση, που θα σήμαινε την δυσαρέσκεια του ενός μέρους και την διαιώνιση των προβλημάτων.

Διάφορες υποθέσεις της περιόδου²⁰ μας δίνουν μια εικόνα ενός νομικού συστήματος η απόλυτη αρχή του οποίου ενυπάρχει στην σύμπραξη του βασιλιά και ενός ανώτατου δικαστηρίου από μη ειδικευμένους κρατικούς λειτουργούς και ιερωμένους. Η ερμηνεία του νόμου από αυτό το δικαστήριο αλλάζει ανάλογα με την εκάστοτε πολιτική κατάσταση του κράτους, ενώ η αυστηρότητά του αντλείται από την σταθερή αντίληψη πάνω στις διάφορες τεχνικές λεπτομέρειες που μπορούν να προετοιμάσουν το έδαφος για να φέρουν εις πέρας μια υπόθεση με τον συμβιβασμό των δύο μερών.

Η εικόνα του νομικού συστήματος που μόλις περιγράψαμε, μας εισάγει στο επόμενο ζήτημα της αγγλοσαξονικής κληρονομιάς, την καταγωγή του θεσμού των ενόρκων στην αγγλική δικαιοσύνη. Η γένεση του θεσμού των ενόρκων, όπως τον γνωρίζουμε σήμερα, έχει πραγματοποιηθεί στην Αγγλία. Αυτό είναι ένα γεγονός αδιαμφισβήτητο, από το σύνολο των μελετητών. Το ζήτημα όμως της καταγωγής του θεσμού αποτελεί ακόμα και σήμερα ένα

---

¹⁹ Stenton, D.M. (1964), *ο.π.*, σελ. 7.

²⁰ Stenton, D.M. (1964), *ο.π.*, σελ. 8-21. Η υπόθεση της έπαυλης στο Snodland, είναι μια χαρακτηριστική περίπτωση. Μια ευκατάστατη χήρα δώρισε την έπαυλη στην εκκλησία του Rochester, έπειτα ο γιος της και διάφοροι συγγενείς, την διεκδίκησαν εκ νέου από την εκκλησία, οπότε η υπόθεση οδηγήθηκε σε ακρόαση ενώπιον ενός «δικαστηρίου» που αποτελούνταν από τον Αρχιεπίσκοπο του Καντέρμπουρι, τον τοπικό σερίφη και τον ηγούμενο της μονής του Αγ. Αυγουστίνου. Τις τεχνικές λεπτομέρειες του συμβιβασμού που επετεύχθη, ολοκλήρωσαν 2 ηγούμενοι, ένας σερίφη και τρεις πολίτες.

σημείο όπου οι απόψεις δίστανται. Κορυφαίοι μελετητές της Νορμανδικής ιστορίας όπως ο Haskins²¹, ακολουθώντας πιθανόν τον Maitland²² και αυτός με την σειρά του τον Brunner²³, τον διακεκριμένο γερμανό ιστορικό του δικαίου του 19^{ου} αιώνα, έχουν αποφανθεί από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα ότι ο θεσμός των ενόρκων στη δικαιοσύνη έλκει την καταγωγή του από την ηπειρωτική Ευρώπη. Η άποψη του Brunner κυριάρχησε για πολλά χρόνια και ουσιαστικά επιβλήθηκε παρά την απροθυμία των Άγγλων ιστορικών να αποδεχθούν ότι αυτός ο θεσμός που αποτέλεσε από τα μεσαιωνικά χρόνια το προπύργιο των ελευθεριών της κοινωνίας τους «δεν έχει καταγωγή αγγλική αλλά Φραγκική και δεν είναι ένας λαϊκός θεσμός αλλά αντίθετα ένας βασιλικός θεσμός»²⁴.

Οι ένορκοι, όπως άλλωστε ισχύει και στην σημερινή εποχή, ήταν ένα σώμα ανδρών που ορκίστηκαν να δώσουν την αληθή απάντησή τους σε ένα προς εξέταση ζήτημα. Σύμφωνα με τον Brunner ο θεσμός έχει βασιλικές ρίζες διότι έχει χρησιμοποιηθεί πρωτίστως ως μέσο συλλογής πληροφοριών από Φράγκους βασιλείς στο πλαίσιο της ανακριτικής διαδικασίας που είναι γνωστή ως *royal inquest* ή *inquisitio*. Η *inquisitio* αποτελεί μια ιστορικά διαπιστωμένη πρακτική διερεύνησης των Φράγκων βασιλέων ήδη από την εποχή του Καρλομάγνου και ιδίως του γιου του Λουδοβίκου Α' του Ευσεβή. Η συγκεκριμένη πρακτική αρχικά χρησιμοποιείται για την διερεύνηση των δικαιωμάτων του βασιλιά σε συγκεκριμένες γαίες αλλά οι βασιλείς την χρησιμοποιούν και για ζητήματα άλλων προσώπων ή εκκλησιαστικά ζητήματα²⁵.

Χωρίς να διαθέτει ένα συγκεκριμένο τυπικό ή να αποτελεί θεσμό των Φράγκων η *inquisitio* διαφοροποιήθηκε με την πάροδο των χρόνων και την καθιερωμένη κάθε φορά πρακτική. Οι γενικές αρχές όμως παρέμεναν οι ίδιες: ο βασιλιάς ή κάποιο συμβούλιο ή κάποιος αξιωματούχος διέταζαν μια ομάδα ανθρώπων της περιοχής να ορκιστούν και ύστερα ερωτούνταν για κάποιο συγκεκριμένο θέμα. Αυτή η πρακτική ανιχνεύεται σε μεταγενέστερες περιόδους σε όλες τις περιοχές του Φραγκικού Βασιλείου και χρησιμοποιείται πλέον και από τους νέους ηγεμόνες της περιοχής. Συνεπώς έχουμε κάθε λόγο να πιστεύουμε ότι οι

---

²¹ Charles Homer Haskins (1870-1937), αμερικανός ιστορικός, καθηγητής του Harvard University. Ο πρώτος μεγάλος ακαδημαϊκός μεσαιωνικών σπουδών στις ΗΠΑ.

²² Frederic William Maitland (1850-1906), άγγλος ιστορικός και νομικός, θεωρείται ο «πατέρας της αγγλικής νομικής ιστορίας».

²³ Heinrich Brunner (1840-1915), γερμανός ιστορικός του δικαίου, μελετητής των πρώιμων νόμων και θεσμών των Φράγκων στη δυτική Ευρώπη

²⁴ Masschaele, James (2008), *Jury, State and Society in Medieval England*, New York, Palgrave Macmillan, σελ.18.

²⁵ Van Caenegem, R.C.(1973), *The Birth of the English Common Law*, New York, Cambridge University Press, σελ. 73.

Νορμανδοί βασιλείς, με την κατάληψη της περιοχής νότια του Σηκουάνα, βρήκαν την *inquisitio* ως καθιερωμένη πρακτική την οποία δεν δίστασαν να χρησιμοποιήσουν για να εξακριβώσουν τα δικαιώματά τους εκεί²⁶. Η κατάληψη της Αγγλίας από τον Γουλιέλμο Α' σημαίνει την εισαγωγή της πρακτικής στην αγγλική δικαιοσύνη.

Σύμφωνα με τον Van Caenegem όμως η καταγωγή του θεσμού των ενόρκων στην αγγλική δικαιοσύνη είναι διπλή. Η σύνδεση του θεσμού με την *inquisitio* (ως η βασιλική ανακριτική διαδικασία που περιγράψαμε πιο πάνω) αποτελεί για τον ίδιο την μια ρίζα της καταγωγής του θεσμού, ενώ η επονομαζόμενη «λαϊκή αναγνώριση» (*popular recognition*), την δεύτερη.

Ένα από τα πρώτα παραδείγματα της *popular recognition* αποτελεί η διαμάχη των μοναστηριών του Ramsey και του Thorney για μια αμφισβητούμενη έκταση γης. Η υπόθεση επιλύθηκε με την βοήθεια ενός σώματος ενόρκων, αποτελούμενου από πέντε πολίτες. Τρεις επιλέχθηκαν από το μοναστήρι του Ramsey και δύο από το μοναστήρι του Thorney. Ήταν άτομα λαϊκής καταγωγής κυρίως (οι τρεις για παράδειγμα ήταν ψαράδες), οι οποίοι αφού ορκίστηκαν για την αληθή μαρτυρία τους κατέθεσαν ότι τα δύο τρίτα της έκτασης ανήκουν στο Ramsey και το υπόλοιπο ένα τρίτο στο Thorney²⁷.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση, δεν υπάρχει καμία ένδειξη ότι το σώμα των ενόρκων συγκροτήθηκε με βασιλική διαταγή, όπως στην περίπτωση της *inquisitio*, ούτε ότι η επίλυση της υπόθεσης έγινε ενώπιον κάποιου δικαστηρίου. Ο Van Caenegem θεωρεί ότι οι ένορκοι δεν προσκαλέστηκαν να επιβεβαιώσουν τους όρκους των δύο μερών, μιας και δεν υπήρχαν όρκοι των διαδίκων αλλά ούτε μπορούν να θεωρηθούν μάρτυρες, δεδομένου ότι αποφάνθηκαν για την υπόθεση (η οποία απόφαση πήρε επίσημο χαρακτήρα μετά από βασιλικό διάταγμα που ζήτησε ο ηγούμενος του Ramsey). Τέλος, δεν μπορούν να χαρακτηρισθούν ως διαιτητές στην εξεταζόμενη διένεξη, μιας και δεν ήταν ουδέτεροι παρατηρητές για τον συμβιβασμό των μερών αλλά κάτοικοι της περιοχής οι οποίοι μίλησαν για όσα ήξεραν²⁸.

Το ζήτημα της καταγωγής του θεσμού των ενόρκων παραμένει ανοιχτό για πολλούς ερευνητές. Σύμφωνα όμως με την Stenton, οι Αγγλοσάξονες κληρονόμησαν στην επόμενη περίοδο της αγγλικής ιστορίας μια υπεύθυνη κοινωνία ανθρώπων με αντίληψη για το ορθό,

---

²⁶ Van Caenegem, R.C. (1973), *ο.π.*, σελ. 74. Με αυτή την διαπίστωση διαφωνεί ο Hurnard, σύμφωνα με τον οποίο εφόσον δεν υπάρχουν αναφορές εφαρμογής της *inquisitio* των Φράγκων στη Νορμανδία πριν το 1066, είναι πιο πιθανό να συμπεράνουμε ότι η πρακτική έγινε γνωστή στον Γουλιέλμο μετά την κατάκτηση της Αγγλίας.

²⁷ Van Caenegem, R.C. (1973), *ο.π.*, σελ. 77.

²⁸ Stenton, D.M. (1964), *ο.π.*, σελ. 14.

με πνεύμα έτοιμο να αποδεχθεί τις ρυθμίσεις μιας απόφασης που βασίστηκε στην κρίση συνανθρώπων και με ξεκάθαρη κατανόηση της ιερής αξίας ενός όρκου²⁹.

Πέραν της καταγωγής, η καθιέρωση του θεσμού των ενόρκων ανήκει στους Νορμανδούς και όχι στην αγγλοσαξονική περίοδο. Αυτή η καθιέρωση βέβαια θα ήταν αδύνατη χωρίς την χρήση του εντάλματος (writ) το οποίο αποτελεί μια επινόηση των Αγγλοσαξόνων.

Το ένταλμα καθιερώθηκε από τους Αγγλοσάξονες βασιλείς ως μέσο για την μεταβίβαση εντολών, παραχώρησης γαιών ή παροχής οδηγιών σε τοπικά δικαστήρια. Η μορφή του εντάλματος αρχικά ήταν πολύ απλή, μιας και περιλάμβανε σε απλή κατανοητή γλώσσα, την σύντομη διαταγή του βασιλιά και την σφραγίδα (άλλη μια καινοτομία) αυθεντικότητας του εγγράφου. Σε αυτή την πρώτη περίοδο, τα εντάλματα συνήθως δινόταν από τον καγκελάριο του βασιλιά, ως έγγραφα που αποδείκνυαν την θέση του βασιλιά, για συγκεκριμένες διαμάχες μεταξύ των αρχόντων και των βασάλων τους. Ο Γουλιέλμος Α' ο Κατακτητής διατήρησε το σύστημα των ενταλμάτων όπως το βρήκε από την Αγγλοσαξονική περίοδο αλλά το επέκτεινε με δύο τρόπους. Πρώτον, η γλώσσα πλέον στην οποία θα γραφόταν τα εντάλματα ήταν τα λατινικά και δεύτερον, η χρήση τους επεκτάθηκε σε μια ευρεία γκάμα βασιλικών διαταγών και αποφάσεων³⁰.

Με το πέραςμα των χρόνων το βασιλικό ένταλμα θα γίνει το όχημα με το οποίο θα επιτευχθεί η μεταρρύθμιση του αγγλικού δικαίου από τους Ανδηγαυούς. Αποτέλεσε μεγάλη τύχη για τον ίδιο τον Γουλιέλμο Α' να έχει στα χέρια του ένα τόσο αποτελεσματικό εργαλείο για την διακυβέρνηση της χώρας³¹. Την εποχή ιδίως του Ερρίκου Β', γίνεται μια μεγάλη διεύρυνση της χρήσης του βασιλικού εντάλματος, στο πλαίσιο της εφαρμογής του *κοινού δικαίου*.

Η έννοια της «ειρήνης του Βασιλιά». Βασιλική δικαιοδοσία

Όπως κάθε πολιτισμένη κοινωνία, κατά την εξέλιξή της στη διάρκεια του χρόνου, περνά από την φάση της προσωπικής εκδίκησης για την απονομή της δικαιοσύνης σε αυτή όπου το προνόμιο της δημόσιας βίας ανήκει αποκλειστικά στο κράτος. Η αγγλική κοινωνία του 11^{ου} αιώνα έχει ήδη περάσει σε αυτή την φάση. Ο βασιλιάς, ήδη από την ύστερη περίοδο των Αγγλοσαξόνων, διατηρεί για τον εαυτό του το προνόμιο της απονομής δικαιοσύνης για

---

²⁹ Stenton, D.M. (1964), *ο.π.*, σελ. 17.

³⁰ Douglas, D. (1999), *William the Conqueror*, Yale, Yale University Press, σελ. 220.

³¹ Stenton, D.M. (1964), *ο.π.* σελ. 17.

τα μείζονα εγκλήματα που διαπράττονται. Ο ίδιος δεν είναι πλέον ο επικεφαλής που ηγείται του στρατεύματος στον πόλεμο αλλά ο τίτλος του, νομικά κατοχυρωμένος πλέον σχετίζεται με μια ευρεία γκάμα υποχρεώσεων και δικαιωμάτων απέναντι στους υπηκόους του. Πουθενά δεν παρουσιάζεται καλύτερα ο νέος του ρόλος από την ευθύνη με την οποία ταυτίζεται πλέον η θέση του, ως αποκλειστικά υπεύθυνου για την απονομή δικαιοσύνης³².

Η βασιλική εξουσία και η βασιλική δικαιοδοσία για την απονομή δικαιοσύνης, πορεύονται χέρι-χέρι σε όλη την ιστορία της ύστερης μεσαιωνικής Αγγλίας. Πέραν των μικρών εγκλημάτων που αντιμετωπίζονται από τα τοπικά δικαστήρια και συνήθως επιβάλλονται πρόστιμα στους παραβάτες ή τα εγκλήματα προσωπικής εκδίκησης που θα τιμωρηθούν ακόμα και με θανατική ποινή από τα ίδια δικαστήρια, αυτό που ενδιαφέρει εδώ είναι τα μεγαλύτερα εγκλήματα. Τέτοιου είδους εγκλήματα, αποτελούν απειλή για την κοινωνία και πιο συγκεκριμένα για την Ειρήνη του Βασιλιά (King's Peace) και γι' αυτό είναι ζήτημα της αποκλειστικής δικαιοδοσίας του ίδιου του μονάρχη³³.

Με τον όρο Ειρήνη του Βασιλιά³⁴, εννοούμε το δικαίωμα του μονάρχη σε συγκεκριμένες «ζώνες» απαλλαγμένες από εγκληματικότητα, δηλαδή σε περιοχές όπου παρευρίσκεται, ελέγχει ή διαμένει (όπως για παράδειγμα το παλάτι ή οι δρόμοι διαμέσου των οποίων κινείται). Η παραβίαση αυτής της διάστασης της Ειρήνης του Βασιλιά αποτελεί διαφορετικό αδίκημα από την παραβίαση γενικότερα της ειρήνης του βασιλείου. Σε αυτή την δεύτερη περίπτωση το αδίκημα είναι αστικής φύσεως και σχετίζεται γενικότερα με το νόμο και την τάξη στο βασίλειο. Αντίθετα η παραβίαση της Ειρήνης του Βασιλιά επισύρει νομικές κυρώσεις προς τον παραβάτη από βασιλικό δικαστήριο³⁵. Σε ένα πιο μικρό επίπεδο, κάθε σπίτι είχε το δικαίωμα να απολαμβάνει την ειρήνη και την αποφυγή οποιασδήποτε εγκληματικής πράξης μέσα σε αυτό. Το υψηλότερο επίπεδο αποτελεί η βασιλική κατοικία, η οποία αποτέλεσε την αρχική έκφραση της έννοιας ως βασιλικό δικαίωμα.

Οι δύο κατακτήσεις τις οποίες υπέστη η Αγγλία τον 11^ο αιώνα, αυτή του Κνούτου της Δανίας το 1016 και του Γουλιέλμου Α' της Νορμανδίας το 1066, διατάραξαν αισθητά την ειρήνη στο βασίλειο. Η Αγγλία σε αντίθεση με την Γαλλία και την υπόλοιπη δυτική Ευρώπη δεν γνώρισε καθόλου το θρησκευτικό κίνημα της Ειρήνης και της Ανακωχής του Θεού (Pax

---

³² Lyon, B. (1980), *A Constitutional and Legal History of Medieval England*, Toronto, W.W. Norton, σελ. 42

³³ Lyon, B. (1980), *στο ίδιο*.

³⁴ Στην παλαιοαγγλική γλώσσα χρησιμοποιούνται οι όροι *mund* ή *grith* για το συγκεκριμένο βασιλικό δικαίωμα.

³⁵ Lyon, B. (1980), *στο ίδιο*.

and Treuga Dei)³⁶, με εξαίρεση ίσως την ταραγμένη περίοδο της βασιλείας του Στεφάνου (1135-1154). Αυτό το κενό σε περιόδους αναρχίας καλύπτει στην αγγλική κοινωνία, η Ειρήνη του Βασιλιά³⁷. Η εύθραυστη αυτή ειρήνη της Νορμανδικής περιόδου, στηρίζεται πλέον περισσότερο από ποτέ στην δράση του ίδιου του βασιλιά και την προστασία που αυτός παρέχει στους ευγενείς του, σε συγκεκριμένες τοποθεσίες και λειτουργίες του βασιλείου (π.χ. δικαστικές αίθουσες). Ταυτόχρονα με αυτή την εξέλιξη, η διεύρυνση της βασιλικής εξουσίας και των λειτουργιών που αυτή επιτελεί, διευρύνει και το δικαίωμα της Ειρήνης του Βασιλιά. Σταδιακά αυτή επεκτείνεται σε περισσότερα μέρη και περιοχές, στα οποία δεν πρέπει απαραίτητα να παρευρίσκεται ο ίδιος ο βασιλιάς αλλά χρήζουν κατά τον ίδιο βασιλικής προστασίας. Έτσι μεγάλοι δρόμοι, ποτάμια, γέφυρες, μοναστήρια αλλά και ολόκληρες πόλεις, υπόκεινται στο βασιλικό δικαίωμα της Ειρήνης του Βασιλιά. Περιλαμβάνονται επίσης τοπικά δικαστήρια στις διάφορες κοινότητες αλλά και τα δικαστήρια των κομητειών, όπου πλέον άπαντες θεωρούν ότι είναι παρόν ο ίδιος ο βασιλιάς³⁸.

Οι Νορμανδοί βρήκαν από τους Αγγλοσάξονες το βασιλικό δικαίωμα της Ειρήνης του Βασιλιά, όποτε ήδη από τον 11^ο αιώνα οι βασιλικοί αξιωματούχοι, μπορούν να το εξαγγέλλουν για όλες τις περιπτώσεις που κρινόταν απαραίτητο. Συμπεριλαμβάνονται ακόμα και ολόκληρες χρονικές περίοδοι όπως οι εορτές των Χριστουγέννων και του Πάσχα αλλά και σημαντικά πρόσωπα για την βασιλική εξουσία και την διακυβέρνηση του κράτους, όπως για παράδειγμα τα μέλη του βασιλικού συμβουλίου. Μελλοντικά αυτή η διεύρυνση της Ειρήνης του Βασιλιά, θα συμπεριλάβει ολόκληρη την Αγγλία και τις 365 ημέρες του χρόνου. Θα επιτευχθεί έτσι η πλήρης εξομοίωση του βασιλικού δικαιώματος με την γενικότερη ειρήνη του βασιλείου, που αναφέρθηκε προηγουμένως. Ενώ όμως οι Αγγλοσάξονες βασιλείς δεν διατηρούν το δικαίωμα να εκδικάζουν οι ίδιοι συγκεκριμένα εγκλήματα ενάντια στον εαυτό τους, οι Νορμανδοί τον 12^ο αιώνα, εκχωρούν στη βασιλική δικαιοδοσία μια κατηγορία εγκλημάτων που χαρακτηρίζονται ως *υποθέσεις του βασιλιά*. Συνειδητοποιούν έτσι την επίδραση που μπορεί να έχει ο βασιλιάς στην διάδοση και ενδυνάμωση του δικαίου και την

---

³⁶ Η Ειρήνη και η Ανακωχή του Θεού ήταν θρησκευτικό κίνημα προερχόμενο από την Καθολική Εκκλησία. Σκοπός του κινήματος ήταν ο περιορισμός της ενδημικής βίας, με μέσο τις θρησκευτικές και πνευματικές κυρώσεις, που ξέσπασε στο δυτικό τμήμα της Καρολίγγειας αυτοκρατορίας μετά την κατάρρευσή της στα μέσα του 9^{ου} αιώνα. Το ανατολικό τμήμα της παλαιάς αυτοκρατορίας, όπως και η Αγγλία, δεν γνώρισε κάποια παρόμοια κατάρρευση της κεντρικής εξουσίας όπως αυτή του δυτικού τμήματος.

³⁷ Kaeuper, R. (1988), *War, Justice and Public Order*, New York, Oxford University Press, σελ. 153.

³⁸ Harding, A. (2001), *Medieval Law and the Foundations of the State*, New York, Oxford University Press, σελ. 81.

απονομή δικαιοσύνης γενικότερα³⁹. Όσο προχωράμε στον 12^ο αιώνα το εύρος της Ειρήνης του Βασιλιά αυξάνεται και αυτό ουσιαστικά ισοδυναμεί με αύξηση της δικαιοδοσίας των βασιλικών δικαστηρίων, κάτι το οποίο θα αναφερθεί παρακάτω.

Η δικαιοσύνη στο πλαίσιο της Χωροδεσποτείας

Πριν αναφερθούμε στα βασιλικά δικαστήρια και τον όλο και σημαντικότερο ρόλο του ίδιου του βασιλιά στην απονομή δικαιοσύνης, θα πρέπει να γίνει αναφορά στην δικαιοσύνη στο πλαίσιο της Χωροδεσποτείας (manorial justice). Αναζητώντας τις απαρχές αυτών των δικαστηρίων, δεν μπορούμε παρά να αναγνωρίσουμε σε αυτά τα πανάρχαια τοπικά δικαστήρια, τα οποία διεζαγόταν στο πλαίσιο δημόσιων συγκεντρώσεων μεταξύ των χωρικών.

Τα τοπικά αυτά δικαστήρια χρησιμοποιούσαν το δικό τους εσωτερικό δίκαιο. Αυτό είχε να κάνει ως επί το πλείστον λόγω της συμμετοχής στις διαδικασίες του δικαστηρίου όλων των χωρικών, επιστατών και εμπίστων του άρχοντα που είχαν τα καθήκοντα του προεδρεύοντος του δικαστηρίου (αγγλ. *Suitors*) και απένειμαν δικαιοσύνη με βάση το ισχύον εθιμικό δίκαιο, στην μικρή τους κοινότητα (*the custom of the manor*) ενώ οι διαδικασίες καταγράφονται σε καταλόγους⁴⁰.

Σε αυτά τα δικαστήρια δεν υπήρχε δικαστής, με την κοινώς γνωστή έννοια του όρου, για να λάβει τις αποφάσεις επί των υποθέσεων, δεν υπήρχαν επίσης ούτε ένορκοι για να εξετάσουν τα στοιχεία της υπόθεσης. Όλες οι εργασίες των δικαστηρίων ολοκληρώνονταν από τους έμπιστους ανθρώπους του άρχοντα⁴¹ (στην διακριτική ευχέρεια του οποίου είναι το αν θα παρευρεθεί ή όχι στην εκδίκαση της υπόθεσης), οι οποίοι ασχολούνταν με την παρουσίαση των γεγονότων, τις ερωτήσεις νομικής φύσεως προς τους διαδίκους, την εφαρμογή του εθιμικού δικαίου και τέλος την διατύπωση της ετυμηγορίας.

Κάποιοι ερευνητές διαχωρίζουν δύο μορφές του τοπικού δικαστηρίου: το δικαστήριο του βαρόνου το οποίο εκδίκαζε υποθέσεις των ελεύθερων υποτελών του άρχοντα και το κοινό δικαστήριο για όσους δεν ήταν ελεύθεροι άνθρωποι αλλά ζούσαν ως δουλοπάροικοι. Εάν ένας άνθρωπος δεν είναι ελεύθερος, δεν μπορεί να μπορεί να ζητήσει την εκδίκαση της υπόθεσής του από βασιλικό δικαστήριο για ζητήματα που αφορούν την γη που κατέχει ή την θέση του απέναντι στον άρχοντα. Οι υποθέσεις αυτών των ανθρώπων θεωρούνται υποθέσεις

³⁹ Lyon, B. (1980), *ο.π.*, σελ. 42-44.

⁴⁰ Beckerman, J.S. (1972), *Customary Law in English Manorial Courts, in the 13th and 14th Centuries*, PhD Thesis, London, University of London.

⁴¹ Οι *Suitors* θεωρούνται οι «φύλακες του εθίμου», η συλλογική μνήμη της κοινότητας.

του άρχοντα και εκδικάζονται στο κοινό δικαστήριο. Η διαφορά ενός ελεύθερου από έναν ανελεύθερο άνθρωπο, ουσιαστικά ισοδυναμεί με την νομική ελευθερία του πρώτου.

Με την πάροδο του χρόνου και την ανάπτυξη της Χωροδεσποτείας άρχισαν να σημειώνονται αλλαγές σε σχέση με την πρώιμη αγγλοσαξονική περίοδο. Για να παρακολουθήσουμε την εξέλιξη του χαρακτήρα των χωροδεσποτικών δικαστηρίων, θα πρέπει να εστιάσουμε στη θέση των *suitors*, των ανθρώπων που ουσιαστικά από πολύ παλιά υλοποιούν τις διαδικασίες του δικαστηρίου. Σταδιακά τα καθήκοντα των *suitors* περικλύπτονται και η συγκεκριμένη εξέλιξη αφορά την εισαγωγή των ενόρκων και την όλο και σημαντικότερη θέση τους στην δικαστική διαδικασία .

Όσο προχωράμε όμως στον 12^ο αιώνα και η Νορμανδική επίδραση γίνεται μεγαλύτερη στην καθημερινότητα των δικαστηρίων, αυτός ο διαχωρισμός που αναφέρθηκε παύει να υπάρχει. Τα τοπικά δικαστήρια (ως χωροδεσποτικά δικαστήρια πλέον) συνεδριάζουν κάθε τρεις εβδομάδες και ο άρχοντας έχει ρητή εξουσία επί των άμεσων υποτελών του, έχει όμως μόνο αστική δικαιοδοσία επί των ελεύθερων γαιοκατόχων, η οποία συνεχώς μειώνεται όσο αυξάνεται η χρήση των βασιλικών ενταλμάτων και αυξάνει έτσι η βασιλική δικαιοδοσία.

Στο πλαίσιο των διαδικασιών αυτών των δικαστηρίων, οι υποτελείς που καταδικάζονταν καλούνταν να πληρώσουν πρόστιμα, τα οποία αποτελούσαν ένα σημαντικό εισόδημα για τον άρχοντα. Μέσω της έγκρισης του δικαστηρίου δινόταν οι εγκρίσεις για την μεταβίβαση γης, όταν αυτό ήταν επιτρεπτό ή τα υπάρχοντά τους δημεύονταν από τον άρχοντα ως επιβληθείσα ποινή. Τα δικαστήρια βρήκαν επίσης την απαραίτητη καθοδήγηση για την σωστή εφαρμογή του δικαίου και τον ρόλο του καθοδηγητή, όπως και αυτόν του υπευθύνου για την πληροφόρηση των τοπικών δικαστηρίων για τις αλλαγές στη νομοθεσία, στο πρόσωπο του *serif* ή *erldorman*, ο οποίος έχει δικαστικό ρόλο σε επίπεδο κομητείας⁴².

Ήδη από την εποχή του Καρλομάγνου και του φραγκικού βασιλείου, ο κόμης ο οποίος διοριζόταν από τον βασιλιά, συγκαλούσε το δικαστήριο της κομητείας για λογαριασμό του, ενώ ταυτόχρονα κατακρατούσε ένα ποσοστό των επιβαλλόμενων προστίμων και επέβλεπε τις εξαγορές της στρατιωτικής υπηρεσίας μέσα στα όρια της κομητείας του. Τα αντίστοιχα καθήκοντα στην Αγγλοσαξονική περίοδο επιτελεί ο *ealdorman*, που για πρώτη φορά μνημονεύεται σε γραπτές πηγές του 9ου αιώνα και ο οποίος τον 11ο αιώνα

---

⁴² Stenton, D. (1964), *ο.π.*, σελ. 54-55.

αντικαταστάθηκε από τον σερίφη (*sheriff, shire-reeve*)⁴³. Τα δικαστήρια των κομητειών συνέρχονταν κάθε εξάμηνο στην Αγγλία, με την υποχρεωτική συμμετοχή όλων των ελεύθερων γαιοκατόχων της κομητείας. Σε χαμηλότερο επίπεδο από το δικαστήριο της κομητείας, συναντάμε το δικαστήριο της «εκατοντάδας» (*hundred*)⁴⁴ που συνεδρίαζε κάθε τέσσερις εβδομάδες υπό την προεδρία του hundredman.

Μετά την Νορμανδική κατάκτηση, οι φεουδαρχικοί δεσμοί επικράτησαν πλήρως στην Αγγλία. Οι Νορμανδοί βαρόνοι αντικατέστησαν τους Αγγλοσάξονες. Ο βασιλιάς ως η πηγή από την οποία εκπορεύεται η δικαιοσύνη, αποτελεί την αρχή του νόμου. Το δικαίωμα στην ιδιωτική δικαιοσύνη δίνεται μόνο με την δική του βούληση και είναι ανά πάσα στιγμή ανακλητό. Έτσι όπως ακριβώς ο βασιλιάς είχε υποτελείς τους βαρόνους του, έτσι και οι βαρόνοι είχαν άλλους βαρόνους και ιππότες ως υποτελείς και το δικαστήριο τους για τους βασσάλους. Έτσι εμφανίζονται τα «Τιμητικά» δικαστήρια (*honorial courts*), τα οποία δόθηκαν από το βασιλιά σε βαρόνους στο πλαίσιο του φεουδαρχικού δεσμού και οι δικαιοδοσία τους είχε άμεση σχέση με το «ύψος» της τιμής που γινόταν⁴⁵. Τα συγκεκριμένα δικαστήρια σε συγκεκριμένες περιοχές αντικατέστησαν τα δικαστήρια της εκατοντάδας. Η δικαιοδοσία των Τιμητικών δικαστηρίων και οπωσδήποτε η νομοθεσία την οποία εφαρμόζαν, ήταν κάτι καινούριο στην Αγγλία στο πέρασμα από τον 11ο στον 12ο αιώνα. Το γαλλικό εθιμικό δίκαιο των ευγενών, εισήλθε στην Αγγλία από την Νορμανδία και την Βόρεια Γαλλία. Αυτοί οι Νορμανδοί ευγενείς με διαφορετική καταγωγή ο καθένας και διαφορετική θέση στην φεουδαρχική πυραμίδα, πέρασαν στη άλλη πλευρά της Μάγχης και το δικό τους έθιμο, δημιούργησε το φεουδαρχικό έθιμο στην Αγγλία. Αυτά τα Τιμητικά δικαστήρια μάλλον επηρέασαν μελλοντικά την διαδικασία ενίσχυσης της βασιλικής δικαιοδοσίας, λόγω των φεουδαλικών σχέσεων⁴⁶.

Με την άφιξη των Νορμανδών στην Αγγλία, εμφανίσθηκε και η ιδέα (γνωστή στην ηπειρωτική Ευρώπη) της ρητής δικαιοδοσίας του άρχοντα να απονέμει δικαιοσύνη στο

---

⁴³ Nicholas, D. (1999), *Η Εξέλιξη του Μεσαιωνικού Κόσμου. Κοινωνία, Διακυβέρνηση και Σκέψη στην Ευρώπη 312-1500*, Αθήνα, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, σελ.318-319.

⁴⁴ Η Εκατοντάδα είναι διοικητική διαίρεση μιας ευρύτερης περιοχής, γνωστή από πολύ νωρίς στην αγγλοσαξονική περίοδο.

⁴⁵ Ενώ η Νορμανδική κατάκτηση δεν επηρέασε παρά ελάχιστα τα κατώτερα στρώματα της αγγλικής κοινωνίας, ο διαμελισμός της γης από τον Γουλιέλμο τον Κατακτητή, οδήγησε τους βαρόνους του (*tenants-in-chief*) να κρατήσουν ένα ποσοστό για τον εαυτό τους και την υπόλοιπη να την μοιράσουν σε δικούς τους υποτελείς, μια διαδικασία που ονομάστηκε υποφεουδοποίηση. Έτσι πολλοί από τους ελεύθερους κατόχους μικρογαιών κατά την αγγλοσαξονική περίοδο, πέρασαν στις τάξεις των ανελεύθερων δουλοπάροικων και αναγκάστηκαν να μουν στην υπηρεσία του άρχοντα στο πλαίσιο της Χωροδεσποτείας.

⁴⁶ Barlow, F. (1955), *The Feudal Kingdom of England 1042-1216*, New York, Routledge, σελ. 90.

πλαίσιο των φεουδαρχικών δεσμών στους υποτελείς του. Έτσι εμφανίζεται ένας νέος τύπος ιδιωτικού δικαστηρίου παράλληλα με τα χωροδεσποτικά δικαστήρια και τα δικαστήρια της εκατοντάδας, που ως *honorial courts*, βρισκόταν ήδη σε ιδιωτικά χέρια⁴⁷. Τα φεουδαρχικά δικαστήρια συνεδρίαζαν ακανόνιστα και το κυριότερο αντικείμενο τους ήταν τα ζητήματα κατοχής γης στο πλαίσιο του φεουδαρχικού δικαίου. Το μεγαλύτερο φεουδαρχικό δικαστήριο ήταν η *Curia Regis*, το ίδιο το βασιλικό συμβούλιο.

Ένα ερώτημα το οποίο θέτει η Stenton, αποτελεί τα πόση δικαιοδοσία πέρασε στα νέα φεουδαρχικά δικαστήρια μετά την Νορμανδική κατάκτηση, από τα παλαιά δικαστήρια της κομητείας και της εκατοντάδας⁴⁸. Οι εργασίες αυτών των φεουδαρχικών δικαστηρίων που δόθηκαν σε βαρόνους, είχαν να κάνουν με νέους ανθρώπους και νέα έθιμα και υπήρξε σαφής κίνδυνος να αγνοηθούν πλήρως τα παλαιά δικαστήρια της κομητείας. Ο ίδιος ο Γουλιέλμος ο Κατακτητής αναγκάστηκε να διακηρύξει προς όλους τους υποτελείς του, ότι θα πρέπει να ψάξουν «τα δικαστήρια της εκατοντάδας και της κομητείας, τα οποία είχαν ιδρυθεί στην κάθε περιοχή από τους προκατόχους μας», ενώ ο Ερρίκος Α' θέλει όλους τους ανθρώπους του να «απευθύνονται στα δικαστήρια της κομητείας και της εκατοντάδας, όπως τον καιρό του βασιλιά Εδουάρδου του Ομολογητή». Τα φεουδαρχικά δικαστήρια, δεν έχουν δικαιοδοσία παρά μόνο για ζητήματα γης και μικρές διαμάχες μεταξύ των ανθρώπων του άρχοντα. Ακόμα και τα μεγαλύτερα από αυτά έχουν εξαιρετικά περιορισμένη ποινική δικαιοδοσία και δεν είναι σε θέση να καταδικάσουν ανθρώπους με βαριές ποινές ούτε να προβούν στη εξέταση μέσω βασανιστηρίων ενός κατηγορούμενου. Ο ρόλος τους περιορίζεται σημαντικά από τα δικαστήρια της κομητείας στα οποία καταφεύγουν συχνά ελεύθεροι άνθρωποι όπου αποκτούν βασιλικά εντάλματα και επιστρέφουν για την εκ νέου εκδίκαση της υπόθεσης τους από το φεουδαρχικό δικαστήριο. Φαίνεται έτσι πως οι Νορμανδοί βασιλείς χρησιμοποιώντας τις δομές του αγγλοσαξονικού συστήματος, εδραιώνουν σημαντικά την θέση τους απέναντι στους υποτελείς τους κάτι που σημαίνει ότι μακροπρόθεσμα θα οδηγήσει στην όλο και αυξανόμενη σημασία της βασιλικής δικαιοσύνης⁴⁹.

Θα μπορούσαμε να απαντήσουμε σε τρία ερωτήματα που αφορούν τα χωροδεσποτικά δικαστήρια. Ένα πρώτο ερώτημα αποτελεί η χρονική περίοδος που ξεκίνησε η λειτουργία τους. Με δεδομένο ότι ουσιαστικά αποτελούν μετεξέλιξη των παρόμοιων δικαστηρίων της αγγλοσαξονικής περιόδου, είμαστε σίγουροι ότι οι καταβολές τους είναι αρκετά παλιές. Η

---

⁴⁷ Smith, G. (1990), *A Constitutional and Legal History of England*, New York, Dorset Press, σελ. 70-71.

⁴⁸ Stenton, D. (1964), *ο.π.*, σελ.56.

⁴⁹ Stenton, D. (1964), *ο.π.*, σελ.57.

μορφή, με την οποία παρουσιάστηκαν στην παρούσα εργασία, αποκτήθηκε βέβαια πολύ μεταγενέστερα, πιθανόν στις αρχές του 11ου αιώνα.

Τι εξυπηρετούσε η ύπαρξη ενός δικαστηρίου στα χέρια ενός άρχοντα; Σίγουρα τα δικαστήρια στο πλαίσιο της χωροδεσποτείας απέφεραν εισοδήματα στους άρχοντες αλλά η ύπαρξη τους σχετίζεται περισσότερο με την ενίσχυση της εξουσίας τους. Αυτή η διάσταση υπήρξε ίσως περισσότερο σημαντική, για τα φεουδαρχικά δικαστήρια και την εξουσία στο φεουδαρχικό πλαίσιο.

Τέλος ποια η σχέση αυτών των δικαστηρίων με τον ίδιο τον βασιλιά; Η απάντηση σε αυτό το ερώτημα ουσιαστικά μας δίνει την σχέση των χωροδεσποτικών - φεουδαρχικών δικαστηρίων με την βασιλική δικαιοσύνη. Ο Ranulf de Glanvill, ανώτατος δικαστής (Justiciar) και νομικός σύμβουλος του Ερρίκου Β', μας δίνει στην πραγματεία του *Tractatus de legibus et consuetudinibus regni Anglie* (*The Treatise on the Laws and Customs of the Kingdom of England*)⁵⁰, ένα απόσπασμα που περιγράφει αυτή την σχέση:

Ο άρχοντας μπορεί να θέσει υπόθεση του δικαστηρίου του, υπόψη του βασιλικού δικαστηρίου και να ζητήσει την συμβουλή του βασιλιά ενώπιον αυτού. Αυτό αποτελεί οφειλή του βασιλιά προς τους βαρόνους του. Όταν ληφθεί απόφαση για την υπόθεση, ο άρχοντας επιστρέφει στο δικαστήριό του για την επιβολή των καθοριζομένων.

Το συγκεκριμένο απόσπασμα, σε αντίθεση με ότι αναφέρθηκε ως τώρα (όπου είδαμε τους απλούς ανθρώπους και την σχέση τους με το δικαστήριο του άρχοντα), μας δίνει την προέκταση του πλέγματος της δικαιοσύνης στην αγγλική κοινωνία προς τα επάνω. Ο Glanvill μας παρουσιάζει, χωρίς κανένα ίχνος αλαζονείας⁵¹, ένα σύστημα απονομής δικαιοσύνης, στην κορυφή του οποίου βρίσκεται η βασιλική δικαιοσύνη, η οποία σταδιακά από τον 12^ο αιώνα αρχίζει να επεκτείνεται και να απλώνει τα «πλοκάμια» της όλο και πιο μακριά στην αγγλική κοινωνία. Αυτή η επέκταση έχει να κάνει με τον μεγάλο αριθμό δικαστηρίων σε ιδιωτικά χέρια (δικαστήρια της κομητείας και της εκατοντάδας, χωροδεσποτικά δικαστήρια, τιμητικά δικαστήρια που αντικαθιστούν μερικά της εκατοντάδας, φεουδαρχικά δικαστήρια) και την πολυπλοκότητα στην οποία περιέπεσε η δικαιοδοσία μεταξύ αυτών των δικαστηρίων. Έτσι

---

⁵⁰Beames, J. (ed.) (1812), *The Treatise on the Laws and Customs of the Realm of England Commonly Called Glanvill*, Oxford, Clarendon Press, σελ. 123.

⁵¹Stenton, D. (1964), *ο.π.*, σελ. 77-81.

στο μέσο του 12^{ου} αιώνα αρκετοί δρόμοι άνοιξαν προκειμένου η βασιλική δικαιοσύνη να αυξήσει την δικαιοδοσία της επί των ιδιωτικών δικαστηρίων⁵².

Η βασιλική δικαιοσύνη. Τα δικαστήρια στο πρώτο μισό του 12^{ου} αιώνα

Η Αγγλία τον 11^ο αιώνα ήταν ήδη ένα ενωμένο βασίλειο και με την νορμανδική κατάκτηση ενισχύθηκε περισσότερο η κεντρική εξουσία. Αντίθετα στην Γαλλία, η οποία την ίδια περίοδο βίωσε συνεχείς βαρβαρικές εισβολές και εμφύλιες διαμάχες, με αποτέλεσμα τον κατακερματισμό της βασιλικής εξουσίας, χρειάστηκε μια σειρά σύνθετων αλλαγών για να αποκατασταθεί εκ νέου η βασιλική εξουσία. Το αγγλικό βασίλειο δεν χρειάστηκε να περάσει από αυτή την φάση της αποδόμησης και αναδόμησης της βασιλικής εξουσίας και αυτό εξηγεί τον χαρακτηρισμό του ως του πιο «βασιλικού» από τις φεουδαρχικές μοναρχίες της βόρειας Ευρώπης⁵³. Η νορμανδική κατάκτηση έφερε μεγάλες αλλαγές στα υψηλά στρώματα της αγγλικής κοινωνίας αλλά αυτό που συνειδητοποίησαν ο βασιλιάς και οι βαρόνοι του ήταν οι εξαιρετικές δυνατότητες που ανοίγονταν εμπρός τους. Σταδιακά ο βασιλιάς και οι βαρόνοι (αλλά και η εκκλησία), αύξησαν την ισχύ και την επιρροή τους στην κοινωνία. Η σύμπραξη αυτή των Νορμανδών ηγεμόνων με τους βαρόνους τους, θα οδηγήσει στην ανάπτυξη νέων θεσμών διακυβέρνησης και στην εξέλιξη του πολιτεύματος⁵⁴. Η ανάπτυξη ενός βασιλικού δικαίου, που χρησιμοποιείται από τα βασιλικά δικαστήρια, στα οποία απονέμουν δικαιοσύνη οι έμπιστοι σύμβουλοι του βασιλιά και τα οποία χρησιμοποιούν συγκεκριμένες διαδικασίες, όπως για παράδειγμα ο θεσμός των ενόρκων και της ανακριτικής διαδικασίας, ξεκίνησε ουσιαστικά με τον Ερρίκο Α'⁵⁵.

Ο Ερρίκος Α', τέταρτος γιος του Γουλιέλμου του Κατακτητή (βασ. 1100-1135), έθεσε τις βάσεις των πιο γνωστών αλλαγών που εισήγαγε αργότερα ο εγγονός του Ερρίκος Β'. Σήμερα αναγνωρίζεται από τους περισσότερους μελετητές, ότι η βασιλεία του Ερρίκου Α', έπαιξε πιο σημαντικό ρόλο για την ανάπτυξη των κυβερνητικών θεσμών, από αυτή του πατέρα του. Στα πρώτα χρόνια της βασιλείας του αντιλήφθηκε ορισμένα σημαντικά προβλήματα διακυβέρνησης που του κληροδότησαν οι προκατόχοί του. Η βασιλεία του Ερρίκου Α' σχετίζεται με τρεις σημαντικές καινοτομίες όσον αφορά την δικαστική εξουσία του βασιλιά και τα θέματα διακυβέρνησης γενικότερα.

---

⁵² Smith, G. *ο.π.*, σελ. 71-72.

⁵³ Kaeuper, R. (1988), *ο.π.*, σελ. 153.

⁵⁴ Barlow, F. (1955), *ο.π.*, σελ. 86.

⁵⁵ Στο ίδιο, σελ. 109.

Η πρώτη από αυτές αφορούσε την δράση των ισχυρά τοπικά σερίφηδων, οι οποίοι την εποχή του Γουλιέλμου Α΄ ήταν άτομα αριστοκρατικής καταγωγής, οι διευρυμένες αρμοδιότητες των οποίων περιόριζαν σημαντικά την βασιλική δικαιοδοσία. Έτσι ο Ερρίκος Α΄ άρχισε να διορίζει στις αντίστοιχες θέσεις άτομα ταπεινής καταγωγής, ενώ σε κάθε κομητεία διόριζε έναν δικαστή (*Justiciar*), ο οποίος αναλάμβανε τις δικαστικές υποθέσεις του στέμματος οι οποίες δικάζονταν σε πρώτο βαθμό από το βασιλικό δικαστήριο (και όχι ως εφέσεις)⁵⁶. Σκοπός αυτών των ρυθμίσεων αποτελούσε η αφαίρεση αρμοδιοτήτων από του σερίφηδες και η διεύρυνση της βασιλικής δικαιοδοσίας, ενώ παράλληλα υπήρξαν η αρχή του συστήματος των περιοδευόντων δικαστών, ενός από τα τρία δικαστικά τμήματα του κεντρικού βασιλικού δικαστηρίου, της *Curia Regis*, τον 12^ο αιώνα. Η δεύτερη καινοτομία του Ερρίκου Α΄ αφορά τον διορισμό ενός δικαστή (*Justiciar*) με καθήκοντα αντιβασιλέα, στο βασιλικό συμβούλιο. Η τοποθέτηση αντιβασιλέα κρίνεται επιβεβλημένη λόγω των μεγάλων περιόδων απουσίας του βασιλιά στην ηπειρωτική Ευρώπη. Αργότερα αυτός ο δικαστής θα ονομαστεί *Chief Justiciar* και η θέση θα καταλαμβάνεται από έμπιστα άτομα αριστοκρατικής καταγωγής, με υψηλή θέση στην κοινωνική ιεραρχία. Στα καθήκοντα του *Chief Justiciar* περιλαμβάνονται όλες οι υποθέσεις που αφορούν την διακυβέρνηση του κράτους, διοικητικά και δικαστικά θέματα⁵⁷. Με την πάροδο του χρόνου η θέση απέκτησε τέτοια ισχύ, που κρίθηκε ως απειλή για τον ίδιο τον βασιλιά. Από τα μέσα του 13^{ου} αιώνα ο Καγκελάριος, ως επικεφαλής της βασιλικής γραμματείας πήρε την θέση του *Chief Justiciar* ως το σημαντικότερο πρόσωπο με ισχύ και επιρροή μετά τον βασιλιά αλλά με σαφώς πιο περιορισμένες αρμοδιότητες. Την εποχή του Εδουάρδου Α΄ τρεις ανώτατοι δικαστές, μοιράζονται ουσιαστικά την θέση του *Chief Justiciar*, ως επικεφαλείς των τριών δικαστικών τμημάτων του κεντρικού βασιλικού δικαστηρίου τον 13^ο αιώνα: του δικαστηρίου των Κοινών Υποθέσεων (*Court of Common Pleas*), του δικαστηρίου των Υποθέσεων του Βασιλιά (*Court of King's Bench*) και του δικαστηρίου του Θησαυροφυλακίου (*Court of Exchequer*). Τέλος το Θησαυροφυλάκιο ως κρατική υπηρεσία (πριν αποκτήσει τον δικαστικό του ρόλο) αναφέρεται για πρώτη φορά στις αρχές του 12^{ου} αιώνα και αποτελεί άλλη μια καινοτομία του βασιλέως Ερρίκου Α΄. Η κεντρική οικονομική υπηρεσία του βασιλικού οίκου (*Chamber*) διαχειριζόταν μέχρι τότε τα οικονομικά του βασιλιά, αντλώντας πόρους από το βασιλικό ταμείο. Το Θησαυροφυλάκιο, ως το βασιλικό λογιστήριο, καθιερώθηκε εντελώς περιστασιακά κατά τις

---

⁵⁶ Nicholas, D. (1999), *ο.π.*, σελ. 329.

⁵⁷ Baker, J.H. (1990), *An Introduction to English Legal History* (3rd ed.), London, Butterworths, σελ.18.

συνεδριάσεις του βασιλικού συμβουλίου, για να χειριστεί τα οικονομικά ζητήματα. Σε αυτές τις συνεδριάσεις οι σερίφηδες απέδιδαν λογαριασμό για τα έσοδα που εκδίκάζαν στις διάφορες υποθέσεις της κομητείας τους.

Με βάση όσα αναφέρθηκαν πιο πάνω, κρίνεται σκόπιμο να αναλύσουμε πιο διεξοδικά τον θεσμό των περιοδευόντων δικαστών (*Itinerant Judges*) και αυτόν του Θησαυροφυλακίου (*Exchequer*)⁵⁸. Η παραπάνω σκοπιμότητα προκύπτει για τους μεν περιοδεύοντες δικαστές από την σημασία τους για την απονομή βασιλικής δικαιοσύνης πρωτόδικα στην περιφέρεια αλλά και γιατί αποτέλεσαν αρχικά τμήμα του βασιλικού δικαστηρίου, ενώ για το δε Θησαυροφυλάκιο λόγω των σχέσεων που διατηρεί από την αρχή με την *Curia Regis* που οδηγεί αργότερα στον μετασχηματισμό ενός τμήματός του στο βασιλικό δικαστήριο, *Court of Exchequer*.

Η σημασία του θεσμού των περιοδευόντων δικαστών για την ιστορία της αγγλικής δικαιοσύνης συνίσταται στην δυνατότητα που ο θεσμός δίνει στον ίδιο τον βασιλιά να ασκεί δικαστικά καθήκοντα σε όλη την επικράτεια της χώρας, ενώ ταυτόχρονα διαβρώνει ουσιαστικά την δικαιοδοσία των τοπικών δικαστηρίων, ενισχύοντας σημαντικά την βασιλική δικαιοδοσία, αντίστοιχα. Μακροπρόθεσμα την περίοδο του Ερρίκου Β', οι περιοδεύοντες δικαστές θα παίξουν ένα εξίσου σημαντικό ρόλο στην εναρμόνιση των διαφόρων εθίμων σε διάφορες περιοχές της Αγγλίας και την εγκαθίδρυση του *κοινού δικαίου* σε όλη την χώρα.

Η συγκεκριμένη πρακτική ξεκίνησε ουσιαστικά από την εποχή του Γουλιέλμου Α', με την αποστολή βασιλικών επιτρόπων για την διερεύνηση διαφόρων θεμάτων που είχαν να κάνουν με την κατοχή γης. Η διαδικασία υπήρξε ιδιαίτερα κομβική για τον βασιλικό οίκο, μιας και σε μια οικονομία που βασίζεται πλήρως στην κατοχή γης, η κύρια πηγή εσόδων για τον βασιλιά ήταν η αποδόσεις των δικών του γαιών αλλά και το εισόδημα που εισέπρατε από τις γαίες, στο πλαίσιο του φεουδαρχικού συστήματος, που είχαν δοθεί ως φέουδα σε διάφορους υποτελείς βαρόνους. Αυτές οι διερευνήσεις και οι καταγραφές των επιτρόπων του Γουλιέλμου Α' οδήγησαν στην παλαιότερη δημόσια καταγραφή της περιουσίας, η οποία έμεινε στην ιστορία ως το Μέγα Κτηματολόγιο (*Doomsday Book*). Το Μέγα Κτηματολόγιο χρησιμοποιήθηκε ως βάση για τους μεταγενέστερους επιτρόπους και την είσπραξη των φεουδαλικών εσόδων του βασιλιά. Ο Ερρίκος Α' χρησιμοποίησε αυτούς τους περιοδεύοντες επιτρόπους, αν και πριν την εποχή του Ερρίκου Β' τα καθήκοντά τους δεν ασκούνται σε συστηματική βάση. Είναι εξίσου αμφίβολο και κατά πόσο ασκούν κάποιου είδους δικαστική

---

⁵⁸ Ο θεσμός του *Chief Justiciar*, παρά την σημασία, του ανήκει περισσότερο στον τομέα της δημόσιας διοίκησης παρά σε αυτόν της δικαιοσύνης.

εξουσία. Σε αυτή την πρώιμη περίοδο, αυτό που πραγματικά έχει σημασία είναι η αποστολή βασιλικών αντιπροσώπων, εφοδιασμένων με βασιλική εντολή, για να ασκήσουν τα καθήκοντά τους αντ' αυτού. Την εποχή του Ερρίκου Α' αν και δεν υπάρχουν σαφείς διαχωρισμοί μεταξύ διοικητικών και δικαστικών καθηκόντων, σε αυτές τις θέσεις των αντιπροσώπων του βασιλιά αποστέλλονται δικαστές από το βασιλικό δικαστήριο, μέλη της *Curia Regis* και αποδίδουν δικαιοσύνη σε συγκεκριμένες υποθέσεις⁵⁹. Κατά την εκδίκαση των υποθέσεων οι περιοδεύοντες δικαστές έχουν το πλεονέκτημα της αμεροληψίας σε σχέση με τους τοπικούς δικαστές, οι οποίοι την Νορμανδική περίοδο σχετίζονται με διάφορους τρόπους με τους άρχοντες στο πλαίσιο των χωροδεσποτικών ή των τιμητικών δικαστηρίων. Γι' αυτό το νέο καθήκον εφοδιάζονται με συγκεκριμένη βασιλική εντολή, εγκαινιάζοντας έτσι την περίοδο της βασιλικής δικαιοδοσίας στην απονομή πρωτόδικης δικαιοσύνης στην περιφέρεια.

Η βασιλική εντολή με την οποία περιοδεύουν την εποχή του Ερρίκου Α' λέγεται *eyre* και είναι αυτή που δίνει το όνομα στους περιοδεύοντες δικαστές, οι οποίοι από εκείνη την εποχή θα ονομάζονται ως Δικαστές του Έιρ (*Judges of Eyre*⁶⁰). Η εντολή ουσιαστικά συνίσταται σε ένα κατάλογο ερωτημάτων προς απάντηση από τους επικεφαλείς των κοινοτήτων, για θέματα που αφορούν εισφορές προς τον βασιλιά: ποιες περιουσίες εγκαταλείφθηκαν, ποιες θα πρέπει να επιστραφούν στον βασιλιά κλπ. Επίσης τι μείζων αδικήματα διαπράχθηκαν που η τιμωρία τους επέφερε πρόστιμο και συνεπώς έσοδα για το βασιλικό ταμείο. Γενικά οι Δικαστές του Έιρ διερευνούν κάθε πιθανή καταπάτηση βασιλικών δικαιωμάτων. Οι συνεδριάσεις περιλαμβάνουν έναν μεγάλο αριθμό ατόμων, που συγκεντρώνονται όπως στα τοπικά δικαστήρια⁶¹. Σε αυτές παρευρίσκονται, πέραν των απλών ανθρώπων, επίσκοποι, βαρόνοι, λόρδοι, ιππότες, ελεύθεροι κάτοχοι γαιών και σερίφηδες της κομητείας. Την περίοδο του Ερρίκου Α' φαίνεται ότι αυτές οι συνεδριάσεις είναι περιορισμένες και καθορισμένες τοπικά, ενώ καλύπτουν μια ή το πολύ δύο κομητείες⁶².

Η καταγωγή όλων των δικαστικών τμημάτων του κυρίως βασιλικού δικαστηρίου, είναι η *Curia Regis*, το βασιλικό συμβούλιο των Νορμανδών βασιλέων. Αυτό το συμβούλιο αποτελούν έμπιστοι του βασιλικού οίκου και υποτελείς βαρόνοι, οι οποίοι λειτουργούν ως σύμβουλοί του σε θέματα διακυβέρνησης αλλά και ως δικαστές. Κατά την λειτουργία του ως

⁵⁹ Turner, R. (1968), *The King and his Courts, The Role Of John and Henry III in the Administration of Justice, 1199-1240*, Ithaka, New York, Cornell University Press, σελ. 11.

⁶⁰ Η λέξη *eyre* προέρχεται από την λατινική λέξη *iter*, η οποία σημαίνει περιοδεία-ταξίδι. Μια εναλλακτική προέλευση θα μπορούσε να είναι η γαλλική λέξη *oyer*, η οποία σημαίνει ακούω.

⁶¹ Holdsworth, W.S.(1922), *A History of English Law*, Boston, Little Brown and Co, σελ. 266.

⁶² Reedy, W. (1966) «The Origins of the General Eyre in the reign of Henry I», *Speculum* 41, σελ. 688.

δικαστηρίου με επικεφαλή τον ίδιο τον βασιλιά, το δικαστήριο ονομάζεται *Coram Rege*, ενώ στις περιπτώσεις που διορίζεται κάποιος βαρόνος επικεφαλής, διατηρεί την ονομασία *Curia Regis*. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις το συμβούλιο, πραγματοποιείται με διευρυμένη σύνθεση και ονομάζεται Μεγάλο Συμβούλιο, με την συμμετοχή υποτελών βαρόνων του ίδιου του βασιλιά από όλη την χώρα, οι οποίοι παρευρίσκονται τιμώντας τον κύριο και ηγεμόνα τους. Η κανονική του σύνθεση όμως είναι η πιο περιορισμένη, με άτομα της απολύτου εμπιστοσύνης, οι οποίοι ταξιδεύουν μαζί με τον βασιλιά όταν οι συνθήκες το απαιτούν, επικουρούμενοι από τοπικούς άρχοντες, κατά περίπτωση. Με την πάροδο των χρόνων, η διακυβέρνηση του κράτους γίνεται πιο περίπλοκη και απαιτεί μεγαλύτερη εξειδίκευση σε διάφορους τομείς και αυτό οδηγεί στην διάσπαση της *Curia Regis* σε τμήματα, τα οποία ασχολούνται συγκεκριμένα με οικονομικά, γραφειοκρατικά ή δικαστικά ζητήματα. Κάποια τμήματα ακολουθούσαν τον βασιλιά όπως και πριν στις μετακινήσεις του, κάποια άλλα αποσπάστηκαν τελείως από την *Curia Regis*, όπως οι περιοδεύοντες Δικαστές του Έιρ που αναφέρθηκαν προηγουμένως και λειτούργησαν ως ανεξάρτητο δικαστήριο (ήδη από την εποχή του Ερρίκου Α' αλλά κυρίως σε αυτή του Ερρίκου Β') ενώ κάποια άλλα, όπως το Λογιστήριο, απλά εγκαταστάθηκαν μόνιμα στο παλάτι του Ουεστμίνστερ⁶³.

Το Λογιστήριο (*Exchequer*), στην αγγλική ιστορία της ύστερης μεσαιωνικής περιόδου, είναι εκείνο το κομμάτι της *Curia Regis*, που ασχολείται με την διακυβέρνηση του κράτους και είναι υπεύθυνο για την συλλογή και κατανομή των δημοσίων εσόδων. Η λέξη *exchequer* προέρχεται από την λατινική λέξη *scaccarium*, που σημαίνει σκακιέρα και αναφέρεται στον τρόπο συλλογής των εσόδων. Σύμφωνα με τον Nicholas⁶⁴, οι σερίφηδες απέδιδαν λογαριασμό σε μια αίθουσα με ένα μεγάλο τραπέζι, καλυμμένο με ύφασμα, πάνω στο οποίο υπάρχουν στήλες και γραμμές, Τα τετράγωνα που δημιουργούνται συμβολίζουν πένες, σελίνια και λίρες και οι μετακινούμενοι δίσκοι που χρησιμοποιούνται ισοδυναμούν με το υπολογιζόμενο ύψος των εσόδων. Κεντρική οικονομική υπηρεσία, υπήρχε και πριν την Νορμανδική κατάκτηση και ουσιαστικά στην πρώτη περίοδο ίδρυσης του Θησαυροφυλακίου, λειτουργούν παράλληλα. Η επόμενη φάση, πάντα την περίοδο της βασιλείας του Ερρίκου Α', περιλαμβάνει την λειτουργία των δύο υπηρεσιών κάτω από τον τίτλο *Exchequer*. Το Θησαυροφυλάκιο χωρίζεται σε δύο τμήματα, το *lower* και το *upper Exchequer*⁶⁵. Το *lower*

⁶³ Turner, R. (1968), *ο.π.*, σελ. 10.

⁶⁴ Nicholas, D. (1999), *ο.π.*, σελ.328-329.

⁶⁵ Η κύρια πηγή πληροφοριών που έχουμε για το *Exchequer*, είναι από ένα κείμενο του 12^{ου} αιώνα με τίτλο *The Dialogue Concerning the Exchequer*, γραμμένο από τον Richard FitzNeal το 1179 (η μετάφραση σε νέα αγγλικά βρίσκεται στο Avalon Project του Yale Law School και είναι διαθέσιμο

Exchequer, συνδέεται στενά με την κεντρική οικονομική υπηρεσία, ως μια υπηρεσία με κύρια ενασχόληση την απόδειξη είσπραξης των εσόδων και της απόδοσης λογαριασμών. Αυτό το τμήμα ουσιαστικά είναι στα πρώτα στάδια υπό τον έλεγχο του Καγκελάριου, παρότι την εποχή του Ερρίκου Α' έχει διαφοροποιηθεί από την Κεντρική οικονομική υπηρεσία. Το *upper Exchequer* είναι ένα δικαστήριο, το οποίο συνεδριάζει δύο φορές το χρόνο, με σκοπό την ρύθμιση και τον έλεγχο λογαριασμών και την δημιουργία κανόνων για την είσπραξη εσόδων αλλά ο χαρακτήρας του δικαστηρίου παραμένει περισσότερο οικονομικός. Σύμφωνα με τον Bryce Lyon⁶⁶ πολύ πριν το 1130, ο Roger Salisbury οργάνωσε τα δικαστικά καθήκοντα του *upper Exchequer*. Μέλη του *upper Exchequer* είναι άτομα που προέρχονται από τον «στενό» πυρήνα της *Curia Regis*, οι οποίοι επιφορτίζονται με το καθήκον, ως δικαστές να συμμετέχουν σε ακροαματικές διαδικασίες που αφορούν οικονομικά ζητήματα. Μέχρι το τέλος της βασιλείας του Ερρίκου Α' το 1135, το δικαστήριο είχε αναπτύξει μια χαρακτηριστική νομική παράδοση και την δική του ιδιόμορφη δικαστική διαδικασία. Οι δικαστικές αποφάσεις ήταν άμεσες και αποτελεσματικές, γι' αυτό και οι σερίφηδες και όλοι γενικά οι οφειλέτες εσόδων στο βασιλιά, αντιμετώπιζαν το δικαστήριο με δέος και σεβασμό. Τα πρόστιμα ήταν ιδιαίτερα σκληρά για όσους αποτύγχαναν να εκπληρώσουν τις οφειλές τους⁶⁷.

Μέχρι το τέλος της Νορμανδικής περιόδου, οι βασιλείς της Αγγλίας είχαν κατορθώσει να επιτύχουν την πρωτοκαθεδρία του βασιλικού δικαστηρίου και των διαφόρων δικαστικών τμημάτων επί όλων των υπολοίπων δικαστηρίων δημόσιων ή ιδιωτικών.

Χρησιμοποίησαν τα δικαστήρια της κομητείας, που ήταν μέχρι τότε ήταν τα σημαντικότερα δικαστήρια του βασιλείου, τα οποία εκδίκαζαν ποινικές υποθέσεις, αιτήσεις βασιλικών ακροάσεων, διαφορές σε θέματα γαιοκτησίας μεταξύ των υποτελών, με σκοπό να λειτουργούν προς όφελός τους, ενδυναμώνοντας αρχικά τους σερίφηδες ως δικαστές αυτών, για να φτάσουμε 70 χρόνια περίπου μετά την Νορμανδική κατάκτηση στην δράση των Δικαστών του Έιρ η οποία λάμβανε χώρα έχοντας πάλι ως βάση τα κομητειακά δικαστήρια. Η δράση των Δικαστών του Έιρ, διαφοροποίησε πλήρως την νομική δικαιοδοσία των δικαστηρίων της κομητείας και ουσιαστικά τα συνέδεσε πλήρως αργότερα με τα βασιλικά δικαστήρια. Το ίδιο ίσχυσε και για τα δικαστήρια της Εκατοντάδας, μιας και η διαφορά με

στο <http://avalon.law.yale.edu>). Ο Richard FitzNeal ήταν επικεφαλής του Θησαυροφυλακίου την περίοδο της βασιλείας του Ερρίκου Β' και ανιψιός του Roger Salisbury, Chief Justiciar του Ερρίκου Α' ο οποίος οργάνωσε το Θησαυροφυλάκιο την περίοδο που αυτό αποσπάστηκε από την Curia Regis και τον έλεγχο του Καγκελάριου.

⁶⁶ Lyon, B. (1980), *ο.π.*, σελ. 191-195.

⁶⁷ Lyon, B. (1980), *στο ίδιο*.

αυτά της κομητείας ήταν ουσιαστικά μόνο στην ισχύ των δικαστών (στα κομητειακά δικαστήρια παρευρίσκονται οι σημαντικότεροι βαρόνοι, ενώ σε αυτά της Εκατοντάδας οι μικρότεροι).

Το ίδιο ίσχυσε και για τα υπόλοιπα δικαστήρια με περιφερειακή δικαιοδοσία, τα οποία είναι τα ιδιωτικά και τα τιμητικά δικαστήρια. Η εισαγωγή της φεουδαρχίας με την Νορμανδική κατάκτηση, σήμανε την άσκηση δημόσιων καθηκόντων από ιδιώτες διαμέσου των φεουδαρχικών δεσμών και την δωρεά φέουδων από τον βασιλιά. Με αυτή την διαδικασία πέρασαν πολλά δικαστήρια της Εκατοντάδας σε βαρόνους ως ένδειξη τιμής από τον βασιλιά. Η έδρα αυτών των δικαστηρίων ήταν στην κύρια οικία της χωροδεσποτείας του βαρόνου, εκεί όπου ήδη ο ίδιος διεξήγαγε χωροδεσποτικά ή φεουδαρχικά δικαστήρια (η διαφορά και σε αυτά, πέραν της χρονολογικής μεταγενέστερης εμφάνισης των δεύτερων, είναι ότι στα φεουδαρχικά δικάζονται υποτελείς βασσάλοι με βάση τον δεσμό τους με τον βαρόνο, ενώ στα χωροδεσποτικά δικαστήρια οι ανελεύθεροι χωρικοί και ενοικιαστές γης). Οι φεουδαλικοί δεσμοί λοιπόν, ενίσχυσαν σε βάθος χρόνου την βασιλική δικαιοδοσία και αυτά τα ιδιωτικά δικαστήρια (τα τιμητικά δικαστήρια είναι αυτά που ενδιαφέρουν εδώ) απώλεσαν σταδιακά την δικαιοδοσία τους υπέρ των βασιλικών δικαστηρίων.

Την επόμενη περίοδο το δίκαιο (ο νόμος) θα είναι πάνω από όλους και όλα στην αγγλική κοινωνία και αυτό θα είναι το Κοινό Δίκαιο του Ερρίκου Β'.

Κεφάλαιο 3: Το «Κοινό» δίκαιο (*Common Law*)

Ο Ερρίκος Β' εισάγει μεταξύ 1164-1170, στο νομικό σύστημα της Αγγλίας το *κοινό δίκαιο*. Η ονομασία του οφείλεται στο ότι είναι «κοινό» για όλους τους ελεύθερους Άγγλους. Αυτή η εξέλιξη αποτελεί συνέπεια των ενεργειών του να υπερκεράσει την σημασία των βαρονικών δικαστηρίων, δίνοντας την δυνατότητα σε κάθε Άγγλο να προσφεύγει στα βασιλικά δικαστήρια. Το αγγλικό «κοινοδίκαιο» όπως ονομάζεται σήμερα, χρησιμοποιείται μέχρι τις μέρες μας στη Βρετανία και όχι μόνο. Κατά το *κοινό δίκαιο* η απόφαση ενός δικαστή βασίζεται στην εξέταση παρελθοντικής απόφασης, σε περίπτωση παρόμοια με αυτή που εξετάζεται στο παρόν και προτείνεται η καλύτερη λύση σε αυτό το πνεύμα. Με αυτό τον τρόπο επιτυγχάνεται η μη χειραγωγή του δικαστηρίου κατά οποιονδήποτε τρόπο. Ουσιαστικά η εισαγωγή του *κοινού δικαίου*, επιβάλλει την ένορκη διαδικασία (*trial by jury*) στην απονομή δικαιοσύνης και την εξέταση των γεγονότων και των στοιχείων για την έκδοση της τελικής απόφασης. Μια ακόμη ιδέα που αλλάζει μαζί με το *κοινό δίκαιο*, είναι η άποψη ότι κατηγορούμενος είναι αθώος μέχρι αποδείξεως του εναντίου και όχι το αντίθετο (ένοχος μέχρι αποδείξεως ότι είναι αθώος) το οποίο ίσχυε στις περιπτώσεις των βασανιστηρίων (*trial by ordeal*).

Έγκλημα και ποινική διαδικασία τον 12^ο αιώνα

Την εποχή των Νορμανδών βασιλέων είδαμε να σχηματίζεται η εικόνα μιας δυνατής κεντρικής εξουσίας και μιας ενιαίας βασιλικής δικαιοσύνης. Την περίοδο μέχρι το 1135 και τον θάνατο του Ερρίκου Α', επιτεύχθηκε ένας βαθμός ενότητας στη διακυβέρνηση του κράτους και διαμορφώθηκαν οι εθιμικές συνθήκες στην απονομή δικαιοσύνης σε όλο το βασίλειο. Η ενότητα της διακυβέρνησης και το έθιμο, αποτέλεσαν τις απαραίτητες προϋποθέσεις για τις μεταρρυθμίσεις που ακολούθησαν την ταραγμένη περίοδο της βασιλείας του Στεφάνου και σήμαναν την άνοδο στο θρόνο του Ερρίκου Β' και στη συνέχεια των γιων του Ριχάρδου Α' και Ιωάννη του Ακτήμονα, οι οποίοι ακολουθώντας τα βήματα του πατέρα τους ενδυνάμωσαν περισσότερο την κεντρική εξουσία και στερέωσαν πλήρως την πρωτοκαθεδρία του βασιλικού δικαστηρίου και των τμημάτων του στην απονομή δικαιοσύνης.

Ο Ερρίκος Β' ξεκίνησε την βασιλεία του αντιμετωπίζοντας δύο μεγάλα προβλήματα. Έπρεπε να κυβερνήσει στις απομακρυσμένες κτήσεις του, που απλώνονταν στην βρετανική νήσο και στην ηπειρωτική Ευρώπη αλλά πιο συγκεκριμένα στην Αγγλία έπρεπε να

αποκαταστήσει την ειρήνη και την βασιλική εξουσία. Η λειτουργία της δικαιοσύνης απέκτησε έτσι για τον ίδιο έναν κομβικό ρόλο. Τα πρώτα χρόνια της βασιλείας του (βασ. 1154-1189) αυτό που απασχολεί τον ίδιο και τους συμβούλους του είναι η επαναλειτουργία των δικαστικών θεσμών και των οργάνων, κυρίως σε τοπικό επίπεδο, που ίσχυαν από την εποχή του Ερρίκου Α'⁶⁸. Την εποχή της «αναρχίας» πολλοί ιδιοκτήτες γαιών έχασαν τις περιουσίες τους από τους τοπικούς βαρόνους, ο έλεγχος των οποίων έπρεπε να ανακτηθεί. Ο ίδιος ο βασιλιάς συμμετείχε στην ακροαματική διαδικασία πολλών υποθέσεων σε μια προσπάθεια να αποκτήσει άποψη της κατάστασης του βασιλείου.

Στην ιστορία της ποινικής νομοθεσίας στην Αγγλία, μπορεί κάποιος να δει την πορεία της ανάπτυξης του νόμου, μέσω κοινών πρακτικών που υφίστανται από πολύ παλιά, διαφόρων απόψεων και συζητήσεων, χωρίς την σημαντική συμβολή ενός κεντρικού δικαστηρίου. Η ιδέα του εγκλήματος σχετίζεται με την εσφαλμένη πρακτική ανθρώπων σε μια οργανωμένη κοινωνία και απαιτεί άμεση δράση προκειμένου να τιμωρηθεί ο ένοχος. Για όσο παλαιότερες κοινωνίες μιλάμε, τόσο η δράση αφορά αντίποινα, αρχικά στο πλαίσιο της οικογένειας, μετά σε μεγαλύτερες κοινότητες για να φτάσουμε τελικά στην ίδια την κεντρική εξουσία. Η ποινική δικαιοσύνη στην Αγγλία γεννήθηκε όταν η έννοια των αντιποίνων έπαψε να αποτελεί πρωτεύοντα επιλογή, ενώ ταυτόχρονα ο βασιλιάς απέκτησε την δύναμη να τιμωρεί αυτούς παραβιάζοντας την Ειρήνη του Βασιλιά⁶⁹.

Η ποινική νομοθεσία σχετίζεται στις οργανωμένες κοινωνίες με την δημόσια τάξη. Ακόμα και αν τον 12^ο αιώνα η ιδέα της δημόσιας τάξης δεν έχει αναπτυχθεί πλήρως και το κράτος δεν έχει δημιουργήσει τις δομές εκείνες που θα του δώσουν το μονοπώλιο της νομιμοποιημένης βίας στην κοινωνία, τα ποινικά εγκλήματα γίνεται κατανοητό από όλους ότι στρέφονται ενάντια στην οργανωμένη κοινωνία και την κεφαλή αυτής, τον ίδιο τον βασιλιά. Στο προηγούμενο κεφάλαιο μιλήσαμε για τον όρο η Ειρήνη του Βασιλιά, η οποία απασχόλησε τον Ερρίκο Β' τα πρώτα χρόνια της βασιλείας του. Με την χρήση των ενταλμάτων επέκτεινε την Ειρήνη του Βασιλιά σε όλες τις κομητείες. Αυτό σήμαινε ότι οποιαδήποτε απειλή έναντι άλλου θα σήμαινε μια πράξη ενάντια στον ίδιο τον βασιλιά και την εξουσία του.

Την εποχή που ο Ερρίκος Β' ανέβηκε στον θρόνο της Αγγλίας, η ποινική διαδικασία για την δίωξη εγκλημάτων, η οποία την περίοδο των Νορμανδών είχε σταθεροποιηθεί, πλέον

---

⁶⁸ Hudson, John (1980), *The Formation of English Common Law*, New York, Longman, σελ. 118-122.

⁶⁹ Baker, J.H. (1990), *An Introduction to English Legal History* (3rd ed.), London, Butterworths, σελ.570-573.

παρέπαιε⁷⁰. Η παραπομπή κάποιου μέλους της αριστοκρατίας σε δικαστήριο, απαιτούσε την αγωγή από κάποιον ενάγοντα και η λύση δινόταν μετά από μονομαχία που συνήθως κατέληγε στο θάνατο του ενός από τους δύο. Έτσι, τα άτομα ταπεινής καταγωγής, όπως οι ελεύθεροι αγρότες, δεν μπορούσαν να αποφύγουν έναν τύπο δίκης όπου το πλεονέκτημα το είχαν πάντα οι ευγενείς, αφού αυτοί ήταν εκπαιδευμένοι στην τέχνη της μονομαχίας. Η μονομαχία και δοκιμασία των βασανιστηρίων επίσης, εξακολουθούσε να είναι το πιο διαδεδομένο μέσο για την απόδειξη της ενοχής ή της αθωότητας μέχρι τουλάχιστον το 1215⁷¹. Και οι δύο μορφές όμως ήταν απαρχαιωμένες και γι' αυτό ανίκανες να αποδώσουν πραγματική δικαιοσύνη. Ήταν επίσης πολύ δύσκολο να κατηγορήσεις κάποιον, να τον φέρεις ενώπιον του δικαστηρίου και η υπόθεση να φτάσει στο σημείο που ο κατηγορούμενος θα πρέπει να περάσει κάποια δοκιμασία. Συνεχείς καθυστερήσεις και νομικά τεχνάσματα, κρατούσαν στάσιμες τις υποθέσεις με αποτέλεσμα πολλές να εγκαταλείπονται. Η ανάγκη να επικρατήσει ο νόμος και η τάξη στο βασίλειο, επέτρεψε να βρεθούν πιο αποτελεσματικές μέθοδοι απονομής δικαιοσύνης. Η λύση αποδείχθηκε ότι ήταν η σύσταση ενός ορκωτού σώματος (*Grand jury* ή *presentment jury*)⁷².

Το 1166 ο Ερρίκος Β' εξέδωσε την Ασίζη του Κλάρεντον⁷³ (*Assize of Clarendon*), ένα από τα πιο σημαντικά νομοθετήματα στην ιστορία του αγγλικού δικαίου, με την οποία ουσιαστικά αναβίωσε ο θεσμός των περιοδεύόντων δικαστών. Εισάγει έτσι μια σειρά από καινοτομίες στην ποινική διαδικασία, που για πολλούς μελετητές αποτελούν το μέτρο της ευφυΐας του ως βασιλιά. Με την ασίζη δημιουργείται ένα ορκωτό σώμα, πρόδρομος του σύγχρονου ορκωτού δικαστηρίου, που αποτελούνταν από δώδεκα άνδρες για κάθε εκατοντάδα και τέσσερις για κάθε κωμόπολη (*vill*), το οποίο «ονομάτιζε» ενόρκως όσους είχαν διαπράξει κλοπή, ληστεία ή φόνο ή είχαν περιθάλψει εγκληματίες από την έναρξη της βασιλείας του Ερρίκου Β', δηλαδή σε μια περίοδο δώδεκα χρόνων. Τα πρόσωπα κατά των οποίων θα απαγγέλλονταν τέτοιες κατηγορίες θα δικάζονταν από τους περιοδεύοντες δικαστές. Με την εισαγωγή του ορκωτού αυτού σώματος το οποίο αποτελεί την πρώτη

---

⁷⁰ Lyon, B. (1980), *A Constitutional and Legal History of Medieval England*, Toronto, W.W. Norton, σελ. 294-297.

⁷¹ Nicholas, D. (1999), *Η Εξέλιξη του Μεσαιωνικού Κόσμου. Κοινωνία, Διακυβέρνηση και Σκέψη στην Ευρώπη 312-1500*, Αθήνα, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, σελ.335.

⁷² Lyon, B. (1980), *στο ίδιο*, σελ. 294-297.

⁷³ Η ασίζη πήρε το όνομά της από το παλάτι του Κλάρεντον, εκεί όπου συντάχθηκε, το οποίο χρησιμοποιούνταν από του άγγλους βασιλείς κατά την κυνηγετική περίοδο.

μεγάλη καινοτομία στην ιστορία του δικαίου, ξεκινά ουσιαστικά αυτό που ονομάζουμε μεταρρύθμιση των Ανδηγαυών⁷⁴.

Το 1176, η ασίζη του Νορθάμπτον (*Assize of Northampton*) πρόσθεσε στα εγκλήματα αυτά, την παραχάραξη νομισμάτων, την πλαστογραφία και τον εμπρησμό. Αυτά τα εγκλήματα πλέον χαρακτηρίζονται ως κακουργήματα. Με την ασίζη του Νορθάμπτον παύει να ισχύει επίσης μια παλαιά μορφή απόδειξης της αθωότητας, αυτή του *oath-helping*. Σύμφωνα με αυτή, ένας κατηγορούμενος μπορούσε να ορκιστεί για την αθωότητά του και ύστερα να παρουσιάσει έναν αριθμό συνανθρώπων του, οι οποίοι επίσης θα ορκιζόταν για την αλήθεια του δικού του όρκου. Αυτή η μορφή απόδειξης της αθωότητας έπαψε να ισχύει για τις κατηγορίες που απέδιδε το ορκωτό σώμα των δώδεκα μετά την ασίζη του Κλάρεντον.

Η εφαρμογή της ασίζης του Κλάρεντον είχε αναδρομική ισχύ. Το ορκωτό σώμα έπρεπε να κατονομάσει όσους είχαν διαπράξει εγκλήματα από την αρχή της βασιλείας του Ερρίκου Β', δηλαδή τα προηγούμενα δώδεκα χρόνια. Οι σερίφηδες εξουσιοδοτήθηκαν άμεσα για την προσαγωγή όλων όσων απευθύνθηκαν κατηγορίες εναντίον τους και να τους οδηγήσουν ενώπιον των περιοδευόντων δικαστών⁷⁵. Η δίκη γινόταν στο δικαστήριο της κομητείας όχι όμως με τον θεσμό των ενόρκων αλλά με αυτόν των βασανιστηρίων και πιο συγκεκριμένα αυτό του νερού. Σε περίπτωση που κάποιος κρινόταν ένοχος, έχανε το ένα του πόδι, ενώ με την ασίζη του Νορθάμπτον προστίθεται επιπλέον και το δεξί του χέρι. Ο Ερρίκος Β' δεν είχε αυταπάτες για την πρωτόγονη και παράλογη αποδεικτική διαδικασία και γι' αυτό ακόμα και αν κάποιος κατάφερνε να περάσει την δοκιμασία των βασανιστηρίων αλλά η φήμη του ήταν κακή, υποχρεωνόταν σε εξορία.

Με τις δύο αυτές ασίζες, έγιναν σημαντικά βήματα εμπρός στην ποινική διαδικασία και πιο συγκεκριμένα σε ζητήματα ουσιαστικού ποινικού δικαίου. Ο χαρακτηρισμός των αδικημάτων που αναφέρθηκαν παραπάνω, ως κακουργήματα (αγγ. *Felonies* από την γαλλική λέξη *félonie*) τιμωρούμενα ιδιαίτερα αυστηρά, ουσιαστικά αντικατέστησε μια απαρχαιωμένη διαδικασία, που έδινε έμφαση μόνο στην αποζημίωση για εγκλήματα που διαπράχθηκαν. Η σπουδαιότητα του χαρακτηρισμού ενός αδικήματος ως *felony*, καταδεικνύεται από το γεγονός ότι η διαφορά αυτής της κατηγορίας με αυτή της προδοσίας (*treason*) βρίσκεται μόνο στο πρόσωπο έναντι του οποίου αυτό διαπράττεται.

---

⁷⁴ Πολλοί μελετητές τοποθετούν την έναρξη της μεταρρυθμιστικής προσπάθειας δύο χρόνια νωρίτερα, με την εισαγωγή των Διατάξεων του Κλάρεντον το 1164. Οι Διατάξεις όμως αποτελούν μέτρο διοικητικό παρά νομικό, οπότε δεν πρέπει να θεωρούνται ως η αρχή των μεταρρυθμίσεων.

⁷⁵ Nicholas, D. (1999), στο *ίδιο*, σελ.334-335.

Η μεταρρύθμιση των Ανδηγαυών και η εφαρμογή του κοινού δικαίου

Στο προηγούμενο κεφάλαιο είδαμε ότι οι περιοδεύοντες δικαστές, εφοδιάζονται με συγκεκριμένο ένταλμα από την βασιλική γραμματεία (από τον Καγκελάριο πιο συγκεκριμένα, ως επικεφαλή της γραμματείας, η οποία από την εποχή του Ριχάρδου Α', θα μετονομαστεί σε *Chancery*) με σκοπό να μεταφέρουν την βασιλική δικαιοσύνη στην περιφέρεια. Στις περιοδείες αυτές για την απονομή δικαιοσύνης, γίνεται χρήση της ένορκης διαδικασίας με σκοπό την διερεύνηση των υποθέσεων που δικάζονται, οι οποίες αρχικά είναι μόνο ποινικές υποθέσεις ή αφορούν διοικητικά θέματα. Οι υποθέσεις αρπαγών από βαρόνους γαιών μικρότερων υποτελών την περίοδο του εμφυλίου πολέμου και της «αναρχίας», επιλύθηκαν από τους περιοδεύοντες δικαστές του *eyre*. Εάν κάποιος μπορούσε να αποδείξει ότι κατείχε την αμφισβητούμενη γη πριν τον εμφύλιο, θα την έπαιρνε αμέσως πίσω, ανεξάρτητα του ποιος την κατείχε τότε. Ο Ερρίκος Β' επέτρεψε στους διαδίκους να αγοράζουν εντάλματα (*writs*, σύντομα διατάγματα προς τους σερίφηδες) και ασίζες (*assizes*, νομοθετικά διατάγματα) που επέτρεπαν την παραπομπή μιας αστικής υπόθεσης από βαρονικό σε βασιλικό δικαστήριο.

Μετά τα ταραγμένα χρόνια της βασιλείας του Στεφάνου, πολλοί ενάγοντες, αντί να απευθυνθούν πλέον στα τοπικά δικαστήρια, αναζητούν όλο και πιο συχνά εντάλματα για την εκδίκαση όλων των κοινών υποθέσεων (*common pleas*), ουσιαστικά επιθυμώντας την υπαγωγή της υπόθεσης σε βασιλικό δικαστήριο αντί σε αυτά της εκατοντάδας ή της κομητείας. Αυτή η εξέλιξη σημαίνει πρώτον, την όλο πιο ευρεία χρήση της ένορκης διαδικασίας, η οποία πλέον μπορεί να χρησιμοποιηθεί για όλων των ειδών της υποθέσεις. Δεύτερον, οι διάδικοι ζητούν την έκδοση εντάλματος, από την βασιλική γραμματεία και ουσιαστικά πληρώνουν για την έκδοσή του. Αυτό σήμαινε μια νέα πηγή εσόδων για το στέμμα. Με την αγορά του εντάλματος, απευθύνονται στον σερίφη της κομητείας, ο οποίος πρέπει να λειτουργήσει με την συγκεκριμένη διαδικασία, αυτή που περιγράφεται από την βασιλική γραμματεία σε αυτό. Μέσω των ενταλμάτων, σχηματοποιήθηκαν πολλές διαδικασίες λειτουργίας των δικαστηρίων, που ουσιαστικά διαμόρφωσαν το κοινό δίκαιο.

Πριν συνεχίσουμε με την δικαστική πρακτική που εφαρμόστηκε τον 12^ο αιώνα και την χρήση των ενόρκων, θα πρέπει να γίνει λόγος για τις ασίζες (*assizes*). Η λέξη στην αρχική της σημασία κατά την μεσαιωνική περίοδο, σημαίνει την λειτουργία ενός δικαστηρίου ή ενός συμβουλίου. Αργότερα καταδεικνύει τις θεσπισμένες αποφάσεις οι οποίες λαμβάνονται από αυτά. Αυτή η δεύτερη σημασία είναι που κυριαρχεί κατά την περίοδο των Ανδηγαυών, όταν οι ασίζες γίνονται το όχημα για την μεταμόρφωση του δικαίου και της λειτουργίας των

δικαστηρίων. Με βάση την ισχύ των νομοθετημάτων, έχοντας ως κριτήριο τα αποτελέσματα που επιφέρουν στο νομικό σύστημα και κατ' επέκταση στην κοινωνία, οι ασίζες κατατάσσονται πάνω από τις διατάξεις και τις θεσμικές ρυθμίσεις (όπως οι *ordinances* τον 14^ο αιώνα) που θα εμφανισθούν τους επόμενους αιώνες στην αγγλική ιστορία. Την εποχή του Ερρίκου Β' εκδόθηκαν μια σειρά από ασίζες για διάφορα ζητήματα, όπως για παράδειγμα η ασίζη *περί όπλων* ή η ασίζη για τις *δασικές εκτάσεις*. Αυτό που ενδιαφέρει εδώ όμως είναι οι ασίζες περί ιδιοκτησίας, πρώτον διότι από εκεί ξεκίνησε η ανασύσταση της κοινωνικής τάξης που είχε διαρραγεί την προηγούμενη περίοδο και δεύτερον διότι η εξέταση της ακολουθίας αυτών μας δίνει καλύτερα την εικόνα της νομοθετικής μεταρρύθμισης που πέτυχε ο Ερρίκος Β'.

Όπως αναφέρθηκε νωρίτερα, η περίοδος της «αναρχίας», άφησε πίσω της ένα χάος όσων αφορά την ιδιοκτησία της γης. Ο Ερρίκος Β' εξέδωσε μια σειρά από ασίζες, οι οποίες ονομάζονται «μικρές» ασίζες (*petty assizes*)⁷⁶ και προσπαθούν να επιλύσουν τα ζητήματα της κατοχής γαιών. Η πρώτη είναι η ασίζη της *novel disseisin* («πρόσφατης εκδίωξης») η οποία εκδόθηκε το 1166⁷⁷ και με την οποία καθορίζεται ότι κανένας ελεύθερος άνθρωπος δεν μπορεί να εκδιωχθεί από την γη του, αδικώς και χωρίς ετυμηγορία επί αυτού. Με την κατοχή της *novel disseisin* από κάποιον ενάγοντα και την επίδειξη της σε κομητειακό δικαστήριο, ο σερίφης υποχρεούται να συγκεντρώσει δώδεκα ενόρκους, οι οποίοι θα αποφανθούν εάν ο κατηγορούμενος, εκδίωξε ουσιαστικά από την γη του τον ενάγοντα. Η θετική απάντηση στο ερώτημα, ουσιαστικά σημαίνει την άμεση επιστροφή της ιδιοκτησίας. Οι ένορκοι αποφαινόμενοι μόνο για την ιδιοκτησία και όχι για το δίκαιο της υπόθεσης. Η συνέχεια αυτής της υπόθεσης μπορεί να δοθεί μόνο από τον ίδιο τον κατηγορούμενο εάν αποφασίσει την αγορά ενός νέου εντάλματος (*writ of right*) οπότε η υπόθεση θα εκδικασθεί στην βάση του ποιος είναι δίκαιο να κατέχει την γη.

Η δεύτερη μικρή ασίζη περί γαιοκτησίας, είναι αυτή του *mort d' ancestor* («θάνατος ενός προγόνου») η οποία εξασφαλίζει την ιδιοκτησία της γης στο νόμιμο κληρονόμο του αποθανόντα, απέναντι σε οποιονδήποτε ισχυρίζεται ότι η γη του ανήκει (ακόμα και αν αυτός είναι περισσότερο δίκαιο να την κατέχει). Η ασίζη του *mort d' ancestor* ουσιαστικά θεμελίωσε στο *κοινό δίκαιο* την κληρονομικότητα, ενώ οι κανόνες και τα πρόσωπα που

---

⁷⁶ Smith, G. (1990), *A Constitutional and Legal History of England*, New York, Dorset Press, σελ. 109-111.

⁷⁷ Ο Lyon στο *Constitutional and Legal History of Medieval England*, σημειώνει ότι ο Bracton στην πραγματεία του τον 13^ο αιώνα, αναφέρει ότι Ερρίκος Β' και οι σύμβουλοί του πέρασαν αρκετές νύχτες ξάγρυπνοι συζητώντας αυτή τη νέα νομική διαδικασία.

εμπλέκονται σε αυτή, διευρύνθηκαν περαιτέρω τον 13^ο αιώνα. Η κατοχή της ασίζης επέτρεπε σε κάποιον να βρει δικαιοσύνη σε βασιλικά δικαστήρια, γρήγορα, οικονομικότερα και πιο απλά από το να απευθυνθεί στο βαρονικό δικαστήριο και ουσιαστικά από πολλούς μελετητές θεωρείται άμεση «επίθεση» στην δικαιοδοσία των φεουδαρχικών δικαστηρίων, διότι σε πολλές περιπτώσεις ο κατηγορούμενος σε αυτές τις υποθέσεις ήταν ο ίδιος ο άρχοντας που δήμευσε την γη του αποθανόντα. Σύμφωνα με την ασίζη του *mort d' ancestor*, η οποία εκδόθηκε πιθανόν το 1176, αυτές οι υποθέσεις δεν μπορούν πλέον να δικάζονται παρά μόνο σε βασιλικά δικαστήρια (όχι σε τοπικά).

Η τρίτη μικρή ασίζη είναι αυτή της *darrein presentment* («η τελευταία παράσταση») η οποία αφορούσε το δικαίωμα διορισμού σε εκκλησιαστικά ευεργετήματα (*beneficium*). Η ασίζη εκδόθηκε το 1179 και απαιτούσε από ένα σώμα δώδεκα ενόρκων να αποφανθούν για το ποιος ήταν αυτός που διόρισε τον τελευταίο ιερέα. Αυτός που διόρισε τελευταία έχει κάθε δικαίωμα να διορίσει και τώρα. Με ζητήματα εκκλησιαστικής περιουσίας έχει να κάνει και μια τέταρτη μικρή ασίζη, αυτή του *utrum* («εάν»), η οποία είχε ως αντικείμενο την απόφαση το αν μια ιδιοκτησία κατεχόταν ως ελεύθερη έκταση ή ως εκκλησιαστικό φέουδο. Αυτές οι υποθέσεις σύμφωνα με την ασίζη *utrum*, εκδικάζονταν πλέον, μόνο από βασιλικά δικαστήρια.

Τέτοιου είδους υποθέσεις που αφορούσαν ζητήματα ιδιοκτησίας, εκδικάζονταν από φεουδαρχικά δικαστήρια και συνήθως η ετυμηγορία δινόταν μέσω της μονομαχίας⁷⁸ μεταξύ των διαδίκων. Οι διάδικοι αναγκάζονταν συνήθως να μισθώσουν επαγγελματίες μονομάχους για να τους εκπροσωπήσουν σε αυτή την διαδικασία. Παρά την προσπάθεια της αγγλικής κοινωνίας να προστατεύσει την ατομική ιδιοκτησία, τα φεουδαρχικά δικαστήρια όμως δεν απέδιδαν ουσιαστική δικαιοσύνη για διάφορους λόγους. Καταρχήν όπως ήδη αναφέρθηκε σε πολλές περιπτώσεις κατηγορούμενοι υπήρξαν οι ίδιοι οι βαρόνοι οι οποίοι δήμευαν περιουσίες υποτελών τους. Πέραν αυτών των περιπτώσεων υπήρχαν άλλες στις οποίες διεφθαρμένοι κατηγορούμενοι αυτών των υποθέσεων χρησιμοποιούσαν διάφορα ένδικα μέσα, όπως οι «δικαιολογίες» (*excuses*) για την καθυστέρηση της δίκης. Για παράδειγμα η «δικαιολογία της ασθένειας» ήταν μια συνηθισμένη περίπτωση, που τους επέτρεπε να μην παρουσιάζονται στο δικαστήριο, κρατώντας παράλληλα την αμφισβητούμενη ιδιοκτησία για λογαριασμό τους. Μια σειρά τέτοιων δικαιολογιών ήταν ικανές να κωλυσιεργήσουν για χρόνια την υπόθεση.

---

⁷⁸ Η μονομαχία ως μέσο απονομής δικαιοσύνης, εισήχθη στην Αγγλία με την νορμανδική κατάκτηση και λειτούργησε συμπληρωματικά στην άλλη πρωτόγονη μορφή απονομής δικαιοσύνης αυτής των βασανιστηρίων.

Ο Ερρίκος Β' αποφάσισε να δράσει αποφασιστικά προκειμένου να εξαλείψει αυτού του είδους τις αδικίες με σκοπό να αποδίδεται γρηγορότερα δικαιοσύνη. Το 1179 η βασιλική γραμματεία εκδίδει με διαταγή του, την Μεγάλη Ασίζη (*Grand Assize*) ή αλλιώς την Ασίζη του Ουίνδσορ (*Windsor*), δίνοντας την δυνατότητα στους υποτελείς του να μεταφέρουν τις αστικές τους υποθέσεις (όχι μόνο αυτές που αφορούσαν ζητήματα ιδιοκτησίας) από τα φεουδαρχικά δικαστήρια στο βασιλικό δικαστήριο. Η Μεγάλη Ασίζη υπήρξε ένα μέσο για την διατήρηση της κοινωνικής τάξης και την αποφυγή της βίας στην επαρχία αλλά αντίστοιχα και ένα μέσο αύξησης των δημοσίων εσόδων και κυρίως ενίσχυσης του βασιλικού δικαστηρίου. Ο Ranulf de Glanvill, ανώτατος δικαστής (*Justiciar*) και νομικός σύμβουλος του Ερρίκου Β', στη πραγματεία του *Tractatus de legibus et consuetudinibus regni Anglie* (*The Treatise on the Laws and Customs of the Kingdom of England*)⁷⁹ χαρακτηρίζει την Μεγάλη Ασίζη ως ένα δώρο του βασιλιά στους υπηκόους του. Επιτρέπεται έτσι στους διαδίκους σε μια αστική υπόθεση να αποφεύγουν τη δικαστική μονομαχία και η υπόθεσή τους να παραπέμπεται σε ένα σώμα ενόρκων αποτελούμενο από ιππότες. Η διαδικασία που προβλέπεται πλέον είναι τέσσερις ιππότες που εκλέγονται από τον σερίφη της περιοχής που υφίσταται η αντιδικία, επιλέγουν δώδεκα ενόρκους ιππότες (γνώστες της περιοχής) οι οποίοι αποφαινόμενοι για το σωστό. Η Μεγάλη Ασίζη θεωρείται ένα μεγάλο βήμα, προς την καθιέρωση του συστήματος των ενόρκων στην απονομή δικαιοσύνης.

Η ευφυΐα του Ερρίκου Β', άνοιξε νέους δρόμους στις νομικές διαδικασίες του 12^{ου} αιώνα και ο ίδιος από αυτή την άποψη υπήρξε πραγματικά πολύ μπροστά από την εποχή του. Οι ασίζες περί ιδιοκτησίας και κληρονομιάς όπως τις είδαμε παραπάνω έβαλαν τις βάσεις για το δίκαιο περί ιδιοκτησίας και το κληρονομικό δίκαιο όπως το ξέρουμε σήμερα. Το πραγματικό άλμα στην δικαστική πρακτική όμως υπήρξε η καθιέρωση του συστήματος των ενόρκων, ως ένα σώμα που δεν προϋπάρχει για να αποδώσει δικαιοσύνη αλλά συστήνεται μετά την παραπομπή της υπόθεσης για ακροαματική διαδικασία σε βασιλικό δικαστήριο.

Η λειτουργία του κοινού δικαίου

Αυτό που ονομάζουμε *κοινό δίκαιο* συγκροτήθηκε και απέκτησε ισχύ, κατά την διάρκεια των τακτικών συνεδριάσεων των περιοδευόντων δικαστών του *eyre*. Γνωρίζουμε ότι την εποχή του Ερρίκου Β', κατά την αναβίωση του θεσμού, έγινε συγκεκριμένος ο κύκλος της παρουσίας τους στις κομητείες και ταυτόχρονα συστηματοποιήθηκε η καταγραφή των

---

⁷⁹ Beames, J. (ed.) (1812), *The Treatise on the Laws and Customs of the Realm of England Commonly Called Glanvill*, Oxford, Clarendon Press, σελ. 54.

αποφάσεων τους κατά την εκδίκαση των υποθέσεων. Αυτό πραγματοποιήθηκε το 1176 όταν ο Ερρίκος Β' αναδιοργάνωσε τα δικαστήρια των περιοδευόντων δικαστών του eyre, χωρίζοντας το βασίλειο σε έξι περιοδείες. Αυτό έκανε πιο εύκολη την παρουσία των δικαστών στις κομητείες, η οποία λάμβανε χώρα πλέον σε πιο σταθερή βάση (κατά την διάρκεια του 1194, όλες οι κομητείες δέχθηκαν την επίσκεψη περιοδευόντων δικαστών μόνο μέσα σε δύο μήνες). Αυτές οι συνθήκες έκαναν πιο εύκολη την εφαρμογή του *κοινού δικαίου*, δεδομένου ότι τα εντάλματα την εποχή του Ερρίκου Β' και οι αποφάσεις που εκδόθηκαν από τα δικαστήρια εκείνης της περιόδου οι οποίες καταγράφηκαν δημιούργησαν ένα νομικό σύστημα, η πρωτοτυπία του οποίου αποτέλεσε τη βάση για την συστηματοποίηση όλων των υποθέσεων και την δημιουργία επιτομών κατά την βασιλεία του Εδουάρδου Α'. Οι κανόνες τώρα που εφάρμοζαν αυτά τα δικαστήρια, βασίζονταν σε προηγούμενους κοινωνικούς κανόνες, που τηρούνταν με πεποίθηση δικαίου στη μακρά ιστορία των Βρετανών και τους διάφορους λαούς της περιοχής, ενώ η πρώτη ουσιαστική καταγραφή έγινε από τον Richard Glanvill στο βιβλίο του *The Laws and Customs of the English Kingdom*. Ο Glanvill ως Chief Justiciar, έκανε μια σύνοψη για κάθε υπόθεση, ώστε να μπορεί να χρησιμοποιηθεί από οποιονδήποτε νομικό σε δικαστήριο.

Οι κανόνες του *κοινού δικαίου* έλκουν την καταγωγή τους από τα κοινωνικά ήθη ή τη νομοθεσία των διαφόρων λαών της βρετανικής νήσου (Κέλτες, Άγγλοι, Ρωμαίοι, Σάξονες και Νορμανδοί), η ανάμιξη των οποίων διαμόρφωσε την κοινωνία της μεσαιωνικής Αγγλίας. Αυτοί οι κανόνες (ή ακόμα και κοινωνικά ήθη) προσέλαβαν την μορφή κανόνων δικαίου και κατά συνέπεια έγιναν δεσμευτικοί από τον 12^ο αιώνα, όταν άρχιζαν να εφαρμόζονται ως υποχρεωτικά πρότυπα από τα δικαστήρια με την συμμετοχή ενόρκων, τα οποία αποτελούν σταδιακά, μετά τις μεταρρυθμίσεις του Ερρίκου Β', τον κανόνα στην δικαστική πρακτική. Έτσι είναι η λειτουργία των δικαστηρίων, με τους ενόρκους και τον δικαστή, οι οποίοι εφαρμόζουν ένα εθιμικό δίκαιο (το οποίο εδώ υπενθυμίζεται ότι από την περίοδο του Glanvill και έπειτα καταγράφεται συστηματικά μαζί με τις αποφάσεις) μέσω του οποίου σχηματοποιείται η έννομη τάξη του βασιλείου. Κατ' αυτόν τον τρόπο το *κοινό δίκαιο* βασίζεται στο προηγούμενο των δικαστικών αποφάσεων και κινείται εμπειρικά από υπόθεση σε υπόθεση⁸⁰. Βέβαια δεν θα πρέπει κάποιος να ξεχνά ότι τον 12^ο αιώνα όταν αναφερόμαστε

---

⁸⁰ Van Caenegem, R.C. (1989), *The Birth of the English Common Law*, Great Britain, Cambridge University Press, σελ. 88-89. Ενώ αντίθετα το *jus commune*, της ηπειρωτικής Ευρώπης, είναι εννοιολογικό νομικό σύστημα και βασίζεται σε ορισμούς εφαρμόζοντας αφηρημένες έννοιες. Ο Van Caenegem χαρακτηρίζει το κοινό δίκαιο των Άγγλων, ως το πρώτο εθνικό δίκαιο στην Ευρώπη. Σε αντίθεση με το *jus commune*, το οποίο είναι ηπειρωτικό ή τοπικό. Θέτει επίσης το παράξενο του

στο κοινό δίκαιο, μιλάμε πιο πολύ για δικονομικό (*procedural law*) παρά για ουσιαστικό (*substantive law*) δίκαιο⁸¹. Διότι είναι αυτές οι διαδικασίες που εισάγονται με το βασιλικό ένταλμα, τις ασίζες αλλά και την εισαγωγή σε όλο και περισσότερες δίκες του συστήματος των ενόρκων, που ενοποιούν την έννομη τάξη ως σύνολο.

Είναι όμως το *κοινό δίκαιο*, με την περιγραφή που δώσαμε παραπάνω, ένα δίκαιο που δημιουργείται από τους δικαστές και τα δικαστήρια; Οι μελετητές του *κοινού δικαίου*, διαφωνούν και πιστεύουν ότι η δεσμευτικότητά του δεν απορρέει από τους δικαστές και την εξουσία τους. Στην προηγούμενη άποψη αντιτάσσουν ότι η ισχύς του δικαίου απορρέει από το ότι χρησιμοποιείται από αρχαιοτάτων χρόνων, οι κανόνες του ήταν πάντα αυτοί και κανένας δεν μπορεί να ισχυρισθεί το αντίθετο. Βέβαια οι αποφάσεις των δικαστών έχουν μεγάλο βάρος και ουσιαστικά αυτές κάθε φορά «καθορίζουν» τι ισχύει ως νόμος στο βασίλειο.

Κάθε τι άγραφο όμως δημιουργεί ανασφάλεια για το τι πραγματικά ισχύει. Ποιο για παράδειγμα είναι το περιεχόμενο των κανόνων ή για ποιο λόγο έχουν δημιουργηθεί; Είναι σύνηθες φαινόμενο για παράδειγμα, ήδη από τον 12^ο και τον 13^ο αιώνα, το δικαστήριο να επικαλείται τον ίδιο εθιμικό κανόνα αλλά να καταλήγει σε άλλη απόφαση. Κάτι που υπονομεύει την ενότητα του νομικού συστήματος. Στο επόμενο κεφάλαιο θα δούμε ποιος μηχανισμός εφευρέθηκε για την ουσιαστική απονομή δικαιοσύνης.

Κομβικό ρόλο στο οικοδόμημα του *κοινού δικαίου*, στα πρώτα αρχικά στάδια της εφαρμογής του, παίζει ο ίδιος ο βασιλιάς. Οι αλλαγές που επιβλήθηκαν τον 12^ο αιώνα ενίσχυσαν την θέση του και αυτό αντανakλάται στο βασιλικό προνόμιο αλλά ταυτόχρονα και το ειδικό καθήκον της προάσπισης της δικαιοσύνης έναντι όλων των υπηκόων του βασιλείου. Αυτό το προνόμιο την εποχή του Ερρίκου Β' ταυτίζεται με την έννοια της προστασίας από την αυθαιρεσία και δεν προσλαμβάνεται ως κίνδυνος. Αυτό δεν θα ισχύει για όλους τους βασιλείς και ήδη πολύ νωρίτερα του αναμενομένου, οι βαρόνοι δεν θα δουν με καλό μάτι αυτό το προνόμιο στα χέρια του βασιλιά Ιωάννη, γιου του Ερρίκου Β', κάτι που θα οδηγήσει στην ταραγμένη περίοδο των αρχών του 13^{ου} αιώνα και την Μάγκνα Χάρτα.

Πολλοί ιστορικοί με προεξάρχοντα τον Maitland, βλέπουν το *κοινό δίκαιο* ως το δημιούργημα της ιδιοφυΐας του Ερρίκου Β' και των συμβούλων του. Με βάση το δίκαιο περί ιδιοκτησίας εγκατέστησαν ένα σύστημα που δεν στηρίχθηκε τόσο στις αλλαγές στο

διαχωρισμού των δύο συστημάτων, ο οποίος πραγματοποιήθηκε τον 12^ο αιώνα, την περίοδο που Αγγλία και Ηπειρωτική Ευρώπη ήταν πιο κοντά από ποτέ.

⁸¹ Adams, George B. (1929), *Constitutional History of England*, New York, Henry Holt and Company, σελ.110-112.

ουσιαστικό δίκαιο, όπως προαναφέρθηκε, αλλά στην σταδιακή μεταφορά της δικαιοδοσίας από τα τοπικά στα βασιλικά δικαστήρια, επιτυγχάνοντας έτσι ταχύτητα και πιο ορθολογικά αποτελέσματα στην απονομή δικαιοσύνης. Σε αυτό το πνεύμα κινούνται και μελετητές όπως η Doris Stenton και ο RC. Van Caenegem, παρουσιάζοντας με έμφαση τα επιτεύγματα της μεταρρύθμισης των Ανδηγαυών και του πρώτου βασιλιά τους.

Το 1960, παρουσιάζεται μια διαφορετική θέση από τον άγγλο ιστορικό του δικαίου, S.F.C. Milsom. Στο έργο του *The Legal Framework of English Feudalism*⁸², ο Milsom τονίζει ότι ήδη από την αγγλονορμαδική περίοδο, τα ζητήματα ιδιοκτησίας βασίζονται στο έθιμο και όχι σε κάποιον νόμο. Η έννοια της υποταγής, στηρίζεται στην ηθική που επιβάλλουν οι φεουδαρχικοί δεσμοί και όχι οι νόμοι κάποιου κυρίαρχου κράτους. Οι Ανδηγαυοί, σύμφωνα με τον Milsom, έκαναν πραγματικότητα την δυνατότητα να προσφύγει κάποιος σε βασιλικό δικαστήριο αλλά αυτό έγινε χωρίς κάποια πρόθεση⁸³. Σύμφωνα με τον Milsom, οι μεταρρυθμίσεις του Ερρίκου Β' δεν αποσκοπούν στην ενίσχυση των βασιλικών δικαστηρίων. Αντίθετα με αυτές επιδιώκεται η ενίσχυση του φεουδαρχικού χαρακτήρα της δικαιοσύνης και αυτό ακριβώς επιδιώκεται με την νομοθεσία περί ιδιοκτησίας, που εισάγεται με τις μικρές ασίζες, μιας και αυτό που απασχολεί τον βασιλιά και τους συμβούλους του είναι η υπεράσπιση της θέσης των υποτελών στην φεουδαρχική πυραμίδα⁸⁴.

Πιο σωστή είναι μάλλον μια συνθετική προσέγγιση των παραπάνω⁸⁵. Οι Ανδηγαυοί βρήκαν από την περίοδο των Νορμανδών μια σειρά από στηρίγματα πάνω στα οποία στηρίχθηκε το δικό τους οικοδόμημα, όπως ο ισχυρός θεσμός της βασιλείας, οι εγκατεστημένες φεουδαρχικές σχέσεις και η ύπαρξη ενός εθίμου στο πλαίσιο αυτών. Πάνω σε αυτό το πλαίσιο, οι Ανδηγαυοί εφάρμοσαν τις προοδευτικές τους ιδέες που οδήγησαν στην εγκαθίδρυση του *κοινού δικαίου*. Το φεουδαρχικό δίκαιο ιδίως που αναπτύχθηκε την περίοδο των Νορμανδών αποτέλεσε ακρογωνιαίο λίθο για το *κοινό δίκαιο*, την ύπαρξη του οποίου υπερασπίστηκαν οι βαρόνοι και οι φεουδαρχικοί δεσμοί αποτέλεσαν το πλαίσιο για την ανάπτυξη ενός πρώιμου συνταγματισμού που θα αποτελέσει το κυρίαρχο ζήτημα σε όλο τον 13^ο αιώνα. Οι βαρόνοι επισημαίνουν στον βασιλιά, ότι σύμφωνα με το φεουδαρχικό δίκαιο δεν αποτελεί μόνο τον επικεφαλής ηγεμόνα ενός συγκεντρωτικού βασιλικού συστήματος

---

⁸² Milsom, S.F.C. (1960), *The Legal Framework of English Feudalism*, London, Butterworths.

⁸³ Hudson, J. (1980), *ο.π.*, σελ.19-23.

⁸⁴ Turner, R. (1977), *Judges and Administrators and Common Law in Angevin England*, London, Hambledon Press, σελ.2.

⁸⁵ Σύμφωνα με τον Turner η προσέγγιση του Milsom δεν πείθει όταν ισχυρίζεται ότι η αντικατάσταση της δικαιοδοσίας των φεουδαρχικών δικαστηρίων από αυτή των βασιλικών δικαστηρίων, έγινε με τυχαίο τρόπο.

δικαιοσύνης αλλά και ότι στο πλαίσιο των φεουδαρχικών δεσμών, έχει υποχρεώσεις απέναντί τους. Έτσι οι Άγγλοι (βασιλείς) αγνοούν τους φεουδαρχικούς δεσμούς, μέσα σε λιγότερα από έναν αιώνα αφότου οι ίδιοι τους εισήγαγαν, προκειμένου να εγκαθιδρύσουν ένα ενιαίο κράτος αλλά τους χρησιμοποιούν (οι βαρόνοι) για να ελέγξουν την βασιλική εξουσία. Αυτή η διαδοχή θα συνεχισθεί σε μάκρος στην αγγλική ιστορία αλλά η επίδραση αυτής της περιόδου θα είναι μεγάλη, δεδομένου ότι το οικοδόμημα του *κοινού δικαίου* θα γιγαντωθεί τόσο που σχετικά σύντομα θα αφομοιώσει πλήρως την φεουδαρχία στην Αγγλία⁸⁶.

Τα βασιλικά δικαστήρια την εποχή του Ιωάννη Ακτήμονα

Η σημασία της επέκτασης των πρακτικών του Ερρίκου Β' έπειτα από εκείνη την πρώτη σταθεροποιητική περίοδο, δεν αφορούν τόσο το περιεχόμενο των νόμων που εκδίδει, οι οποίοι ρυθμίζουν βασικά ζητήματα για την κοινωνία της εποχής και αφορούν για παράδειγμα την ιδιοκτησία ή το εμπόριο, όσο η διακυβέρνηση και η επιβολή του νόμου διαμέσου του δικαστικού συστήματος. Αυτές οι αλλαγές είναι ως επί το πλείστον θεσμικές παρά νομικές και η επιτυχία τους οφείλεται στους νέους κανόνες για θέματα όπως τα εντάλματα, τους ενόρκους και για τις διαδικασίες λειτουργίας του βασιλικού δικαστηρίου και των τμημάτων του⁸⁷. Βασιλικό δικαστήριο, εντάλματα, ένορκοι, σε αρμονική συνεργασία σήμαναν την εφαρμογή του *κοινού δικαίου*, το οποίο χρησιμοποίησε ένα μεγάλο μέρος του προϋπάρχοντος ουσιαστικού δικαίου. Συνεπώς *κοινό δίκαιο* ουσιαστικά σημαίνει: πρώτον νέα βασιλικά δικαστήρια με διευρυμένες αρμοδιότητες, μια νέα μέθοδος παραπομπής των υποθέσεων στη δικαιοσύνη του βασιλιά και τέλος μια νέα μέθοδος απόδειξης της αθωότητας ή μη του κατηγορούμενου.

Στο προηγούμενο κεφάλαιο αναφερθήκαμε σε δύο παραρτήματα του βασιλικού δικαστηρίου, τους περιοδεύοντες δικαστές και το Θησαυροφυλάκιο (*exchequer*). Τα δικαστήρια που λειτούργησαν επιπλέον τον 12^ο αιώνα και την εποχή του Ερρίκου Β', ως παραρτήματα του βασιλικού δικαστηρίου, ήταν το δικαστήριο των Κοινών Υποθέσεων (*Court of Common Pleas*) και το δικαστήριο των Υποθέσεων του Βασιλιά (*Court of King's Bench*). Ο Maitland και ο Stubbs, έχουν καθοδηγήσει την έρευνα για δεκαετίες όσον αφορά τις συνθήκες ίδρυσης αυτών των δύο δικαστηρίων. Σύμφωνα με τους δύο βρετανούς ιστορικούς των αρχών του 20^{ου} αιώνα και όπως έχει ήδη αναφερθεί, η καταγωγή όλων των δικαστικών τμημάτων του κυρίως βασιλικού δικαστηρίου, είναι η *Curia Regis*, το βασιλικό

---

⁸⁶ Milsom, S.F.C. (1960), *στο ίδιο*, σελ.6.

⁸⁷ Adams, George B. (1929), *ο.π.*, σελ. 98-104.

συμβούλιο των Νορμανδών βασιλέων. Η *Curia Regis* ήταν το ανώτερο δικαστήριο του βασιλείου την εποχή των Νορμανδών. Ήταν ταυτόχρονα όμως ένα δικαστήριο «μόνο για υψηλόβαθμους αξιωματούχους και μεγάλες υποθέσεις» όπως μας πληροφορεί ο Maitland⁸⁸. Οι αλλαγές που έφερε στη δικαιοσύνη ο Ερρίκος Β' με την εισαγωγή του *κοινού δικαίου*, τις ασίζες και τα εντάλματα, επιβάρυναν με απίστευτο όγκο νέων εργασιών το βασιλικό δικαστήριο. Για την εκδίκαση όλων των υποθέσεων που αναλάμβαναν οι περιοδεύοντες δικαστές και την απονομή τελεσίδικων αποφάσεων, οι οποίες έπρεπε να επικυρωθούν από το βασιλικό δικαστήριο, απαιτήθηκε το 1178 πέντε δικαστές να συνεδριάζουν μόνιμα στο Ουέστμινστερ. Αυτή η αντιπροσωπία δικαστών υπήρξε ο πρόδρομος του δικαστηρίου των Κοινών Υποθέσεων (*Court of Common Pleas*)⁸⁹.

Σε αυτό το σημείο οι κύριοι ερευνητές της περιόδου διαφοροποιούνται μεταξύ τους. Σύμφωνα με τον Stubbs η αντιπροσωπία των δικαστών από το 1178, στο Ουέστμινστερ αποτελεί τον πρόδρομο του δικαστηρίου των Υποθέσεων του Βασιλιά (*Court of King's Bench*). Ο Maitland διαφοροποιείται από τον Stubbs, θεωρώντας ότι οι δικαστές που ασχολήθηκαν με την εκδίκαση των κοινών αυτών υποθέσεων, δεν ήταν δυνατόν να παρακολουθήσουν στενά τις διαδικασίες του *Coram Rege*, του δικαστηρίου που προέδρευε ο ίδιος ο βασιλιάς και γι' αυτό εγκαταστάθηκαν μόνιμα στο Ουέστμινστερ, όπου είχε ήδη εγκατασταθεί το Λογιστήριο (*Exchequer*). Αυτό συνέβηκε διότι αφενός ο φόρτος των εργασιών για την επίλυση αυτών των υποθέσεων υπήρξε σημαντικός αλλά και αφετέρου διότι ο Ερρίκος Β' και αργότερα ο γιος του Ριχάρδος Α', δεν πέρασαν παρά ελάχιστο διάστημα στην Αγγλία από το 1175 έως και το 1199, οπότε στο θρόνο της Αγγλίας ανέβηκε ο Ιωάννης. Με την παραπάνω άποψη του Maitland συμφωνούν και οι ιστορικοί H.G. Richardson και G.O. Sayles, οι οποίοι πιστεύουν ότι η αντιπροσωπία των δικαστών στο Ουέστμινστερ επιβλήθηκε από την μακρόχρονη απουσία του Ερρίκου Β' από την Αγγλία τα τελευταία χρόνια της βασιλείας τους. Διαφοροποιούνται όμως αισθητά από αυτόν, διότι πιστεύουν ότι οι δικαστές δεν προέρχονται από την *Curia Regis* αλλά από το Λογιστήριο και αιτία αυτής της διαφορετικής άποψης αποτελεί η απαρίθμηση από τον Glanvill, των δικαστηρίων της εποχής με την φράση στην πραγματεία του «*Tractatus de legibus et consuetudinibus regni Anglie* (*The Treatise on the Laws and Customs of the Kingdom of England*)»:

---

⁸⁸ Maitland and Pollock, (ανατύπωση 1964), *History of English Law Before the Time of Edward I*, London, Oxford University Press, σελ.164.

⁸⁹ Nicholas, D. (1999), *ο.π.*, σελ.335-337.

Σύμφωνα με τους H.G. Richardson και G.O. Sayles, το απόσπασμα *Curia regis ad scacarium*, περιγράφει ένα δικαστήριο, το Λογιστήριο⁹⁰. Το συγκεκριμένο ζήτημα απασχόλησε για πολλά χρόνια ερευνητές όπως ο Van Caenegem⁹¹, ο Kemp και ο Harding και φαίνεται να έχει επιλυθεί οριστικά από τον Turner, ο οποίος παρουσίασε μια λίστα με τους παρευρισκόμενους σε δίκη μεταξύ 1182-1185 αλλά και μια συγκριτική λίστα των βασιλικών δικαστών και των βαρόνων του Λογιστηρίου, μετά τις αλλαγές που επέφερε μια μεταρρύθμιση του justiciar Hubert Walter το 1194, που καταδεικνύουν ότι τα δύο σώματα είναι ξεχωριστά και η αναφορά του Glanvill γίνεται για το δικαστήριο των Κοινών Υποθέσεων (*Court of Common Pleas*) που εδρεύει στο «κτίριο» του Λογιστηρίου⁹².

Απομένει να δούμε πως όμως προέκυψε το έτερο βασιλικό δικαστήριο, αυτό των Υποθέσεων του Βασιλιά (*Court of King's Bench*) και ποια η σχέση του με αυτό των Κοινών Υποθέσεων (*Court of Common Pleas*). Όπως οι Αγγλοσάξονες βασιλείς συγκέντρωναν τους σημαντικότερους άνδρες του βασιλείου για να τους συνδράμουν και να αποδώσουν δικαιοσύνη στα διάφορα ζητήματα, έτσι και οι Νορμανδοί στο πλαίσιο του μεγάλου συμβουλίου (*magna curia regis*) καλούσαν τους υποτελείς τους (*tenants in chief*). Στα τέλη του 12^{ου} αιώνα όμως, το δικαστήριο *coram rege* που αποτελείται από δικαστές που ακολουθούν τον βασιλιά, δεν έχει καμία σχέση με το μεγάλο συμβούλιο, το οποίο την εποχή του Ερρίκου Β' συνεχίζει να υφίσταται με την συμμετοχή επισκόπων, λόρδων και βαρόνων⁹³. Το ερώτημα λοιπόν είναι το πότε ακριβώς προέκυψε αυτός ο διαχωρισμός, ενώ η απάντησή του σημαίνει τις απαρχές του δικαστηρίου των Υποθέσεων του Βασιλιά (*Court of King's Bench*).

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει νωρίτερα, ο ίδιος ο βασιλιάς αποφάσιζε για τις δύσκολες δικαστικές υποθέσεις, η απόφαση για τις οποίες είχε πολιτικές προεκτάσεις. Με την εφαρμογή του *κοινού δικαίου* αυτές οι υποθέσεις αυξήθηκαν υπέρμετρα και ήδη το 1178, ο

---

⁹⁰ Το πρόβλημα για τους δύο ερευνητές ξεκίνησε από μια αγγλική έκδοση της πραγματείας του Glanvill, από τον Woodbine το 1923, ο οποίος κατά τους ίδιους στο συγκεκριμένο απόσπασμα τοποθέτησε αυθαίρετα ένα κόμμα μεταξύ *curia regis* και *ad scacarium*, κάτι που δεν υφίσταται στο αρχικό κείμενο.

⁹¹ Ο Van Caenegem αναδεικνύει στον πρόλογο του έργου του *The Birth of the English Common Law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2^η έκδοση (1988), το υπόψη ζήτημα ως το πρώτο μιας σειράς θεμάτων που τον οδήγησαν στην αναθεώρηση.

⁹² Turner, Ralph (1977), «The Origins of Common Pleas and King's Bench», *American Journal of Legal History*, Vol. 21, Iss. 3, σελ. 244.

⁹³ Turner, Ralph (1977), *ο.π.*, σελ. 245.

αριθμός των υποθέσεων ήταν αρκετά μεγάλος για να τον παρακολουθήσει ο Ερρίκος Β', ενώ ταυτόχρονα αυξάνονται συνεχώς οι περίοδοι απουσίας του ίδιου από την Αγγλία, κάτι το οποίο θα συμβεί και με τον γιο του Ριχάρδο Α'. Με την άνοδο στην εξουσία του Ιωάννη το 1199 όμως, το συγκεκριμένο δικαστήριο αποκτά νέα σημασία. Ο Ιωάννης δεν είναι ένας «απών» βασιλιάς αλλά το ακριβώς αντίθετό του, ενώ η απώλεια της Νορμανδίας το 1204, θα συμβάλλει στο να περάσει σχεδόν όλη την περίοδο της βασιλείας του στην Αγγλία.

Οι προθέσεις του Ιωάννη σχετικά με την δικαιοσύνη και την έννοια της βασιλείας γενικότερα, είναι ένα θέμα που απασχόλησε πολλούς μελετητές της περιόδου. Η επιδίωξη του Ιωάννη να εγκαθιδρύσει ένα είδος απολυταρχισμού (*unrealized absolutism*) όπως υποστήριξε ο Jolliffe⁹⁴, είναι ένα ζήτημα προς διερεύνηση αλλά σίγουρα η ανασφάλεια του ως βασιλιά είναι χαρακτηριστική και μη αμφισβητήσιμη. Αυτή η ανασφάλεια του, τον οδήγησε στην δημιουργία ενός δικαστηρίου από οικείους, κάτι που ταίριαζε στα σχέδιά του για μια πιο «οικογενειακή» διακυβέρνηση του κράτους. Έδειξε έτσι μια ακόρεστη επιθυμία να παρευρίσκεται σε κάθε συνεδρίαση του *coram rege* και να εποπτεύει τις εργασίες του δικαστηρίου προσωπικά. Ίσως ο ίδιος να πίστευε ότι αναβιώνει μια συνήθεια που ίσχυε για τον πατέρα του, περίπου τριάντα χρόνια νωρίτερα και για τους λόγους που προαναφέρθηκαν σταμάτησε να υφίσταται ως πρακτική για τον βασιλιά. Το γεγονός είναι ότι στον Ιωάννη οφείλουμε αυτό το δυαδικό σύστημα του βασιλικού δικαστηρίου, μιας και το δικαστήριο των Κοινών Υποθέσεων στο Ουέστμινστερ (*Court of Common Pleas*) συνέχιζε να έχει πρωτεύοντα ρόλο, ιδιαίτερα κατά τις απουσίες του Ιωάννη στην Ιρλανδία ή την ηπειρωτική Ευρώπη.

Άλλοι μελετητές όπως η Stenton, αποδίδουν στον Ιωάννη και τις προθέσεις του ένα ξεκάθαρο σκεπτικό για το πώς έπρεπε να λειτουργεί η δικαιοσύνη. Πιο συγκεκριμένα, αυτό που πιθανόν είχε στο μυαλό του ο βασιλιάς ήταν ένα ευέλικτο σύστημα, με τον βασιλιά και το δικαστήριο του ως την κορυφή του συστήματος, ένα μικρότερο σώμα στο Ουέστμινστερ (*Court of Common Pleas*) για τις λοιπές υποθέσεις και τους περιοδεύοντες δικαστές για τις τοπικές υποθέσεις, που σήμαιναν έσοδα για το βασιλικό ταμείο⁹⁵.

Ένα ερώτημα που προκύπτει είναι ποιος ήταν ο ρόλος του βασιλιά σε αυτό το δικαστικό σύστημα και ποια η σχέση μεταξύ αυτών των δικαστηρίων; Κατά τις διαδικασίες λειτουργίας αυτών των δικαστηρίων ο βασιλιάς είχε κάθε δικαίωμα να αρνηθεί την παραπομπή μιας υπόθεσης σε δίκη ενώπιον των δικαστηρίων του. Αυτό μπορούσε να συμβεί

⁹⁴ Jolliffe, J.E.A. (1955), *Angevin Kingship*, London, A & C Black, σελ. 341.

⁹⁵ Stenton, D., (1964), *ο.π.*, σελ.88-90.

για μια σειρά από λόγους, οι κυριότεροι των οποίων ήταν η υπόθεση να είχε πολιτικό χαρακτήρα οπότε ο ίδιος έπρεπε να προστατέψει τα συμφέροντά του ή σε περιπτώσεις όπου ήθελε να δείξει την προσωπική του δυσaráσκεια σε συγκεκριμένους υποτελείς. Ο βασιλιάς μπορούσε επίσης να δεχθεί την παραπομπή μιας υπόθεσης σε βασιλικό δικαστήριο, με σκοπό να ελέγξει προσωπικά την ταχύτητα της διαδικασίας απονομής δικαιοσύνης (είτε να καθυστερήσει είτε να επισπεύσει την απόφαση). Τέλος, με δική του απόφαση, μια υπόθεση μπορούσε να παρεπεμφθεί ελεύθερα σε άλλο τμήμα του βασιλικού δικαστηρίου (*King's Bench, Common Pleas* και *περιοδεύοντες δικαστές*). Σε κάποιες περιπτώσεις αυτό γινόταν γιατί ο ίδιος ο βασιλιάς είχε συμφέρον από την εκδίκαση της υπόθεσης ή απλά ήθελε να παρευρίσκεται στην ακροαματική διαδικασία της υπόθεσης από καθαρά νομικό ενδιαφέρον (κάτι που ίσχυε κατά κόρον για τον βασιλιά Ιωάννη), οπότε αυτή μεταφερόταν στο δικαστήριο των Υποθέσεων του Βασιλιά⁹⁶. Σε άλλες περιπτώσεις, μια υπόθεση έπαιρνε την αντίθετη κατεύθυνση, οπότε παραπεμπόταν στο δικαστήριο των Κοινών Υποθέσεων. Τέτοιες παραπομπές γινόταν για παράδειγμα όταν το επιστρεφόμενο ένταλμα για την εκδίκαση της υπόθεσης ήταν στην κατοχή του δικαστηρίου των Κοινών Υποθέσεων.

Σε αυτό το κεφάλαιο παρακολουθήσαμε τις αλλαγές που έλαβαν χώρα στο νομικό σύστημα της Αγγλίας κατά την περίοδο της βασιλείας του Ερρίκου Β' και των υιών του. Εάν εστιάσουμε όμως μόνο στο νόμο και τις δικαστικές πρακτικές, θα δούμε μόνο την μισή εικόνα να σχηματίζεται εμπρός μας. Θα μπορούσε κάποιος να ισχυρισθεί ότι η έλευση του συνταγματικού κράτους στην Αγγλία θα μπορούσε να είχε έρθει και χωρίς το *κοινό δίκαιο* ή το δικαστικό σύστημα που αναπτύχθηκε τον ύστερο μεσαίωνα. Είναι όμως ακριβώς αυτή η διαδικασία εισαγωγής του *κοινού δικαίου* που εφαρμόστηκε από τον Ερρίκο Β' (καθώς και τα αποτελέσματα που επέφερε αυτή) αλλά και η ενσωμάτωσή αυτών στη δημόσια διοίκηση από τους γιους του, που ουσιαστικά ώθησε προς τον συνταγματισμό. Διότι όταν μελετάμε, τους δικαστικούς και νομικούς θεσμούς της περιόδου του Ερρίκου Β', στην πραγματικότητα μελετάμε την ιστορία του συντάγματος, μιας σημαντικής ιδέας για την διαμόρφωση του σύγχρονου κράτους, σε μια από τις σημαντικότερες περιόδους ανάπτυξής του. Ο επόμενος αιώνας θα αποδειχθεί εξίσου σημαντικός σε αυτή την εξελικτική πορεία, μιας και το *κοινό δίκαιο* θα αναπτυχθεί περαιτέρω και ένας νέος θεσμός, αυτός του Κοινοβουλίου, θα εμφανισθεί.

---

⁹⁶ Οι καταγραφές στα πρακτικά αυτών των υποθέσεων περιλαμβάνουν τις φράσεις *per preceptum domini regis, per breve domini regis* ή *dominus rex vult*, με τις οποίες φανερώνεται η επιθυμία του βασιλιά να παρακολουθήσει την διαδικασία, οπότε η υπόθεση παραπέμπεται στο δικαστήριο των Υποθέσεων του Βασιλιά (*King's Bench*).

Κεφάλαιο 4: Η εξέλιξη της αγγλικής δικαιοσύνης τον 13^ο αιώνα

Τον 13^ο αιώνα και συγκεκριμένα το χρονικό διάστημα 1224-1307 της βασιλείας του Ερρίκου Γ' και του Εδουάρδου Α', γίνονται σημαντικά βήματα εμπρός και εκσυγχρονίζεται περισσότερο η αγγλική δικαιοσύνη. Το *κοινό δίκαιο* αναπτύσσεται περαιτέρω, ενώ αυτή η περίοδος σχετίζεται με ουσιαστικές νομοθετικές μεταρρυθμίσεις του Ερρίκου Γ' αλλά κυρίως του γιου του Εδουάρδου Α', που οι ιστορικοί αποκάλεσαν «Άγγλο Ιουστινιανό». Ο 13^{ος} αιώνας είναι η περίοδος των θεσπισμένων νόμων (*statutes*) που αντιδιαστέλλονται στο *κοινό δίκαιο*. Είναι επίσης η περίοδος που εμφανίζεται ένα ολοκληρωμένο νομικό σύστημα, με δικαστικό σώμα, με δικηγόρους που ασκούν το νομικό επάγγελμα αλλά και διακεκριμένους νομικούς όπως ο Bracton, η πραγματεία του οποίου είναι πρωτοφανής για την εποχή. Η περίοδος αυτή θα σημάνει τις απαρχές δύο πολύ σημαντικών εννοιών – θεσμών. Η έννοια της επιείκειας (*equity*), η οποία θα αποτελέσει διορθωτικό μηχανισμό για το *κοινό δίκαιο* και ο θεσμός του Κοινοβουλίου, θα επηρεάσουν καταλυτικά το αγγλικό πολίτευμα τον επόμενο αιώνα (14^ο αιώνα).

Μάγκνα Κάρτα. Το κοινό δίκαιο την εποχή του Ερρίκου Γ'

Ο θάνατος του Ερρίκου Β' σήμανε το τέλος μιας ιδιαίτερα σημαντικής περιόδου για τη νομική και συνταγματική ιστορία της Αγγλίας. Η λειτουργία της δικαιοσύνης άλλαξε ριζικά σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια και τα βασιλικά δικαστήρια απέκτησαν μεγάλη ισχύ τόσο κατά την περίοδο του Ερρίκου Β' αλλά και των υιών του Ριχάρδου Α' και Ιωάννη Α'. Αυτή η εξέλιξη δεν ήρθε χωρίς κόστος για το αγγλικό βασίλειο μιας και πολλοί βαρόνοι αντιπολιτεύτηκαν αυτές τις αλλαγές. Όσο όμως στο θρόνο βρισκόταν ο Ερρίκος Β' παρακολουθούσαν ανήμποροι τις αλλαγές να μετατοπίζουν την πλάστιγγα της ισχύος προς την μεριά του βασιλιά. Την περίοδο του Ριχάρδου και του Ιωάννη, τα πράγματα έγιναν χειρότερα για τους βαρόνους, μιας και η δημιουργία νέων δικαστηρίων παγίωσε επιπλέον την ισχύ του θρόνου. Στην ύστερη περίοδο της βασιλείας του Ιωάννη, που ως βασιλιάς ήταν πιο αδύναμος από τον πατέρα του αλλά και από τον αδερφό του, οι κακές σχέσεις του στέμματος με τους βαρόνους επιδεινώθηκαν και είναι βέβαιο ότι ένας σημαντικός αριθμός βαρόνων ενώθηκαν με βάση αυτές τις εξελίξεις, τις οποίες θεωρούσαν προσβλητικές για τους ίδιους ως

υποτελείς του βασιλιά (tenants-in-chiefs)⁹⁷. Η Μάγκνα Κάρτα (*The Great Charter*) είναι αποτέλεσμα αυτής της σφοδρής σύγκρουσης μεταξύ των συμφερόντων των βαρόνων και της αγγλικής μοναρχίας.

Στις 15 Ιουνίου 1215, ο Ιωάννης υποχρεώθηκε να δεχθεί τους όρους των βαρόνων, ένα κείμενο νομικού χαρακτήρα, που ουσιαστικά περιόριζε τις εξουσίες του βασιλιά. Η Μάγκνα Κάρτα ή αλλιώς ο Χάρτης των Ελευθεριών όπως έμεινε στην ιστορία (*Magna Carta Libertatum*) αποτελείται από 63 εδάφια, τα οποία κάθε ένα από αυτά αντιμετωπίζει ένα ζήτημα που οι βαρόνοι θεωρούσαν προβληματικό, χωρίς από την άλλη να περιέχει αφηρημένες διατυπώσεις που θα έδιναν έναν θεσμικό χαρακτήρα στη διακήρυξή τους. Αυτός ο θεσμικός χαρακτήρας του εγγράφου βέβαια, κατακτήθηκε σταδιακά μέσα στην ιστορία και ο πρακτικός χαρακτήρας του δεν αποτέλεσε εμπόδιο, μιας και η Μάγκνα Κάρτα ήταν η πρώτη πράξη περιορισμού της εξουσίας ενός μονάρχη στην ιστορία.

Σύμφωνα με τις διατάξεις του Χάρτη, είναι ξεκάθαρο ότι οι βαρόνοι προσπάθησαν να περιορίσουν την «επέλαση» των Ανδηγαυών στον τρόπο λειτουργίας της βασιλικής δικαιοσύνης και γενικότερα της διακυβέρνησης του κράτους. Πολλά εδάφια κάνουν λόγο για την απόλυση μισθοφόρων που υπηρετούσαν σε καίριες θέσεις της κρατικής μηχανής (εδάφια 50, 51), για επιστροφή προνομίων που είχαν αποκτηθεί από τον βασιλιά με παράνομους τρόπους (εδάφιο 49) και συγκεκριμένες διατάξεις που είχαν θεσπισθεί, είτε μέσω της δικαστικής οδού είτε όχι, με σκοπό να ελέγχονται συγκεκριμένες δραστηριότητες βασιλικών οργάνων (εδάφια 18-20, 24, 28, 30, 38, 45). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν δύο συγκεκριμένα εδάφια. Στο εδάφιο 39 γίνεται λόγος για την απονομή δικαιοσύνης:

*σε κανέναν δεν θα αρνηθούμε ή θα καθυστερήσουμε να του αποδώσουμε,
το δίκαιο που του αναλογεί ή την δικαιοσύνη που δικαιούται.*

ενώ το εδάφιο 40 αναφέρει:

*κανένας ελεύθερος άνθρωπος δεν θα συλλαμβάνεται , θα φυλακίζεται,
θα εκδιώκεται ή θα εξορίζεται από κανέναν παρά μόνο
από ανθρώπους του νόμου, μετά από ετυμηγορία δικαστών.*

---

⁹⁷ Smith, G. (1990), *A Constitutional and Legal History of England*, New York, Dorsett Press, σελ. 123-125.

Σε αυτά τα δύο άρθρα πολλοί ιστορικοί αναγνώρισαν τις εγγυήσεις που χρειαζόταν η ποινική διαδικασία για να εξελιχθεί αν και αυτό δεν ήταν στις προθέσεις των βαρόνων κατά την σύνταξη των διατάξεων του Χάρτη. Αυτό όμως που επιτέλεσαν τα δύο αυτά εδάφια είναι κάτι πολύ μεγαλύτερο διαχρονικά, μιας και αποτελούν την απαρχή της ιδέας: «δια μέσω της νομικής οδού», μιας έννοιας ιδιαίτερα σημαντικής για την ανάπτυξη του σύγχρονου κράτους, του μονοπώλιου της βίας που αυτό διαθέτει και της ανάπτυξης ενός νομικού πολιτισμού γενικότερα στις σύγχρονες κοινωνίες⁹⁸.

Η Μάγκνα Κάρτα επανεκδόθηκε το 1216, το 1217 και το 1225 και αναθεωρήθηκε με νέες διατάξεις. Ο ρόλος του Χάρτη αναγνωρίστηκε από τον θεσμό του Κοινοβουλίου ως ενοποιητικός για το βασίλειο ήδη από τον 14ο αιώνα, μιας και ενώ το 1215 υπήρξε μια φεουδαρχικού τύπου, συντηρητική καταγραφή δικαιωμάτων και υποχρεώσεων κατέληξε πολύ νωρίς ως ένα σύμβολο και ισχυρό προηγούμενο, για το τι πρέπει και τι δεν πρέπει να κάνει ένας μονάρχης. Αυτή η ιδέα της «βασιλικής ευθύνης» πέρασε και στο σύγχρονο κράτος διαμέσου της Μάγκνα Κάρτας. Ακόμα και όταν η φεουδαρχία ως σύστημα κατέρρευσε, η αρχή του συμβολαίου του βασιλιά με τους υπηκόους του παρέμεινε ζωντανή και υπήρξε η απαρχή της περιορισμένης μοναρχίας, που οδήγησε αργότερα την περίοδο του διαφωτισμού στην ανάπτυξη των συμβολαιοκρατικών θεωριών και φιλοσόφους όπως ο Hobbes, ο Locke και ο Rousseau, να μας δώσουν τις μεγάλες πραγματείες τους.

Ο Ιωάννης πέθανε το 1216 και αυτό σήμανε την άνοδο στο θρόνο του γιου του Ερρίκου Γ'. Λόγο της ηλικίας του (ήταν μόλις 9 χρόνων όταν ανέβηκε στο θρόνο), ένα καθεστώς αντιβασιλείας διοίκησε το κράτος από το 1216 έως το 1227. Από το 1227, όταν το Συμβούλιο ανακήρυξε τον νεαρό βασιλιά ικανό να αναλάβει τα καθήκοντά του, ξεκινά μια μακρά περίοδος αντιπαραθέσεων με τους βαρόνους, νέων νομοθετημάτων, ανάπτυξης του *κοινού δικαίου* και των οργάνων της δικαιοσύνης, με φόντο πάντα το κείμενο της Μάγκνα Κάρτας και τον περιορισμό της εξουσίας του μονάρχη.

Ο Ερρίκος Γ' επιβεβαίωσε τις διατάξεις της Μάγκνα Κάρτας δια μέσω δύο μεγάλων νόμων που καταρτίστηκαν στη διάρκεια της βασιλείας του, τον νόμο του Merton (1236) και τον νόμο του Marlborough (1267). Κατά την διάρκεια της βασιλείας του βέβαια, εκδόθηκαν μια σειρά συμπληρωματικών διατάξεων και ρυθμίσεων γύρω από διάφορα διοικητικά και δικαστικά θέματα, που δεν θα μας απασχολήσουν στην παρούσα εργασία. Αυτή η λιγοστή νομοθετική δραστηριότητα την περίοδο της βασιλείας του Ερρίκου Γ' δεν θα πρέπει να μας παραπλανά όσον αφορά την πορεία της εξέλιξης του *κοινού δικαίου*. Το κοινό δίκαιο, ιδίως

---

⁹⁸ Smith, G. (1990), *ο.π.*, σελ. 134-135.

στον τομέα της γαιοκτησίας και του εμπράγματος δικαίου, έκανε πολλά βήματα εμπρός πρωτίστως στα χέρια των δικαστών και του χειρισμού των υποθέσεων από τα βασιλικά δικαστήρια, μέσω ενταλμάτων που εκδίδονταν για την επίλυση νέων υποθέσεων. Η εποχή του Ερρίκου Γ' χαρακτηρίζεται ως η χρυσή εποχή του «δικαίου των δικαστών» (*Judge-made law*)⁹⁹. Η χρήση νέων δικαστικών ενταλμάτων από τους δικαστές, με την σύμφωνη γνώμη του βασιλιά, είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία νέων νόμων, πραγματοποιώντας ουσιαστικά ότι ο Ερρίκος Β' είχε επιτύχει τον προηγούμενο αιώνα κυρίως με τις προφορικές του εντολές.

Η καθημερινή πρακτική των δικαστηρίων έφερε στην επιφάνεια πολλά ζητήματα που αντιμετώπιζαν οι δικαστές κατά την εκδίκαση των υποθέσεων. Θέματα όπως η φυγοδικία, οι ενστάσεις ή οι προθεσμίες εκδίκασης των υποθέσεων, δημιουργούσαν αβεβαιότητες στα δικαστήρια. Τέτοιες αβεβαιότητες έδωσαν την αφορμή στους δικαστές να διατυπώνουν γενικές αρχές δικαίου, προς χρήση από τα βασιλικά δικαστήρια. Ένα τέτοιο παράδειγμα μιας γενικής αρχής δικαίου αποτελεί η διατύπωση από τον William York, δικαστή την περίοδο του Ερρίκου Γ', του κανόνα:

*απαγορεύεται η παράσταση σε δικαστήριο μιας γυναίκας αυτοπροσώπως παρά μόνο στις εξής δύο περιπτώσεις: όταν η υπόθεση αφορά τον σωματικό βιασμό της ή όταν αφορά την αφαίρεση της ζωής του συζύγου της, από την ίδια*¹⁰⁰.

Τέτοιες εξαγγελίες αυτούσιων κανόνων δικαίου δεν είναι συνηθισμένες τον 13^ο αιώνα αλλά είναι απολύτως ενδεικτικές αυτού που ονομάζουμε «δίκαιο των δικαστών» το οποίο δεν εξαντλείται μόνο στο πλαίσιο της εξέλιξης του, διαμέσου της καταγραφής των διαφόρων αποφάσεων που δημιουργούν δεδικασμένο αλλά και της δύναμης του δικαστή γενικότερα. Τον 13^ο αιώνα είναι δύσκολο να διαχωρίσουμε πλήρως το ουσιαστικό από το δικονομικό δίκαιο στους διάφορους τομείς του δικαίου. Τα βασιλικά δικαστήρια είναι απασχολημένα με την αυστηρή τήρηση των διαδικασιών που προβλέπει το κοινό δίκαιο, με συνέπεια να είναι αρκετές οι φορές που οι δικαστές καλούνται να παίρνουν αποφάσεις επί θεμάτων

---

⁹⁹ Lyon, Bryce (1980), *Constitutional and Legal History of Medieval England*, New York, Norton and Co (2nd ed.), σελ. 432-436.

¹⁰⁰ Turner, R. (1985), *The English Judiciary in the Age of Glanvill and Bracton*, 1176-1239, London, Cambridge University Press, σελ. 278. Ο Turner μας παραθέτει το συγκεκριμένο απόσπασμα από την περιοδεία των δικαστών του eyre το 1241 στο Surrey, όταν ο William του York, αρνήθηκε την έφεση μιας γυναίκας να εμφανισθεί ενώπιον του δικαστηρίου. Ο συγκεκριμένος κανόνας δικαίου περασε αυτούσιος στο σύγγραμμα του Bracton «*De Legibus et Consuetudinibus Angliae (On the Laws and Customs of England)*».

ουσιαστικού δικαίου, μέσω μιας διαδικασίας ευρείας διαβούλευσης εντός του δικαστηρίου («*de consilio curiae ita ex equitate*»). Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιας απόφασης αποτελεί ένα ζήτημα που προκύπτει στο τέλος του 12^{ου} και τις αρχές του 13^{ου} αιώνα στο κληρονομικό δίκαιο και αφορά την κληρονομιά γαιών από τον δευτερότοκο γιο ή τους εγγονούς από τον πρωτότοκο γιο, ζήτημα για το οποίο υπήρξε διαφωνία μεταξύ πολλών δικαστών¹⁰¹.

Από τις Διατάξεις της Οξφόρδης και του Westminster στον νόμο του Marlborough.

Ποινική διαδικασία

Τον 13^ο αιώνα οι νομικοί της εποχής χρησιμοποιούν (αν και αυτό γίνεται μάλλον σπάνια) την φράση *κοινό έθιμο* αντί *κοινό δίκαιο* η χρήση της οποίας θα γίνει ο κανόνας από την εποχή του Εδουάρδου Α' και έπειτα. Είναι ξεκάθαρος βέβαια ο διαχωρισμός ανάμεσα από την μία πλευρά στο *κοινό δίκαιο* και από την άλλη στο βασιλικό δικαίωμα ή το θετό δίκαιο με την μορφή του νόμου (*statute law*) που κάνει για πρώτη φορά την εμφάνισή του στην αγγλική ιστορία του δικαίου. Ο πρώτος νόμος που θεσπίζεται από τον Ερρίκο Γ' και το Μεγάλο Συμβούλιο είναι ο νόμος του Μέρτον (*Statute of Merton*) το 1236, ο οποίος διευθετεί διάφορα ζητήματα όπως για παράδειγμα την προίκα κατά τον γάμο ή τον περιορισμό των δικαστικών ενταλμάτων, ενώ περιλαμβάνει μεταξύ άλλων την σημαντική διακήρυξη ότι οι βαρόνοι δεν θα προβούν σε καμία αλλαγή των νόμων στο αγγλικό βασίλειο.

Ο Ερρίκος Γ' όπως έχει ήδη αναφερθεί υπήρξε ένας χαρακτήρας με έντονη προσωπικότητα, γεμάτος αυτοπεποίθηση αλλά ταυτόχρονα ματαιόδοξος και δύσκαμπτος. Σε όλη την διάρκεια σχεδόν της βασιλείας του, οι αντιπαραθέσεις του με τους βαρόνους ήταν ο κανόνας. Οι πειραματισμοί του στην διακυβέρνηση του κράτους εξώθησαν τα πράγματα στα άκρα. Σε μια προσπάθεια να υπερκεράσει τους βαρόνους, ως προσωπικούς του συμβούλους, «εξοπλίζει» τους αξιωματούχους του βασιλικού οίκου, όπως για παράδειγμα αυτούς των Συμβούλων (*Wardrobe*), με κυβερνητικές εξουσίες. Τέτοιου είδους αντιπαραθέσεις θα υπάρξουν πολλές, τόσο με τον Ερρίκο Γ' όσο και με μεταγενέστερους βασιλείς αλλά πλέον η Μάγκνα Κάρτα θα σκιάζει όλες αυτές τις διαμάχες και αυτή είναι η τεράστια σημασία ενός κατά τα άλλα, όπως έχει αναφερθεί, συντηρητικού εγγράφου. Οι ενέργειες του Ερρίκου Γ' δεν ήταν παράνομες αλλά σίγουρα καθόλου σοφές μιας και με αυτές πλήττονταν θεσμοί που είχαν παγιωθεί όπως αυτός του Θησαυροφυλακίου (*Exchequer*) ενώ από την άλλη βέβαια

---

¹⁰¹ Turner, R. (1985), *ο.π.*, σελ. 279.

είναι σίγουρο ότι ο ίδιος δεν επεδίωκε μια απόλυτη εξουσία¹⁰². Η αντίδραση ήταν άμεση και το 1258 μια αντιπροσωπεία 24 βαρόνων (12 αντιπροσώπων και 12 υποστηρικτές του βασιλιά) επέβαλε στον Ερρίκο Γ' τις Διατάξεις της Οξφόρδης (*Provisions Of Oxford*). Οι Διατάξεις προέβλεπαν μεταξύ άλλων, ένα σχήμα 15 βαρόνων ως σώμα συμβούλων στον βασιλιά, ένα Κοινοβούλιο να λαμβάνει χώρα τρεις φορές τον χρόνο, όπου οι σύμβουλοι των 15 θα συναντούσαν 12 βαρόνους αντιπρόσωπους της «κοινότητας» του βασιλείου («*the community*» ή «*le commun*» στα γαλλικά στο κείμενο) καθώς επίσης και την επαναφορά στο προηγούμενο καθεστώς των καθηκόντων του Justiciar, του Καγκελάριου και του Θησαυροφύλακα. Για τα γεγονότα αυτής της περιόδου που οδήγησαν στο Δεύτερο Πόλεμο των Βαρόνων (1264-1267), θα αναφερθούμε εκτενέστερα στο επόμενο κεφάλαιο. Αυτό που θα μας απασχολήσει εδώ είναι η αποκατάσταση της τάξης με το νόμο του Marlborough (*Statute of Marlborough*) το 1267.

Η νομοθέτηση του νόμου του Marlborough στις 19 Νοεμβρίου 1267, αποτέλεσε μια μακρά διαδικασία που ως αφετηρία της έχει τις Διατάξεις της Οξφόρδης (1258) και του Ουέστμινστερ (*Westminster*) (1259), οι οποίες αποτελούν μια βελτιωμένη έκδοση αυτών της Οξφόρδης, και τέλος τη λήξη του Δεύτερου Πολέμου των Βαρόνων οπότε και εισήχθη ο νόμος. Ο νόμος του Marlborough αποτελούνταν από είκοσι-εννιά άρθρα και η μεγάλη σημασία του για την νομική ιστορία της Αγγλίας φαίνεται από το γεγονός ότι τέσσερα από αυτά είναι ακόμη σε ισχύ στο αγγλικό δίκαιο, αποτελώντας σήμερα τον παλαιότερο νόμο για την χώρα. Η εισαγωγή του κειμένου προβλέπει τον σκοπό της νομοθέτησής του ο οποίος ήταν η ειρήνη, η δικαιοσύνη και η παύση των διαφωνιών εντός του βασιλείου, κάτι το οποίο προσπαθεί να επιτύχει υιοθετώντας πολλές από τις Διατάξεις της Οξφόρδης, ενώ ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην πρωτοκαθεδρία του βασιλιά στην διαδικασία της νομοθέτησης. Ο νόμος αντιμετωπίζει πολλά ζητήματα που αφορούν τις σχέσεις βαρόνων και ελεύθερων γαιοκατόχων. Από την αρχή της εισαγωγής του *κοινού δικαίου* ως κεντρικό σύστημα οργάνωσης της βασιλικής δικαιοσύνης κατά το δεύτερο μισό του 12^{ου} αιώνα, τα βασιλικά δικαστήρια προσπαθούν να ρυθμίσουν και να υπαγάγουν σε κανόνες τα μέρη αυτής της σχέσης, καθορίζοντας δικαιώματα και υποχρεώσεις¹⁰³. Σε αυτό το πλαίσιο θεσπίζονται από το νέο νόμο, νέα εντάλματα τα οποία χρησιμοποιούνται για την απονομή δικαιοσύνης μεταξύ των δύο μερών. Ένα τέτοιο ένταλμα αποτελεί το *Contra Formam Feoffamenti*, το

---

¹⁰² Smith, G. (1990), *ο.π.*, σελ. 143-144.

¹⁰³ Brand, Paul (2003), *Kings, Barons and Justices. The Making and Enforcement of Legislation in Thirteenth Century England*, New York, Cambridge University Press, σελ. 42-43.

οποίο χρησιμοποιείται από τους υποτελείς ενός άρχοντα, οι οποίοι ενώ προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στο φεουδαρχικό δικαστήριο, παράνομα και πέραν όσων καθορίζονται γίνονται αντικείμενο εκμετάλλευσης από αυτόν. Το ένταλμα *Contra Formam Feoffamenti*, σχετίζεται με ένα παλαιότερο ένταλμα που βρισκόταν σε ισχύ από το 12^ο αιώνα το *Replevin*, το οποίο σχετιζόταν ως επί το πλείστον με την επιστροφή υλικών αγαθών που είχαν κατασχεθεί παρανόμως στο πλαίσιο της φεουδαρχικής σχέσης¹⁰⁴.

Θα πρέπει να δούμε την θέσπιση του *Contra Formam Feoffamenti* με δύο τρόπους. Πρώτον, στο πλαίσιο του νομικού συστήματος τον 13^ο αιώνα, το ένταλμα αποτελεί μια εξέλιξη του *κοινού δικαίου* μιας και εξειδικεύει τις διαδικασίες που αφορούν την δικαστική πρακτική και πλαισιώνει ορθότερα τις παραμέτρους των σχέσεων άρχοντα και υποτελούς. Δεύτερον, η σημασία του εντάλματος σχετίζεται με την συγκεκριμένη ιστορία του, η οποία παρουσιάζει ξεχωριστό ενδιαφέρον μιας και μας δίνει μια σαφή εικόνα της δυναμικής των σχέσεων του Ερρίκου Γ' με τους βαρόνους του. Η εισαγωγή του *Contra Formam Feoffamenti* έγινε για πρώτη φορά με τις διατάξεις του Γουέστμινστερ το 1259 και αργότερα ενσωματώθηκε στο νόμο του Marlborough. Στο μεσοδιάστημα όμως και μετά τον διορισμό του Walter de Merton ως Καγκελάριου το 1261, η Γραμματεία (*The Chancery*) ανακοίνωσε ότι το ένταλμα δεν θα είναι διαθέσιμο και προχώρησε στην αναστολή της λειτουργίας του. Αυτό πιστεύετε ότι προέκυψε από την δυσaréσκεια του βασιλιά για την διατύπωση που χρησιμοποιούνταν στο ένταλμα και πιο συγκεκριμένα η φράση:

de communi consilio (common counsel)

το οποίο μπορεί να μεταφραστεί ως «οι άρχοντες του βασιλείου» και συνεπώς πρόδιδε την πρωτοβουλία των βαρόνων σε ζήτημα που αφορούσε την νομοθεσία¹⁰⁵.

Ο νόμος του Marlborough και οι Διατάξεις του Ουέστμινστερ εξειδίκευσαν περισσότερο το *κοινό δίκαιο* τον 13^ο αιώνα, με εντάλματα όπως το *Contra Formam Feoffamenti* αλλά πραγματική καινοτομία για την εποχή αποτέλεσε η πρόοδος που πραγματοποιήθηκε στην ποινική διαδικασία, κάτι που μελετητές όπως ο Lyon χαρακτήρισαν ως το μεγαλύτερο επίτευγμα μαζί με την τυποποίηση των διαδικασιών και την εμφάνιση του

---

¹⁰⁴ Αυτή η σχέση με το *Replevin*, αποτέλεσε ουσιαστική παράμετρο για την όχι και τόσο επιτυχημένη πορεία του εντάλματος κατά την ισχύ του στο πλαίσιο του *κοινού δικαίου* μιας και συνήθως η χρήση του εντάλματος *Contra Formam Feoffamenti* απαιτούσε συμπληρωματική ενέργεια του *Replevin*, για την επιστροφή των αγαθών, λειτουργώντας αυτόνομα μόνο στις περιπτώσεις υπηρεσιών.

¹⁰⁵ Brand, Paul (2003), *ο.π.*, σελ. 111-113.

Κοινοβουλίου¹⁰⁶. Στις περιπτώσεις τέλεσης ποινικών εγκλημάτων, το πρώτο βήμα ήταν η σύλληψη. Όταν επάνω στον κατηγορούμενο βρισκόταν πειστήρια του εγκλήματος, η διαδικασία ήταν σύντομη μιας και ενώπιον του δικαστηρίου η καταδίκη ήταν αυτόματη και αυτός οδηγούνταν στην εκτέλεση.

Το πρόβλημα υπήρξε στις υποθέσεις που η ενοχή θα έπρεπε να αποδειχθεί. Η διαδικασία με την οποία μια υπόθεση ερχόταν ενώπιον ενός βασιλικού δικαστηρίου από την εποχή του Ερρίκου Β', βασιζόταν στο κατηγορητήριο του μεγάλου ορκωτού σώματος των δώδεκα ενόρκων (*Grand Jury*) που είχε θεσμοθετηθεί με την Ασίζη του Κλάρεντον. Το κατηγορητήριο βασιζόταν σε αυτά τα οποία παρουσίαζαν οι δώδεκα ένορκοι, με βάση αυτά τα οποία γνώριζαν ή είχαν ακούσει. Οι κατηγορίες όμως αυτές δεν υπήρξαν βεβαιότητα ότι ο κατηγορούμενος ήταν ένοχος αλλά αυτό έπρεπε να αποδειχθεί σε δίκη. Όσον αφορά την ποινική διαδικασία, μετά τις μεταρρυθμίσεις του Ερρίκου Β' και ιδιαίτερα μετά το 1215 και την Σύνοδο του Λατερανού, η οποία απαγόρευσε στους κληρικούς να μετέχουν σε δίκες με βάση τα βασανιστήρια, αυτού του είδους η δίκη θεωρείται ξεπερασμένη ενώ η δίκη με βάση την μονομαχία παρέμενε σε ισχύ (για αιώνες μάλιστα, μέχρι το 1819). Στις αρχές όμως του 13^{ου} αιώνα διακρίνεται μια διστακτικότητα να χρησιμοποιηθεί η ποινική δίκη με ενόρκους, η οποία είναι ξεκάθαρη από την μία στις διάφορες οδηγίες που δίνουν οι βασιλικοί σύμβουλοι, στους δικαστές αλλά και από την άλλη οι ίδιοι οι κατηγορούμενοι που την αρνούνται, με αποτέλεσμα πολλοί από αυτούς να παραμένουν στις φυλακές χωρίς δίκη. Αυτή η διστακτικότητα προέκυπτε σε μεγάλο βαθμό από το γεγονός ότι οι ένορκοι που έφεραν τον κατηγορούμενο ενώπιον του δικαστηρίου, ήταν οι ίδιοι που θα τον δικάζαν. Ένας άνθρωπος που βρέθηκε ένοχος κατά την ποινική προδικασία, ήταν απίθανο να αθωωθεί κατά την διάρκεια της δίκης από τους ίδιους ανθρώπους. Κάτω από αυτές τις συνθήκες μια δίκη με ενόρκους θα ήταν μια μεροληπτική διαδικασία.

Η μεγάλη αλλαγή στα ζητήματα της ποινικής διαδικασίας, σε μια προσπάθεια να επιβληθεί η ένορκη διαδικασία στις ποινικές υποθέσεις έρχεται με το νόμο του Ουέστμινστερ Ι (*Statute of Westminster I*) που εισήγαγε ο Εδουάρδος Α' το 1275, μόλις τρία χρόνια μετά την ανάληψη των καθηκόντων του (εκ των οποίων τα δύο βρισκόταν εκτός της Αγγλίας στην επιστροφή του από τους Αγίους Τόπους). Με τον συγκεκριμένο νόμο ξεκινούν οι σκληρές συνθήκες κράτησης για τους φυλακισμένους με την κατηγορία του κακούργηματος (*felony*), «η σκληρή και αυστηρή κράτηση» (*peine forte et dure*), με κύριο σκοπό τον εξαναγκασμό

---

¹⁰⁶ Lyon, Bryce (1980), *ο.π.*, σελ. 467-468.

αυτοί να δεχθούν την δίκη με ενόρκους¹⁰⁷. Πολλοί βέβαια κατηγορούμενοι αρνήθηκαν να δεχθούν την διαδικασία και προτίμησαν να πεθάνουν στις φυλακές σε μια προσπάθεια να μην χάσει την περιουσία τους η οικογένειά τους. Ο συγκεκριμένος νόμος όμως έφερε αποτελέσματα, παρά τον βίαιο τρόπο με τον οποίο μεταχειριζόταν ανθρώπους που δεν είχε αποδειχθεί η ενοχή τους, ενώ οι αλλαγές που άρχισαν να λαμβάνουν χώρα ήδη από τις αρχές του 14^{ου} αιώνα σε ότι αφορά την σύνθεση του σώματος των ενόρκων κατά την δίκη (*petty jury*), οπότε και αποσυνδέθηκε σταδιακά από το σώμα του κατηγορητηρίου, έβαλαν τις βάσεις για την ποινική δίκη όπως την γνωρίζουμε στη σύγχρονη εποχή.

Ο Εδουάρδος Α' εγκαινίασε έτσι με έναν αποτελεσματικό τρόπο την νέα εποχή για την νομική ιστορία της Αγγλίας και το δικό του νομοθετικό πρόγραμμα αλλά πριν προχωρήσουμε στα δικά του επιτεύγματα και την πρόοδο του *κοινού δικαίου* στις μέρες του θα πρέπει να αναφερθούμε στους νομικούς της εποχής και στον μεγαλύτερο όλων, τον Henry de Bracton.

Η εμφάνιση του νομικού επαγγέλματος. Bracton

Κάθε νομικό σύστημα από την αρχαιότητα έχει άμεση και στενή σχέση με τους ειδικούς που το εφαρμόζουν. Τους δικαστές που αποφαινόμενοι για τις διάφορες υποθέσεις, τους δημόσιους κατηγορούς που φέρνουν τις υποθέσεις ενώπιον του δικαστηρίου, τους συνηγώρους υπεράσπισης, αυτούς που γράφουν και διδάσκουν το δίκαιο. Η ανάπτυξη του *κοινού δικαίου* στην Αγγλία συνέπεσε, προφανώς όχι κατά σύμπτωση, με την εμφάνιση ενός σώματος επαγγελματιών δικαστών, την οποία ακολούθησαν οι λοιποί επαγγελματίες που εργαζόταν στα δικαστήρια¹⁰⁸.

Στα προηγούμενα κεφάλαια είδαμε ότι μέλη του βασιλικού συμβουλίου της *Curia Regis* αποσπάστηκαν σταδιακά στο Θησαυροφυλάκιο, στο Δικαστήριο των Κοινών Υποθέσεων (*Court of Common Pleas*) και κυρίως ως Περιοδεύοντες Δικαστές του Eyre, όπου η ενασχόληση με νομικά ζητήματα ήταν καθημερινή και συνεχής. Αρχικά ήταν άνθρωποι του κλήρου ή ιππότες του βασιλείου οι οποίοι είχαν ως επιπρόσθετο καθήκον την εκδίκαση των υποθέσεων. Κατά την διάρκεια του 13^{ου} αιώνα και της βασιλείας του Ερρίκου Γ', ο βασιλιάς διόριζε βασιλικούς δικαστές, οι οποίοι ήταν άνθρωποι που είχαν κάποιες νομικές γνώσεις και αποκτούσαν περισσότερα προσόντα κατά την ενάσκηση των καθηκόντων τους. Την περίοδο

---

¹⁰⁷ Lyon, Bryce (1980), *ο.π.*, σελ. 451-453.

¹⁰⁸ Baker, J.H. (1990), *An Introduction to English Legal History*, London, Butterworth & Co, 3rd Ed., σελ. 177-178.

αυτή όλο και μεγαλύτερος αριθμός ανθρώπων γινόταν ειδικοί στο δίκαιο και τις διαδικασίες του και σταδιακά άρχιζαν να μοιάζουν σε επαγγελματίες νομικούς¹⁰⁹. Οι δικαστές του Ερρίκου Γ', οι οποίοι ήταν άνθρωποι με νομικές γνώσεις στο Κανονικό και στο Ρωμαϊκό δίκαιο, έπαιξαν πολύ σημαντικό ρόλο στον πλουραλισμό της ανάπτυξης του κοινού δικαίου. Ιδιαίτερα γνωστοί είναι δικαστές όπως ο Martin of Pateshul, κληρικός που μετά την θητεία του ως περιοδεύων δικαστής, τοποθετήθηκε ως δικαστής στο Ουέστμινστερ ή ο William de Raleigh, δικαστής στο δικαστήριο των Κοινών Υποθέσεων (*Court of Common Pleas*), μαζί με τον οποίο μελέτησε το δίκαιο ο Bracton.

Ο 13^{ος} αιώνας σήμανε μια μεγάλη αλλαγή στην διοικητική πρακτική του κράτους, όταν ξεχωρίζει η διαδικασία της ακρόασης και της απόφασης επί δικαστικών θεμάτων από τις λοιπές εργασίες που αφορούν την διακυβέρνηση. Αυτός ο διαχωρισμός ξεκινά με την καθαίρεση του Stephen Segrave το 1234 από την θέση του *Chief Justiciar* και γίνεται πραγματικότητα το 1268, όταν διορίζεται ξανά κάποιος σε αυτή τη θέση αλλά με μόνο καθήκον πλέον την εκδίκαση των υποθέσεων ως επικεφαλής του βασιλικού δικαστηρίου των Κοινών Υποθέσεων (*Court of Common Pleas*). Οι γνώσεις Κανονικού και Ρωμαϊκού δικαίου ήταν απαραίτητα προσόντα λόγω των συχνών υποθέσεων που αφορούσαν εξωτερικά ζητήματα, ζητήματα εμπορικού και εκκλησιαστικού δικαίου. Είναι αμφίβολο εάν κάποιος κρατικός υπάλληλος με λιγότερες νομικές γνώσεις θα ήταν σε θέση να ανταποκριθεί στην πληθώρα των υποθέσεων που ερχόταν ενώπιον των δικαστηρίων¹¹⁰.

Την εμφάνιση των επαγγελματιών δικαστών ακολούθησε στις επόμενες γενιές αυτή των λοιπών νομικών (κατηγόρων, συνηγόρων και λοιπών εφαρμοστών του δικαίου). Ιδίως μετά το 1200, το σώμα των επαγγελματιών κάθε είδους που ασχολείται με το δίκαιο είναι πολύ μεγάλο και εξοπλισμένο σταδιακά με ιδιαίτερες γνώσεις κάτι που κάνει επιβεβλημένο το γεγονός στο τέλος του 13^{ου} αιώνα να διορίζονται μόνο επαγγελματίες δικαστές στα βασιλικά δικαστήρια του Ουέστμινστερ. Δεν μπορούμε να μιλάμε πραγματικά για «νομικό επάγγελμα» εάν δεν γνωρίζουμε ότι αυτοί που το ασκούν, το κάνουν για βιοποριστικούς λόγους. Τα πρώτα στοιχεία αυτής της συνθήκης τα έχουμε ήδη από το 1210, όταν λίστες με κατηγόρους, συνηγόρους και λοιπούς εφαρμοστές του δικαίου, είναι σταθερό στοιχείο στα πρακτικά της *Curia Regis*, ενώ στο τελευταίο τέταρτο του αιώνα, μετά τον πρώτο νόμο του

---

¹⁰⁹ Brundage, James (2008), *The Medieval Origins of Legal Profession. Canonists, Civilians and Courts*, Chicago, The University of Chicago Press, σελ. 372-374.

¹¹⁰ Lyon, Bryce (1980), *ο.π.*, σελ. 434.

Ουέστμινστερ I (*Statute of Westminster I*), προβλέπονται ποινές για επαγγελματίες νομικούς¹¹¹.

Οι Άγγλοι νομικοί του 13^{ου} αιώνα δεν ενδιαφέρονται τόσο για φιλοσοφικά ζητήματα γύρω από την φύση του δικαίου. Δεν ξεχωρίζουν επαρκώς το έθιμο από το νόμο ή την διαφορά θετού και μη θετού δικαίου. Ενδιαφέρονται περισσότερο για την πρακτική φύση του δικαίου και την διεκπεραίωση των διαφόρων υποθέσεων στη μεγάλη γκάμα των διαφόρων δικαστηρίων του *κοινού δικαίου*. Ένα όμως ζήτημα φιλοσοφίας του δικαίου είναι κομβικό για τον 13^ο αιώνα, το κατά πόσο το αγγλικό δίκαιο δανείζεται στοιχεία από το Ρωμαϊκό δίκαιο. Κανένας άλλος νομικός δεν σχετίζεται περισσότερο με αυτό το ερώτημα από τον Henry de Bracton, τον μεγαλύτερο νομικό της μεσαιωνικής Αγγλίας, στον οποίο ο Maitland χρέωσε ολόκληρη την εποχή χαρακτηρίζοντας την ως την «εποχή του Bracton» (*The Age of Bracton*) και συγγραφέα του «στέμματος και του λουλουδιού της μεσαιωνικής αγγλικής νομολογίας» του *De Legibus et Consuetudinibus Angliae (On the Laws and Customs of England)*¹¹².

Ο Henry de Bracton υπήρξε δικαστής του *Coram Rege* το 1240 και έγραψε την διάσημη πραγματεία του όπως πιστεύετε γύρω στο 1250, αν και νεότεροι μελετητές των πρακτικών του βασιλικού συμβουλίου, θεωρούν ότι η πραγματεία γράφτηκε μεταξύ 1220-1230. Το *On the Laws and Customs of England* είναι δομημένο γύρω από την φιλοσοφία των ενταλμάτων στο *κοινό δίκαιο* αλλά περιέχει επίσης μια μεγάλη σειρά στοιχείων για την δικαστική πρακτική που στηρίζεται στα πρακτικά του βασιλικού δικαστηρίου¹¹³.

Ο Bracton μας δίνει τα δύο μόνιμα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του *κοινού δικαίου*, έτσι όπως έχουν παγιωθεί πλέον τον 13^ο αιώνα. Πρώτον την εξάρτηση του δικαίου από την διαδικασία και την πρακτική, μέσω της χρήσης των ενταλμάτων ως βασικό εργαλείο παραπομπής μιας υπόθεσης σε βασιλικό δικαστήριο και δεύτερον την εξέλιξη του δικαίου με βάση το προηγούμενο των δικαστικών αποφάσεων και την εμπειρία από υπόθεση σε υπόθεση. Ένα άλλο ενδιαφέρον θέμα στο οποίο αναφέρεται ο συγγραφέας στο έργο του είναι η σχέση του βασιλιά με το νόμο, αυτό που θα μπορούσαμε δηλαδή να ονομάσουμε «συνταγματικό δίκαιο». Παρά το ότι η επίδραση του ρωμαϊκού δικαίου στον Bracton είναι πιθανόν μεγάλη, στο συγκεκριμένο ζήτημα πιστεύει ότι η βασιλική εξουσία θα πρέπει να είναι υποκειμένη του νόμου. Η βασιλική εξουσία θα πρέπει να στηρίζεται στην συμβουλή και

---

¹¹¹ Baker, J.H. (1990), *ο.π.*, σελ. 177-178.

¹¹² Lyon, Bryce (1980), *ο.π.*, σελ. 334-334. Η συγκεκριμένη φράση ανήκει στον Plucknett, T. από το βιβλίο του *A Concise History of the Common Law*, Little, Brown and Company, (1956).

¹¹³ Baker, J.H. (1990), *ο.π.*, σελ. 200-202.

την συναίνεση του Μεγάλου Συμβουλίου και η θέση αυτή του Bracton συνοψίζεται στην εξής διάσημη φράση του:

*ο βασιλιάς οφείλει να είναι υποκείμενος του Θεού και του Νόμου,
γιατί ο Νόμος δίνει την εξουσία στον βασιλιά.*

Η επίδραση του ρωμαϊκού δικαίου στο έργο, που αναφέρθηκε νωρίτερα, υπήρξε ένα διαφορούμενο θέμα για πολλούς μελετητές του *On the Laws and Customs of England*. Εάν αυτή είναι μεγάλη, όπως πιστεύετε από ιστορικούς του δικαίου, τότε το ρωμαϊκό δίκαιο εισήλθε διαμέσου του Bracton και της μεγάλης του φήμης στο αγγλικό δίκαιο. Εάν είναι μικρή όπως πιστεύουν άλλοι ιστορικοί, τότε η πραγματεία του αναφέρεται σε ένα γνήσιο αγγλικό δίκαιο. Η δεύτερη άποψη μάλλον είναι πιο σωστή, σύμφωνα με μελετητές του δικαίου όπως ο Lyon, ο οποίος μας παραθέτει την άποψη του Maitland, σύμφωνα με την οποία «η επίδραση του ρωμαϊκού δικαίου στον Bracton σχετίζεται με την συστηματική και ορθολογική θεώρηση του αγγλικού δικαίου ως ενιαίο σύνολο και την προσπάθεια, του ίδιου και των συγχρόνων του, αυτό να ταξινομηθεί και να παρουσιασθεί ως οργανικό σώμα συνδεδεμένων κανόνων»¹¹⁴.

Από την άλλη η επίδραση του Bracton στο *κοινό δίκαιο* είναι ιδιαίτερα σημαντική, λόγω της εκτεταμένης σύνοψης του δικαίου μέχρι τα μέσα του 13^{ου} αιώνα που πραγματοποίησε και που άφησε ως κληροδότημα στους επόμενους αιώνες. Στην συνταγματική ιστορία της Αγγλίας και την ιστορία του *κοινού δικαίου*, ο ρόλος του είναι σημαντικός γιατί διαμόρφωσε την νομική σκέψη και έδωσε νόημα στην παράδοση των δικαστικών πρακτικών και ουσιαστικά συνέβαλλε αποφασιστικά στην αντίσταση στον αυταρχισμό των δύο επόμενων αιώνων. Το κλίμα ελευθερίας για τους δικαστές της περιόδου θα πρέπει να χρεωθεί επίσης στον Bracton. Μια ελευθερία ανεπηρέαστη από την νομοθεσία (θετό δίκαιο) και την εμφάνιση του Κοινοβουλίου που λαμβάνει χώρα την ίδια περίοδο στην Αγγλία. Το δίκαιο των βασιλικών δικαστηρίων κυριαρχεί και η δικαιοδοσία του αυξάνεται συνεχώς εις βάρος των παλαιών τοπικών δικαστηρίων, τα οποία σταδιακά εξαφανίζονται δίνοντας την θέση τους στο *κοινό δίκαιο* της βασιλικής δικαιοσύνης. Η δικαιοσύνη αυτή είναι προτιμότερη γιατί είναι πιο ορθολογική και πρακτική¹¹⁵.

---

¹¹⁴ Lyon, Bryce (1980), *ο.π.*, σελ. 435-436.

¹¹⁵ Lyon, Bryce (1980), *στο ίδιο*.

Την επόμενη γενιά, αυτή του Εδουάρδου Α', εμφανίζονται και άλλες νομικές πραγματείες (όπως για παράδειγμα η *Britton*) οι οποίες έχουν το προτέρημα να είναι γραμμένες στα γαλλικά, οπότε να είναι και πιο εύκολα προσβάσιμες σε περισσότερους ανθρώπους που ήθελαν να μελετήσουν το δίκαιο. Η σταδιακή απαξίωση της πραγματείας του Bracton, από το δεύτερο μισό του 14^{ου} αιώνα, θα αφήσει το κοινό δίκαιο χωρίς συστηματική ανάλυση και ουσιαστικά θα αποτελέσει ένα σημάδι της πορείας που αυτό θα πάρει μέσα στο χρόνο, όταν θα εξαρτηθεί πλήρως από την δικαστική πρακτική παρά από την συστηματική ερμηνεία¹¹⁶.

Το κοινό δίκαιο την εποχή του Εδουάρδου Α'

Η βασιλεία του Εδουάρδου Α' (βασ. 1272-1307) αποτελεί μια τομή στην ιστορία της αγγλικής δικαιοσύνης. Ένας ιδιαίτερα οργανωτικός και εξαιρετικά αποτελεσματικός βασιλιάς, ο Εδουάρδος Α' υπήρξε εκ διαμέτρου αντίθετος με την μη ελεγχόμενη διαδικασία εξέλιξης του δικαίου, που οδηγούσε πολλές φορές σε σύγχυση κατά την εφαρμογή του. Στην εποχή του το *κοινό δίκαιο* μορφοποιήθηκε σε μια ξεχωριστή δομή, στο πλαίσιο της λειτουργίας του κράτους, με καθορισμένη επακριβώς οργάνωση και λειτουργία. Έχουν πλέον ξεχωρίσει επακριβώς για παράδειγμα, η δικαιοδοσία του δικαστηρίου των Κοινών Υποθέσεων (*Court of Common Pleas*) από το δικαστήριο των Υποθέσεων του Βασιλιά (*Court of King's Bench*) ή ο διαχωρισμός των Διατάξεων νόμου (*Ordinances* ή *Provisions*) από τον Θετό νόμο (*Statute*)¹¹⁷.

Με τον Εδουάρδο Α' η δημιουργία αθέσπιστου δικαίου σταματά και ως αποτέλεσμα η εξέλιξη του *κοινού δικαίου* επιβραδύνεται. Βέβαια το «δίκαιο των δικαστών» (*Judge-made law*) είχε ήδη αρχίσει να υποχωρεί ως κύρια οδός ανάπτυξης του κοινού δικαίου ήδη από τα μέσα του 13^{ου} αιώνα όταν νέα εντάλματα για την επίλυση των υποθέσεων εκδίδονταν μόνο μέσω του Καγκελάριου. Αυτή η εξέλιξη, όπως αναφέρθηκε ήδη, αποτέλεσε αιτία διαμάχης μεταξύ των βαρόνων και του βασιλιά, μιας και οι εξουσίες του Καγκελάριου αντανάκλασαν την πρωτοκαθεδρία του στέμματος στη νομοθετική διαδικασία, στην οποία οι βαρόνοι ήθελαν να έχουν λόγο. Το θέμα πήρε πολύ μεγάλες διαστάσεις, μέσα στο γενικότερο πλαίσιο της αντιπαράθεσης μεταξύ των δύο πλευρών που οδήγησε στα γεγονότα του δεύτερου μισού του 13^{ου} αιώνα, κάτι που ανάγκασε τον Εδουάρδο Α' να προβεί σε μια προσπάθεια ενός

---

¹¹⁶ Baker, J.H. (1990), *ο.π.*, σελ. 202.

¹¹⁷ Οι Διατάξεις εγκρίνονται και εκδίδονται στο πλαίσιο ενός Μικρού Συμβουλίου (*Small Council*) και αφορούν συνήθως ειδικές και συγκεκριμένες διοικητικές πράξεις, ενώ ο Θετός νόμος, τίθεται στο πλαίσιο ενός Μεγάλου Συμβουλίου ή Κοινοβουλίου και αφορά διαχρονικές νομοθετικές ρυθμίσεις.

συμβιβασμού με τον δεύτερο νόμο του Ουέστμινστερ II (*Statute of Westminster II*) το 1285. Ο νόμος προέβλεπε ότι όταν οι συνθήκες απαιτούσαν νέα δικαστική πράξη για την επίλυση μιας υπόθεσης, η Γραμματεία (*Chancery*) θα καθυστέρουσε την έκδοση νέου εντάλματος, μέχρι την διαβούλευση με νομικούς συμβούλους στο πλαίσιο ενός Κοινοβουλίου.

Η αλλαγή που έφερε ο δεύτερος νόμος του Ουέστμινστερ II (*Statute of Westminster II*) περιόρισε σημαντικά την εξέλιξη του *κοινού δικαίου*, το οποίο έχασε την ελαστικότητά του. Οι μόνες αλλαγές που θα μπορούσαν πλέον να πραγματοποιηθούν από τους δικαστές αφορούσαν ζητήματα ερμηνείας του δικαίου και τεχνητούς δικαστικούς ελιγμούς. Αυτός ο συντηρητισμός του αγγλικού δικαίου που επιτεύχθηκε την περίοδο του Εδουάρδου Α', είχε θετικά και αρνητικά αποτελέσματα. Από την μία, αυτή η μετάπτωση από το «δίκαιο των δικαστών» στο θετό δίκαιο είχε, ως άμεσο αποτέλεσμα όπως αναφέρθηκε νωρίτερα την αλλαγή στα προσόντα των νομικών της εποχής, οι οποίοι σε συνδυασμό με νέες πραγματείες γραμμένες στα γαλλικά όπως η *Britton* και η *Fleta* (για τις οποίες θα μιλήσουμε εκτενέστερα στο επόμενο κεφάλαιο), στερημένοι από την επίδραση του ρωμαϊκού δικαίου, έγιναν πιο πρακτικοί και συντηρητικοί στην εφαρμογή του δικαίου. Το ίδιο το *κοινό δίκαιο* έγινε ένα χαοτικό δίκτυο δράσεων και πρακτικών, πολλές φορές ακατανόητο με απροσδιόριστες αρχές, δυσκίνητο και ανεπαρκές να ανταποκριθεί στις ανάγκες μιας συνεχώς αναπτυσσόμενης κοινωνίας. Από την άλλη μπορούμε να πούμε ότι το *κοινό δίκαιο* «απαλλάχθηκε» από το αντίστοιχο ρωμαϊκό και απομακρύνθηκε από τον αυταρχισμό που οι ιδέες του ρωμαϊκού δικαίου υπέθαλπαν. Με την υπαγωγή του βασιλιά στο νόμο και την σύμπραξη του στέμματος με το Κοινοβούλιο ως ύψιστη αρχή, το *κοινό δίκαιο* εξασφάλισε τον θρίαμβο στους επόμενους αιώνες του συνταγματισμού στην Αγγλία (πολύ νωρίτερα από κάθε άλλη χώρα)¹¹⁸.

Το νομοθετικό πρόγραμμα του Εδουάρδου Α' υπήρξε εντυπωσιακό σε όγκο αλλά το σημαντικότερο είναι η σημασία του για την ιστορία της Αγγλίας μιας και περίπου είκοσι νομοθετήματα της περιόδου επιβίωσαν ως τις μέρες μας στο αγγλικό δίκαιο¹¹⁹. Αναφερθήκαμε μέχρι τώρα στην θέσπιση των δύο νόμων του Ουέστμινστερ (*Statute of Westminster I – 1275* και *Westminster II - 1285*) οι οποίοι ως επί το πλείστον κωδικοποιούν το ήδη υπάρχον δίκαιο. Για την σύνταξη των δύο νόμων εργάστηκε ο Robert Burnell, Καγκελάριος του Εδουάρδου Α' μέχρι το 1292 και ένας από τους σημαντικότερους συνεργάτες του στην διάρκεια της βασιλείας του. Ο πρώτος νόμος του Ουέστμινστερ έγινε

---

¹¹⁸ Lyon, Bryce (1980), *ο.π.*, σελ. 438.

¹¹⁹ Sherman, P. Charles (1914), «The Romanization of English Law», *Yale Law Journal* Vol. 23 (4), Article 2 σελ.318-329

γνωστός όπως είδαμε για τις διατάξεις που αφορούσαν τις συνθήκες κράτησης (*peine forte et dure*), ενώ με την σειρά του ο δεύτερος νόμος περιέχει στο πρώτο του άρθρο, την περίφημη πρόταση *De donis conditionalibus* («concerning conditional gifts» στα αγγλικά). Η διάταξη *De donis conditionalibus* ήταν αποτέλεσμα της ανησυχίας μη τυχόν διασπασθούν οι μεγάλες γαιοκτησίες των βαρόνων από ανίκανους ή απρόσεκτους κληρονόμους. Πολλοί βαρόνοι ήταν εξαγριωμένοι με την απαλλοτρίωση των μεγάλων γαιοκτησιών που επέτρεπαν τα βασιλικά δικαστήρια, οπότε υπήρξε φυσικό επακόλουθο να επιθυμούν οι μεγάλες εκτάσεις τους να παραμείνουν ενιαίες για τις επόμενες γενιές. Επίσης η οικονομική διάσταση της φεουδαρχίας τον 13^ο αιώνα, ήταν ιδιαίτερα σημαντική σε σχέση με την πολιτική ή την στρατιωτική διάσταση και γι' αυτό οι βαρόνοι επεδίωκαν την συνέχεια των φεουδαρχικών εισφορών που εισέπρατταν από τους υποτελείς τους¹²⁰. Αυτοί ήταν οι κυριότεροι λόγοι για τους οποίους οι βαρόνοι απαίτησαν από τον βασιλιά την εισαγωγή της συγκεκριμένης διάταξης στον δεύτερο νόμο του Ουέστμινστερ, ώστε η κληρονομηθείσα γη να περάσει στους κληρονόμους ενιαία και κανένας από αυτούς να μην μπορέσει να την χρησιμοποιήσει με τέτοιο τρόπο που θα βλάψει τους επόμενους δικαιούχους της κληρονομιάς. Η διάταξη *De donis conditionalibus* κυριάρχησε στο κληρονομικό δίκαιο για αιώνες και είναι υπεύθυνη για την διατήρηση των μεγάλων γαιοκτησιών στην Αγγλία ως τις μέρες μας¹²¹.

Στο ίδιο πνεύμα κινείται και ένας άλλος νόμος του Εδουάρδου Α', ο οποίος πολλές φορές ονομάζεται ως τρίτος νόμος του Ουέστμινστερ (*Statute of Westminster III*) αλλά έμεινε στην ιστορία ως *Quia Emptores Terrarum*. Το συχνό φαινόμενο της υποφεουδοποίησης (με βάση την οποία εάν ο Α έδινε γη ως φέουδο στον Β και αυτός έδινε κάποιο τμήμα της στον Γ, τότε ο Γ θεωρούνταν υποτελής του Β) απασχολούσε για καιρό την βασιλική εξουσία, η οποία έχανε ικανές υπηρεσίες από υποτελείς του στέμματος λόγω του ανοίγματος της φεουδαρχικής πυραμίδας. Μέχρι το έτος 1290 που θεσμοθετήθηκε ο νόμος, ο βασιλιάς έπρεπε να δώσει άδεια για την απαλλοτρίωση των γαιών των υποτελών στον ίδιο (*tenants in chief*) και να εξασφαλισθεί ότι εκείνοι μπορούν να ανταποκριθούν με το νέο καθεστώς στις υποχρεώσεις τους. Οι πραγματείες των Glanvill και Bracton κάνουν μάλιστα συχνές αναφορές στα δικαιώματα των κληρονόμων και τις υποχρεώσεις του αγοραστή μιας γης, ενώ συγκεκριμένα ο Bracton χαρακτηρίζει το φαινόμενο ως πρόβλημα. Πολλοί βαρόνοι επίσης είχαν αντιληφθεί τους, κινδύνους για την συνοχή της κοινωνίας, που δημιουργούσε αυτή η κατάσταση, με

---

¹²⁰ Smith, G. (1990), *ο.π.*, σελ. 176-180.

¹²¹ Η διάταξη *De donis conditionalibus* χαρακτηρίστηκε ως «μνημείο κολοσσιαίας οικογενειακής υπερηφάνειας και φεουδαρχικής αλαζονείας» από τον ιστορικό Edward Jenks.

αποτέλεσμα το νομοθέτημα να βρει την υποστήριξη πολλών κατά την συζήτηση του στο Κοινοβούλιο. Έτσι ο νόμος, ο οποίος πήρε το όνομά του από την πρώτη φράση κατά την διατύπωση: *Quia emptores* («επειδή οι αγοραστές...»), απαγόρευε πλέον την υποφειοδοποίηση (συνεπώς εάν ο Α έδινε γη ως φέουδο στον Β και αυτός έδινε κάποιο τμήμα της στον Γ, τότε ο Γ θεωρούνταν υποτελής του Α). Ένα άμεσο αποτέλεσμα του νόμου ήταν πολύ γρήγορα ένας μεγάλος αριθμός γαιών, κυρίως από μικρότερους υποτελείς, να περάσει στην ιδιοκτησία του στέμματος (λόγω έλλειψης κληρονόμων, κατηγοριών για κακούργημα ή προδοσία κλπ.). Μακροπρόθεσμα ο νόμος επηρέασε βαθιά την φεουδαρχική δομή στην αγγλική κοινωνία και ουσιαστικά άλλαξε ριζικά την θεώρηση της έγγραφας ιδιοκτησίας στις επόμενες γενιές¹²².

Λίγο νωρίτερα, το έτος 1285 (την ίδια περίπου περίοδο με τον δεύτερο νόμο του Ουέστμινστερ), ο Εδουάρδος Α' ασχολήθηκε με το θέμα της δημόσιας ασφάλειας. Με το νόμο του Ουίντσεστερ (*Statute of Winchester*), καθορίστηκαν ποινές σε όσους προστάτευαν ή υπέθαλπαν εγκληματίες, με σκοπό τον περιορισμό κακόβουλων πράξεων που σύμφωνα με την διακήρυξη του νόμου «είχαν γίνει πιο συχνό φαινόμενο από ότι παλαιότερα». Μάλιστα το Κοινοβούλιο έθεσε εκ νέου σε ισχύ μια παλαιά ασίζη, την Ασίζη των Όπλων (*Asize of Arms*), με βάση την οποία επιτρεπόταν η οπλοφορία κατ' οίκον με σκοπό την άμεση συνδρομή σε περίπτωση καταδίωξης και σύλληψης κάποιου εγκληματία. Κάθε διάταξη του νόμου αναφέρεται σε παρακολούθηση, φύλαξη, αστυνόμευση και στρατιωτική δράση, ενώ μάλιστα επιβλήθηκε το κλείσιμο και η φρούρηση των πύλεων των πόλεων τα βράδια. Αυτή η προσπάθεια για την επίτευξη συλλογικής ασφάλειας, θα είναι διαρκής σε όλη την περίοδο της βασιλείας του Εδουάρδου Α'¹²³.

Μέχρι τώρα είδαμε τις αλλαγές που σημειώθηκαν σε τομείς όπως η κατοχή γαιών ή η δημόσια ασφάλεια και τώρα θα δούμε τις αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν πιο συγκεκριμένα στην λειτουργία των δικαστηρίων και των πρακτικών τους. Μια από τις πρώτες αλλαγές που πραγματοποίησε ο Εδουάρδος Α' στο δικαστικό σύστημα ήταν ο έλεγχος της δικαιοδοσίας των τοπικών δικαστηρίων. Η διεύρυνση της δικαιοδοσίας των βασιλικών δικαστηρίων που επιτεύχθηκε από τα χρόνια του Ερρίκου Β' και των υιών του, πραγματοποιήθηκε πολλές φορές εις βάρος των δικαστηρίων της κομητείας ή της εκατοντάδας, τα οποία σταδιακά περιορίστηκαν στην εξέταση απλών υποθέσεων αστικού και ποινικού δικαίου, ενώ παράλληλα ο παραγκωνισμός αυτών των δικαστηρίων, έδωσε την δυνατότητα σε

---

¹²² Smith, G. (1990), *ο.π.*, σελ. 181-182.

¹²³ Smith, G. (1990), *ο.π.*, σελ. 174-175.

«δραστήριους» βαρόνους να αυξήσουν την δικαιοδοσία των δικών τους δικαστηρίων. Με το νόμο του Γκλώστερ (*Statute of Gloucester*) το 1278, ο Εδουάρδος Α' απαίτησε από όλους τους βαρόνους να αποδείξουν με ποια αρχή (*Quo Warranto*) λειτουργούν τα ιδιωτικά τους δικαστήρια και απέκτησαν το δικαίωμα απονομής δικαιοσύνης. Ο σκοπός ήταν προφανής, να σταματήσει η άσκηση από τους βαρόνους δικαιωμάτων που έπρεπε να ασκεί ο βασιλιάς. Όσοι βαρόνοι δεν κατάφεραν να αποδείξουν με βάση ποιο δικαίωμα απένειμαν δικαιοσύνη, αποψιλώθηκαν από τα δικαστήριά τους. Έτσι σταδιακά ο Εδουάρδος Α' κατάφερε να περιορίσει αισθητά την ιδιωτική δικαστική δικαιοδοσία, η οποία άρχισε να παραδίδει εξ' ολοκλήρου τα σκήπτρα στην βασιλική δικαιοσύνη.

Ένα άλλο ζήτημα, στο οποίο θα πρέπει να αναφερθούμε όσον αφορά την δικαστική πρακτική, είναι αυτό των σχέσεων μεταξύ των βασιλικών δικαστηρίων. Ήδη από τα πρώτα χρόνια της βασιλείας του Ερρίκου Γ', όπως έχει ήδη αναφερθεί, ο ρόλος των τριών βασιλικών δικαστηρίων του Ουέστμινστερ (*Court of King's Bench, Court of Common Pleas* και *Exchequer*) είναι πλήρως ξεκάθαρος. Η κυρίαρχη δράση αυτών των δικαστηρίων έναντι όλων των υπολοίπων φαίνεται ξεκάθαρα στη χρήση του εντάλματος *Certiorari*. Το συγκεκριμένο ένταλμα χρησιμοποιούνταν με σκοπό οποιαδήποτε υπόθεση, από οποιοδήποτε δικαστήριο να μεταφερθεί ενώπιον του Δικαστηρίου των Υποθέσεων του Βασιλιά. Στην περίπτωση που η διερεύνηση της υπόθεσης από τους βασιλικούς δικαστές, κατέληγε με ικανοποιητικά αποτελέσματα, τότε αυτή επέστρεφε στο τοπικό δικαστήριο, σε αντίθετη περίπτωση η δικαιοδοσία περνούσε αυτόματα στο Δικαστήριο των Υποθέσεων του Βασιλιά. Ένα δεύτερο ένταλμα ήταν το ένταλμα του Λάθους (*writ of error*). Στα δικαστήρια του μεσαίωνα δεν υπήρχε τρόπος να ανοίξει εκ νέου μια υπόθεση. Η μόνη περίπτωση να ανοίξει εκ νέου μια υπόθεση είναι να χαρακτηριστεί «εσφαλμένη απόφαση από δικαστικό λάθος». Η χρήση του εντάλματος Λάθους επέτρεπε στο Δικαστήριο των Υποθέσεων του Βασιλιά, να ανοίξει εκ νέου μια υπόθεση για την οποία υπήρχαν υπόνοιες λανθασμένης απόφασης. Τέλος το ένταλμα της Απαγόρευσης (*writ of prohibition*) το οποίο περιόριζε την δικαιοδοσία άλλων δικαστηρίων υπέρ του Δικαστηρίου των Υποθέσεων του Βασιλιά. Αυτό αποτελούσε ένα ένταλμα – δικαίωμα για τις περιπτώσεις που κάποιος επιθυμούσε την μεταφορά της υπόθεσης σε βασιλικό δικαστήριο, όταν πίστευε ότι η υπόθεση ήταν εκτός της δικαιοδοσίας του κατώτερου δικαστηρίου¹²⁴.

Η επίδραση του Εδουάρδου Α' στον τρόπο λειτουργίας της δικαιοσύνης ήταν καταλυτική τόσο μέσω των ενταλμάτων που τέθηκαν σε ισχύ, όσο και μέσω της θέσπισης του

---

¹²⁴ Smith, G. (1990), *ο.π.*, σελ. 165-166.

μεγάλου νομοθετικού προγράμματος στο οποίο αναφερθήκαμε. Το *κοινό δίκαιο* λειτουργούσε πλέον με συγκεκριμένο τρόπο και όχι με τον «αυθαίρετο» τρόπο του δικαίου των δικαστών την εποχή του Ερρίκου Γ'. Στις περιπτώσεις που η συγκεκριμένη οδός που χάρασσε το κοινό δίκαιο και τα βασιλικά δικαστήρια, δεν αποδιδόταν εν τέλει δικαιοσύνη, επενέβαινε ο ίδιος ο βασιλιάς και οι σύμβουλοί του, με έναν τρόπο που θα δούμε ευθύς αμέσως.

Επιείκεια (Equity). Οι απαρχές του Κοινοβουλίου

Οι αλλαγές του Εδουάρδου Α' στη λειτουργία του *κοινού δικαίου* και ιδιαίτερα ο περιορισμός στην έκδοση ενταλμάτων από την βασιλική Γραμματεία, επηρέασαν βαθιά την διαδικασία απονομής δικαιοσύνης στην αγγλική κοινωνία. Έχοντας κατά νου την βασική αρχή που καθιερώθηκε κατά την λειτουργία του *κοινού δικαίου*, ότι η ακροαματική διαδικασία ενώπιον του δικαστηρίου θα πρέπει να είναι αυτή που προέβλεπε το εκδοθέν ένταλμα, είναι σαφές ότι ο παραπάνω περιορισμός έκδοσης νέων ενταλμάτων, ουσιαστικά περιόρισε την δικαιοδοσία των βασιλικών δικαστών. Αυτή η εξέλιξη πέρα από την δικαιοδοσία των δικαστών, ουσιαστικά περιόρισε και τα όρια του δικαίου και κατ' επέκταση της δυνατότητάς του να ανταποκριθεί στις ανάγκες της κοινωνίας. Το κοινό δίκαιο μετατράπηκε σε ένα δύσκαμπτο σύστημα, με κύριο προσόν την ταχεία απονομή δικαιοσύνης, έχοντας όμως συγκεκριμένο ορίζοντα στο τι δύναται να επιτύχει ως νομικό σύστημα και τι όχι. Σε αυτό το πλαίσιο θα πρέπει να αναζητήσουμε την καταγωγή της *Επιείκειας* (στα αγγλικά χρησιμοποιείται η λέξη *equity*, την οποία θα χρησιμοποιήσουμε και στην παρούσα εργασία).

Η έννοια της *Επιείκειας* είναι γνωστή από τον Αριστοτέλη και τα *Ηθικά Νικομάχεια*. Ποια η σχέση της *Επιείκειας* με την δικαιοσύνη; Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη ισούται με την δικαιοσύνη ή το *δίκαιο* ως γενικότερη και αφηρημένη έννοια, ενώ σε ορισμένες της διαστάσεις είναι ανώτερη της «απαρέγκλιτης» δικαιοσύνης, όπως αυτή που επιβάλλει το *κοινό δίκαιο* της περιόδου του Εδουάρδου Α'. Δεν είναι βέβαια ανώτερη, ως διαδικασία απονομής δικαίου γενικότερα, μιας και τότε θα ήταν αρνητής του ίδιου της του εαυτού. Η θέση του Αριστοτέλη για την *Επιείκεια* δέχθηκε κριτική από τον Πλάτωνα, ο οποίος υποστηρίζει ότι εφόσον αυτή διαφέρει από την «απαρέγκλιτη», την «αυστηρή» δικαιοσύνη, δεν αποτελεί δικαιοσύνη. Σύμφωνα όμως με τον Αριστοτέλη η δικαιοσύνη του νομικού συστήματος και η *Επιείκεια* είναι δύο είδη απονομής δικαίου και αναφέρεται στην *Επιείκεια του δικαστή* και τον *Επιεική Άνθρωπο*. Η έννοια της *Επιείκειας* απασχόλησε στις μέρες μας

θεωρητικούς του δικαίου όπως ο Hart, ο Dworkin και ο Rawls και συνδέθηκε με τα κενά δικαίου και τις έννοιες της «διανεμητικής» και «εξισωτικής» δικαιοσύνης.

Επιστρέφοντας στο ζήτημα της *Equity* της αγγλικής δικαιοσύνης, ήδη από το τέλος του 13^{ου} αιώνα, αποτελεί ένα ξεχωριστό σύστημα απονομής δικαιοσύνης από το *κοινό δίκαιο*, το οποίο θα αναπτυχθεί τους δύο επόμενους αιώνες (14^ο και 15^ο) με την ενίσχυση του ρόλου της Γραμματείας και την εμφάνιση του αντίστοιχου δικαστηρίου (*Court of Chancery*). Αυτό που θα πρέπει να τονισθεί εδώ είναι ότι όσο το σύστημα του *κοινού δικαίου*, παρέμενε εύκαμπτο, με απεριόριστο πεδίο απονομής δικαιοσύνης, δεν υπήρχε η ανάγκη για την εμφάνιση της *Equity* ως παράλληλου συστήματος, διότι αργότερα όσα ζητήματα επέλυε το δικαστήριο της *Equity* μπορούσαν να λυθούν με το ευέλικτο σύστημα του κοινού δικαίου.

Από την στιγμή των μεγάλων αλλαγών του Εδουάρδου Α', έπρεπε να βρεθεί ένα άλλο πεδίο άσκησης των βασιλικών δικαιωμάτων. Αυτό το πεδίο βρέθηκε στις αρμοδιότητες ενός οργάνου που υπήρχε από παλιά και διαμέσου αυτού ενεργούσε ο βασιλιάς, το βασιλικό συμβούλιο. Από τα πρώτα χρόνια του 14^{ου} αιώνα, το δικαστήριο των Περιοδεούντων Δικαστών του Eyre, απονέμει δικαιοσύνη στο πνεύμα της *Equity* και δρα σε μεγάλο βαθμό, στο πλαίσιο αιτήσεων για απονομή ουσιαστικής δικαιοσύνης, πέρα από το στενό πλαίσιο του νόμου. Πέρα από τα βασιλικά δικαστήρια, την ίδια τακτική ακολουθεί και το Μεγάλο Συμβούλιο κατά τις συνεδριάσεις του κοινοβουλίου, ενεργώντας ως το Ανώτερο δικαστήριο του κράτους (*High Court of Parliament*), μιας και εκεί έχουμε παρόμοιες αιτήσεις για ακρόαση, όπως μας έχει αποδείξει ο Maitland στο *Memoranda de Parlamento*¹²⁵. Είναι λοιπόν το Μεγάλο Συμβούλιο, το όργανο με το οποίο ο βασιλιάς ασκεί την δικαιοσύνη του ως άρχων του βασιλείου και ταυτόχρονα το όργανο από το οποίο προήλθε το σύστημα της *Equity* στις μέρες μας. Διότι ότι δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί από το *κοινό δίκαιο*, πραγματοποιείται από το Ανώτερο δικαστήριο, με τον βασιλιά και το Συμβούλιο του. Για αυτή την δράση του Κοινοβουλίου ως Ανώτερο δικαστήριο, θα μιλήσουμε στο τελευταίο κεφάλαιο.

---

¹²⁵ Adams, G. B., (1916), «The Origin of English Equity», *Columbia Law Review* Vol. 16, No 2, σελ. 87-98.

Κεφάλαιο 5: Ο νόμος περί προδοσίας και η συνταγματική σύγκρουση

Στο προηγούμενο κεφάλαιο, είδαμε τις αλλαγές που έφερε στο σύστημα της βασιλικής δικαιοσύνης, η περίοδος της βασιλείας του Εδουάρδου Α'. Η αγγλική δικαιοσύνη κινείται προς ένα πιο ορθολογικό δρόμο, προσπαθώντας συνεχώς να γίνεται πιο αποτελεσματική. Μια εξελιγμένη μορφή του *κοινού δικαίου* βρίσκεται εν ισχύ, το οποίο βέβαια σπανίως είναι γραπτό, και νομιμοποιείται από τους ίδιους τους βασιλείς και τις πράξεις τους. Αυτό το οποίο λείπει είναι η δυνατότητα της νόμιμης επιβολής του. Το πρόβλημα σχετίζεται με εγκλήματα σοβαρότερα από αυτά που κωδικοποιεί το *κοινό δίκαιο*, για τα οποία δεν υπάρχει ικανοποιητικό προηγούμενο. Ένα τέτοιο έγκλημα είναι αυτό της προδοσίας. «Η προδοσία είναι μια ολόκληρη ιστορία από μόνη της»¹²⁶ έγραψε ο Frederic William Maitland στο έργο του *History of English Law Before the Time of Edward I*¹²⁷.

Το έγκλημα της προδοσίας τον 12^ο αιώνα και 13^ο αιώνα

Ο άγνωστος συγγραφέας της πραγματείας *Leges Henrici Primi*, του σημαντικότερου νομικού κειμένου την εποχή της βασιλείας του Ερρίκου Α' (1100-1135), η οποία γράφτηκε γύρω στα 1115, μας πληροφορεί ότι:

Σε περίπτωση που κάποιος σκοτώσει τον κύριό του και
συλληφθεί κατά την ένοχη αυτή πράξη,
δεν υπάρχει κανένας τρόπος να λυτρώσει τον εαυτό του...
...θα βρει πιο πολύ έλεος στην κόλαση παρά πάνω στην γη¹²⁸

Ήδη λοιπόν από τις αρχές του 12^{ου} αιώνα αναγράφεται ότι το αδίκημα της προσωπικής επίθεσης κάποιου και κατά συνέπεια της προδοσίας σε βάρος του κυρίου του, αποτελεί το χειρότερο έγκλημα και καμία τιμωρία επί της γης δεν θα είναι αρκετή γι' αυτόν.

---

¹²⁶ Στον πρόλογο του D.E.C. Yale στο, Bellamy, J.G. (1970), *The Law of Treason in the Later Middle Ages*, Cambridge, Cambridge University Press, σελ. vii.

¹²⁷ Pollock, Sir Fr. and Maitland, F.W. (1898), *The History of English Law Before the Time of Edward I*, Cambridge, Cambridge University Press. Οι παραπομπές στο υπόψη βιβλίο θα γίνονται από την ανατύπωσή του 1968: Pollock, Sir Fr. and Maitland, F.W. (1898), *The History of English Law Before the Time of Edward I*, Indianapolis, Liberty Fund Press.

¹²⁸ Downer, L.J. (1972), *Leges Henrici Primi (The Laws of Henry the First)*, Oxford, Great Britain, Oxford University Press. (75: I).

Περίπου δύο γενιές αργότερα, ο Ranulf de Glanvill, ανώτατος δικαστής, Justiciar και νομικός σύμβουλος του Ερρίκου Β', στη πραγματεία του *Tractatus de legibus et consuetudinibus regni Anglie* (*The Treatise on the Laws and Customs of the Kingdom of England*)¹²⁹, μας πληροφορεί ότι αυτοί που καταδικάζονται με το αδίκημα *lese-majesty*, ένας όρος για την προδοσία που χρησιμοποιούνταν στη Ρωμαϊκή αυτοκρατορία, θα καταδικάζονται σε θάνατο και όλη η περιουσία αυτών και των κληρονόμων τους, θα δημεύεται. Ο Glanvill δεν ξεκαθαρίζει επακριβώς ποιες πράξεις εντάσσονται στο αδίκημα *lese-majesty*, μας πληροφορεί μόνο ότι συμπεριλαμβάνονται οι πράξεις που καταφέρονται ευθέως ενάντια στο βασιλιά.

Πως προκύπτει όμως η αναφορά ενός αδικήματος της ρωμαϊκής περιόδου σε μια νομική πραγματεία του 12^{ου} αιώνα; Σε άλλη μια ρήση του ο Maitland χαρακτηρίζει την προδοσία «ως ένα αδίκημα με ασαφή περίμετρο και περισσότερα από ένα κέντρα»¹³⁰. Συγκεκριμένα η διαδικασία διαμόρφωσης του αδικήματος της προδοσίας τον 12^ο και 13^ο αιώνα στην Αγγλία σχετίζεται με δύο βασικές παραδόσεις, την γερμανική και την ρωμαϊκή. Το γερμανικό στοιχείο, για το οποίο χρησιμοποιείται η λέξη *seditio*, σχετίζεται με την απιστία ενός υποτελή στον κύριό του, ενώ αυτή του ρωμαϊκού, προκύπτει από την έννοια της *maiestas*¹³¹, που σημαίνει προσβολή της δημόσιας αρχής. Με την κατάρρευση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, η γερμανική ιδέα υποχωρεί σε σχέση με την πιο πρωτότυπη ρωμαϊκή, ενώ η μίμηση του ρωμαϊκού τρόπου ζωής και η ατμόσφαιρα της *romanitas*, επιβάλλει την υιοθέτηση των ιδεών του ρωμαϊκού δικαίου, από τα γερμανικά φύλα που είναι σε επαφή με την ρωμαϊκή επικράτεια¹³². Συνεχίζοντας την πορεία διαμέσου των αιώνων διαπιστώνουμε ότι οι νόμοι των Αγγλοσαξόνων βασιλιάδων, όπως του Αιθελρέδου και του Κνούτου, περιλαμβάνουν ποινές για πράξεις ενάντια στον ίδιο τον βασιλιά. Προφανώς οι Αγγλοσάξωνες, όπως και άλλα γερμανικά φύλα, επηρεάστηκαν από ιδέες του ρωμαϊκού δικαίου (αν και όχι στον ίδιο βαθμό), όπως για παράδειγμα αυτή του αδικήματος της

---

¹²⁹ Beames, J. (ed.) (1812), *The Treatise on the Laws and Customs of the Realm of England Commonly Called Glanvill*, Oxford, Clarendon Press, σελ. 2.

¹³⁰ Τη φράση μας μεταφέρει ο Bellamy, J.G., *ο.π.*, σελ. 1.

¹³¹ Όπως μας πληροφορεί ο Bellamy, το αδίκημα της *maiestas*, αποτελεί ένα αμάγαλμα πολλών διαφορετικών ιδεών στην αρχαία Ρώμη, όπως στρατιωτικές πράξεις εχθρικές προς την πολιτεία, πράξεις ενάντια στις «συνταγματικές» επιταγές ή πράξεις κακοδιαχείρισης στη δημόσια διοίκηση. Υπήρχε επίσης και μια κατηγορία της *maiestas* που περιλάμβανε όλους τους τύπους προσβολής στον αυτοκράτορα, όπως το να φορέσει κάποιος την αυτοκρατορική πορφύρα, καταστροφή αγάλματος του αυτοκράτορα, χρησιμοποίηση πλαστών νομισμάτων του αυτοκράτορα κλπ.

¹³² Bellamy, J.G. (1970), *ο.π.*, σελ. 1.

maiestas. Με αυτό τον τρόπο αυτή η ιδέα του ρωμαϊκού δικαίου επανεμφανίζεται στον ύστερο μεσαίωνα στην Αγγλία μέσω επιφανών νομικών όπως ο Glanvill¹³³.

Την εποχή του Ερρίκου Γ', η πραγματεία του Bracton, *De Legibus et Consuetudinibus Angliae* (*On the Laws and Customs of England*), μας δίνει μια ουσιαστική περιγραφή του αδικήματος *lese-majesty*, χρησιμοποιώντας ως επί το πλείστον ως βάση τον Glanvill:

*Το αδίκημα lese-majesty μπορεί να πάρει διάφορες μορφές,
μια από αυτές μπορεί να είναι η απερίσκεπτη πράξη του να
μηχανεύεται κάποιος το θάνατο του ίδιου του βασιλιά,
ή να κάνει οτιδήποτε σχετίζεται με την προδοσία του βασιλιά ή του στρατού του,
ή να βοηθά και να συμβουλεύει αυτούς που το κάνουν,
ακόμα και αν αυτό που είχε στο μυαλό του δεν επετεύχθει*¹³⁴.

Το σημαντικό στο παραπάνω απόσπασμα της πραγματείας του Bracton, είναι ότι το αδίκημα συνδέεται άμεσα με την πρόθεση και μόνο, η οποία είναι ικανή από μόνη της να επισύρει την ποινή του *lese-majesty*. Το έργο του Bracton ολοκληρώθηκε λίγα μόλις χρόνια πριν ο Εδουαρδος Α' ανέβει στο θρόνο. Και από αυτή την πραγματεία απουσιάζει ένας σαφής ορισμός περί του αδικήματος της προδοσίας. Παρά την πρόοδο που έχει επιτευχθεί στην εξέλιξη του νομικού συστήματος, η οποία αντικατοπτρίζεται σε μια σειρά από σημαντικούς νόμους που έχουν θεσπισθεί ή μέσα από τις νομικές πραγματείες που έχουν γραφεί σε αυτό το διάστημα των περίπου δύο αιώνων, από την εποχή του Ερρίκου Α', υπάρχει ένας σαφής δισταγμός γύρω από το ζήτημα της προδοσίας, σε σχέση με άλλα σοβαρά εγκλήματα.

Ο δισταγμός είναι διπλής φύσεως και σχετίζεται από τη μία με το ποιες πράξεις είναι καταδικαστέες ως προδοσία και από την άλλη ποιο είναι το είδος της ποινής που θα πρέπει να επιβληθεί. Το ζήτημα σχετίζεται πλήρως με τις ιδεολογικές διαμάχες του στέμματος με τους βαρόνους για την διακυβέρνηση του κράτους, όπως έχουμε ήδη αναφερθεί σε προηγούμενα κεφάλαια. Έτσι, το σύστημα του *κοινού δικαίου*, που βρίσκεται σε ισχύ είναι δομημένο όπως έχουμε δει σε μια βάση «υπόθεση ανά υπόθεση» και δίνει το δικαίωμα στους βασιλικούς δικαστές ουσιαστικά να σχηματοποιούν ένα αδίκημα και να απονέμουν ανάλογα δικαιосύνη με βάση τις προηγούμενες υποθέσεις, χρησιμοποιώντας κατά βάση για να καλύψουν τα

¹³³ Bellamy, J.G. (1970), *ο.π.*, σελ. 3.

¹³⁴ Harvard Law School Library (Bracton Online), διαθέσιμο στο <http://www.bracton.law.harvard.edu>.

δημιουργούμενα κενά το ρωμαϊκό δίκαιο, το οποίο ενίσχυε τον απόλυτο έλεγχο του μονάρχη¹³⁵. Προς αυτή την κατεύθυνση βρίσκεται η εξίσωση της πρόθεσης με την διάπραξη του εγκλήματος της προδοσίας, όπως φαίνεται στις πραγματείες του Glanvill και του Bracton, όπως επίσης και η υιοθέτηση της ρωμαϊκής ιδέας, πως η επίθεση ενάντια στον βασιλιά είναι το απεχθέστερο των εγκλημάτων. Όπως όμως χαρακτηριστικά μας λέει ο Bellamy «το ρωμαϊκό δόγμα του *lese-majesty* στην πλήρη του μορφή ποτέ δεν έγινε πλήρως αποδεκτό στην Αγγλία. Από την περίοδο της Μάγκνα Κάρτα και έπειτα, η συνοχή την οποία πέτυχαν οι βαρόνοι, εμπόδισε αποτελεσματικά του Αγγλούς βασιλείς από το να γίνουν θεοκρατικοί-απόλυτοι μονάρχες, παρά τις διάφορες προσπάθειες που έκαναν προς αυτή την κατεύθυνση»¹³⁶.

Οι προγενέστερες γενεές του Εδουάρδου Α' όπως έχουμε δει, έδειξαν μια σαφή τάση προς την εξέγερση, όταν πίστευαν ότι παραβιαζόταν βασικά φεουδαρχικά δικαιώματά τους. Από την άλλη η θέληση των Άγγλων για ένα δυνατό και κυρίαρχο βασιλιά παρέμενε μια σταθερή απαίτηση. Την εποχή του Εδουάρδου Α' οι ανταγωνιστικές ιδεολογίες για την διακυβέρνηση και τα νομικά ζητήματα έφτασαν στην κορύφωσή τους. Οι προηγούμενοι βασιλιάδες επέτρεψαν την παρείσφρηση της ρωμαϊκής ιδεολογίας κατά την απονομή δικαιοσύνης, ελπίζοντας να νομιμοποιήσουν τον απόλυτο έλεγχο της εξουσίας, μιας και οι Ρωμαίοι αυτοκράτορες κυβερνούσαν ως αντιπρόσωποι του Θεού στη γη, οπότε βρίσκονταν πάνω από το νόμο. Αλλά την Γερμανική βάση του *κοινού δικαίου*, γνωστή ως «αρχαίο έθιμο» κατά την περίοδο της βασιλείας του τελευταίου Αγγλοσάξονα βασιλιά του Εδουάρδου του Ομολογητή (1042-1066) αλλά και του Ερρίκου Α' (1100-1135), ενός βασιλιά που στηρίχθηκε πλήρως στις αγγλοσαξονικές παραδόσεις, διέτρεχε η απαίτηση ο βασιλιάς να κυβερνά κάτω από τον ίδιο νόμο για όλους¹³⁷. Αυτή η συγχώνευση των δύο ιδεών αποτελεί ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του Κοινού Δικαίου αλλά η σπανιότητα των υποθέσεων προδοσίας, κάνει αυτή την πλευρά του δικαστικού συστήματος ιδιαίτερα επίμαχη.

Πριν ασχοληθούμε με το νέο ορισμό της προδοσίας την εποχή του Εδουάρδου Α', θα πρέπει να δούμε το πώς οι δύο αντίθετες ιδεολογίες που αναφέρθηκαν, συνεισέφεραν στην αντίληψη της έννοιας αυτής πριν ο ίδιος ανέβει στον αγγλικό θρόνο. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η περιγραφή του τι στοιχειοθετεί το έγκλημα του *lese-majesty*, προστάτευε το πρόσωπο του Βασιλιά. Το ερώτημα είναι όμως αν προστάτευε τον ίδιο τον βασιλιά ή την οντότητα του

---

¹³⁵ Bellamy, J.G. (1970), *ο.π.*, σελ. 7.

¹³⁶ Bellamy J.G., *ο.π.*, σελ. 11.

¹³⁷ Bellamy J.G., *ο.π.*, σελ. 9.

στέμματος; Για να απαντήσουμε στο ερώτημα θα πρέπει να δούμε ποιος είναι υπεύθυνος για την τιμωρία των παραβατών. Την περίοδο πριν την βασιλεία του Εδουάρδου Α', η ουσία του εγκλήματος της προδοσίας συνίσταται στην άποψη ότι το σώμα του βασιλιά (με την κυριολεκτική έννοια της λέξης) αντιπροσωπεύει την εξουσία που αυτός διαθέτει. Για τον ίδιο όμως, το ότι οι άνθρωποί του, δείχνουν ενδιαφέρον για την προστασία του, σημαίνει νομιμοποίηση για την εξουσία του και απόλυτος έλεγχος στην επιβολή της καταδίκης των ενόχων για προδοσία. Μπορούμε συνεπώς βασιζόμενοι σε αυτό τον συλλογισμό να αντιληφθούμε γιατί το έγκλημα της προδοσίας, αποτελεί ένα επίμαχο ζήτημα, το οποίο αργότερα σε μια προσπάθεια να διευθετηθεί οριστικά οδήγησε στο Νόμο περί Προδοσίας (*Statute of Treason*) του 1352, όπως επίσης γιατί ένας φοβισμένος βασιλιάς όπως ο Εδουάρδος Β', απαιτούσε τον έλεγχο της καταδίκης των προδοτών, ενώ ο λαός θεωρούσε ότι οι ανώτεροι δικαστικοί λειτουργοί του κράτους (και υπερασπιστές των συμφερόντων του ως άρχοντες) θα έπρεπε να αποδίδουν δικαιοσύνη και να προστατεύουν το στέμμα ως οντότητα.

Πριν φτάσουμε στην εποχή του Εδουάρδου Α', θα πρέπει να μείνουμε για λίγο ακόμα στον Ερρίκο Γ'. Όπως χαρακτηριστικά τονίζει ο Prestwich, σε μια εποχή που η πολιτική είναι ένα αυστηρά προσωπικό θέμα, ο χαρακτήρας του βασιλιά είναι μια πολύ σημαντική παράμετρος. Ο Ερρίκος Γ', τελείως διαφορετικός από τον γιό του, ήταν ένας άνθρωπος με χαρακτήρα πλήρως ξεκάθαρο σε σχέση με άλλους βασιλείς, που διέθετε μεγάλη αισθητική ευαισθησία και δεν είχε καμία σχέση με τις εκρήξεις και την σκληρή γραμμή του πατέρα του, βασιλιά Ιωάννη. Η ιδέα του βέβαια για την υψηλή και σεβαστή θέση του βασιλιά στην κοινωνία τον οδήγησε στην υιοθέτηση απολυταρχικών ιδεών¹³⁸. Αποφασιστικός και ξεκάθαρος στο τι έπρεπε να γίνει στις περιπτώσεις που κάποιος διέπραττε προδοσία, ο Ερρίκος Γ' σε αντίθεση με το γιο του, δεν τηρούσε ούτε τους τύπους, με το να συγκαλέσει το Μεγάλο συμβούλιο των βαρόνων ή να ζητήσει από κάποιους την συνδρομή τους στην καταδίκη απειλών σε βάρος του¹³⁹, οπότε ήταν αδιάφορος για τη νομιμοποίηση των πράξεών του¹⁴⁰. Είναι πολύ πιθανό λοιπόν μορφωμένοι άνθρωποι της εποχής, με κατανόηση του

---

¹³⁸ Prestwich, M. (2005), *Plantagenet England 1225-1360*, Oxford, Clarendon Press, σελ. 81-84.

¹³⁹ Bellamy, J.G. (1970), *ο.π.*, σελ. 27.

¹⁴⁰ Χαρακτηριστικό είναι το συμβάν που περιγράφει στην μονογραφία του ο Stephen Church (2017), *Henry III: A Simple and God-Fearing King*, London, Penguin, το οποίο έλαβε χώρα το 1242, πριν δηλαδή οι Διατάξεις της Οξφόρδης υποσκάσουν πλήρως την δυνατότητα του Βασιλιά να διακηρύξει την θεοκρατική του εξουσία, όπου ο ιππότης William Marsh κατηγορήθηκε για πειρατεία, ότι φόνευσε τον αγγελιαφόρο του Βασιλιά και έκανε απόπειρα να δολοφονήσει τον ίδιο και την Βασίλισσα, συνελήφθη και σύρθηκε πίσω από ένα άλογο από το Westminster μέχρι τον Πύργο του Λονδίνου, όπου κρεμάστηκε και έπειτα το σώμα του διαμελίστηκε σε τέσσερα κομμάτια που στάλθηκαν σε τέσσερις μεγάλες πόλεις της χώρας για παραδειγματισμό.

κοινού δικαίου, να θεωρούσαν τις συγκεκριμένες πρακτικές του εκτεταμένου ελέγχου και της χειραγώγησης της δικαστικής εξουσίας από τον Βασιλιά, ιδιαίτερα προβληματικές, κάτι που εν τέλει οδήγησε τον Ερρίκο Γ' στην οξεία αντιπαράθεση με τους βαρόνους.

Ως απάντηση λοιπόν στην ερώτηση που τέθηκε νωρίτερα θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι Βασιλείς κινούμενοι από τις απολυταρχικές τους ιδέες, επιζητούν την δική τους (ατομική) προστασία μέσω του *lese-majesty*, κρατώντας για τον εαυτό τους και μόνο την απόφαση για την καταδίκη αλλά και το είδος (την σκληρότητα) αυτής. Από την άλλη, ο λαός (μέσω των αρχόντων αλλά και των μορφωμένων της κοινωνίας) ο οποίος επιδιώκει την ισότητα απέναντι στο νόμο για όλους, που πρεσβεύει η Γερμανική παράδοση, στέκεται εχθρικά απέναντι στην απληστία και την απολυταρχική αρχή του Βασιλιά, είναι πιο κοντά στην προάσπιση, μέσω του *lese-majesty*, της οντότητας του στέμματος. Αυτό το σχήμα θα αλλάξει με τον Εδουάρδο Α'.

Εδουάρδος Α' και η «νέα προδοσία»

Η αντιπαράθεση, ο Βασιλιάς ή το Στέμμα, αποδεικνύεται κομβική για την εξέλιξη της φύσης του εγκλήματος της προδοσίας. Η σκληρότητα την οποία έδειξε ο Ερρίκος Γ' και κυρίως ο τρόπος που λήφθηκαν οι αποφάσεις για την αντιμετώπιση των περιπτώσεων προδοσίας, αποτέλεσε μια αμφισβητήσιμη τακτική. Η προσπάθεια εκφοβισμού της κοινής γνώμης, μέσω των τελετουργικών εκτελέσεων, μπορεί να είχε αποτελέσματα βραχυπρόθεσμα αλλά μακροπρόθεσμα αυτή η επίδειξη απόλυτης εξουσίας με κύριο μέσο τον φόβο απέτυχε. Ο φόβος αυτός δεν ήταν αρκετός, την συγκεκριμένη περίοδο της ιστορίας, για να καταπνίξει τη θέληση των βαρόνων να υπερασπιστούν τα δικαιώματά τους. Έτσι μια πρώτη εξέγερση απέναντι στην πολιτική του Ερρίκου Γ' οδήγησε στις Διατάξεις της Οξφόρδης, ενώ περίπου είκοσι χρόνια αργότερα η επόμενη θα οδηγήσει στον Δεύτερο Πόλεμο των Βαρόνων¹⁴¹.

Ο Εδουάρδος Α' (βασ. 1272-1307) αντιλήφθηκε πλήρως την προβληματική τακτική των προκατόχων του και χειρίστηκε με εξυπνάδα και διορατικότητα το ζήτημα, χρησιμοποιώντας την πρακτική έναντι των προδοτών προς όφελός του, μεταλλάσσοντάς την σε ένα εργαλείο επικοινωνίας για τις κοινές φεουδαλικές αρχές που μοιράζονταν ο μονάρχης και οι υπήκοοι του.

---

¹⁴¹ Πρακτικές όπως αυτή της εκτέλεσης του William Marsh, αμαύρωσαν την εικόνα του Ερρίκου Γ' στα μάτια των υπηκόων του, η εξέγερση των οποίων μερικά χρόνια αργότερα θα οδηγήσει στις εκτεταμένες αναταραχές από το 1258 έως το 1267.

Μέχρι την εποχή που ο Εδουάρδος Α' έγινε βασιλιάς της Αγγλίας, είχε ήδη εμπλακεί, όσο κανένας άλλος πρίγκιπας πριν από αυτόν, στις έντονες αντιπαραθέσεις με τους βαρόνους. Μετά τα γεγονότα που οδήγησαν στις Διατάξεις της Οξφόρδης και αυτά του Δεύτερου Πόλεμου των Βαρόνων, αντιμετώπισε την εχθρότητα της αριστοκρατίας λόγω των περιορισμών που είχε επιβάλλει ο πατέρας του στα δικαιώματα της. Ο Prestwich περιγράφει το καθεστώς του Ερρίκου Γ' ως «εξαιρετικά μη δημοφιλές» και εξηγεί τις διάφορες πολιτικές διαμάχες που βίωσε ο Εδουάρδος στο πλάι του πατέρα του¹⁴². Αυτές οι διαμάχες αφορούσαν κυρίως τις προσπάθειες του Ερρίκου Γ' να επεκτείνει την κυριαρχία του στην Ουαλία, που έδειχνε τάσεις ανεξαρτητοποίησης και σε απομακρυσμένες περιοχές της Αγγλίας. Αν και δεν πρέπει να υπερεκτιμήσουμε την διαφωνία μεταξύ του γιου και του πατέρα, είναι σαφές ότι από την στιγμή που η εξέγερση των βαρόνων πέτυχε και τέθηκαν σε ισχύ οι Διατάξεις της Οξφόρδης, ο Εδουάρδος τάχθηκε με τους βαρόνους οι οποίοι είχαν πλέον δραστικά περιορίσει την εξουσία του πατέρα του¹⁴³. Στο μικρό διάστημα που ακολούθησε την καθιέρωση των Διατάξεων της Οξφόρδης (1258) και των Διατάξεων του Ουέστμινστερ (1259) που ακολούθησαν και πριν ο Ερρίκος Γ' πάρει στα χέρια του το Παπικό διάταγμα ώστε αυτές να κηρυχθούν παράνομες, η προσοχή στράφηκε στην κακοδιαχείριση του κράτους. Σε αυτό το σημείο ο Εδουάρδος παρείχε την στήριξη του στους βαρόνους με δεδομένο ότι ο Ερρίκος Γ' είχε δημόσια νομιμοποιήσει τις απαιτήσεις τους. Από την στιγμή που το Παπικό διάταγμα ακύρωσε την υποταγή του Βασιλιά στις απαιτήσεις των βαρόνων, ο Εδουάρδος τέθηκε επικεφαλής του βασιλικού στρατού, τον οποίο οδήγησε κατά τον Δεύτερο Πόλεμο των Βαρόνων, εναντίον αυτών με τους οποίους είχε ταχθεί λίγα χρόνια νωρίτερα.

Ο θάνατος του Σιμόν ντε Μονφόρ (6^{ου} Κόμη του Λέστερ) το 1265, στέρησε από το στρατόπεδο των βαρόνων, οποιαδήποτε ελπίδα να ξανακερδίσουν τον έλεγχο που είχαν κατά την περίοδο των Διατάξεων της Οξφόρδης. Ο νόμος του Marlborough τέθηκε σε ισχύ το 1267, με σκοπό να καλμάρει τα πνεύματα μεταξύ των αποστερημένων από δικαιώματα βαρόνων και του Ερρίκου Γ'. Με τον συγκεκριμένο νόμο ξεκινά μια ειρηνική περίοδος για την Αγγλία, η οποία θα συνεχισθεί μέχρι και τον θάνατο του ίδιου του Εδουάρδου Α' το 1307 και θα επιστρέψει στον ίδιο να συμμετάσχει στην ένατη σταυροφορία (1271-1272) στους Αγίους Τόπους. Τα τελευταία χρόνια της ζωής του πατέρα του, ο Εδουάρδος δεν είναι καθόλου ευχαριστημένος με την πολιτική που αυτός ακολούθησε και θεωρεί την εξουσία του

---

¹⁴² Prestwich, M. (2005), *ο.π.*, σελ.84-120.

¹⁴³ Carpenter, D.A., «The Lord Edward's oath to aid and counsel Simon de Montfort, 15 October 1259», *Historical Research* Vol. 58, Issue 138, (1985), σελ.226-237.

Βασιλιά περιορισμένη. Μετά τον θάνατο του πατέρα του ο Εδουάρδος Α' ξεκίνησε το ταξίδι της επιστροφής από την Ιερουσαλήμ, που θα κρατήσει δύο χρόνια, για να ανέβει στο θρόνο της Αγγλίας και να ξεκινήσει μια ουσιαστική μετρρύθμιση της διακυβέρνησης του κράτους¹⁴⁴.

Ο όρκος που απαιτούνταν να δώσουν οι Άγγλοι Βασιλείς για να ανέβουν στο θρόνο απαιτούσε τρεις υποσχέσεις. Ο Bracton μερικά χρόνια νωρίτερα είχε δώσει μια σαφή περιγραφή αυτών των υποσχέσεων. Η πρώτη υπόσχεση αφορούσε την «*διατήρηση της ειρήνης στην εκκλησία του Θεού και σε αυτή των ανθρώπων*». Η δεύτερη υπόσχεση ήταν ότι ο Βασιλιάς θα «*απαγόρευε την πλεονεξία σε όλους τους υπηκόους του ανεξαρτήτως της κοινωνικής τους θέσης*». Η τελευταία υπόσχεση, όπως ίσχυε την εποχή του Bracton, αφορούσε την εξασφάλιση από τον Βασιλιά ότι «*όλες οι κρίσεις του θα δίνονται με βάση την ισότητα απέναντι σε όλους και θα δείχνουν έλεος, με σκοπό η δικαιοσύνη του να επιβάλλει ασφαλή ειρήνη για όλους*»¹⁴⁵. Ενώ πολλοί ιστορικοί χρεώνουν την τέταρτη υπόσχεση του ανανεωμένου όρκου στον γιο του Εδουάρδου Α', τον Εδουάρδο Β', ο H.G. Richardson διατύπωσε σε άρθρο του, ότι στην πραγματικότητα η προσθήκη αυτή οφείλεται στον Εδουάρδο Α'¹⁴⁶. Προφανώς η σύγχυση οφείλεται στις περισσότερες πηγές που υπάρχουν για την ενθρόνιση και τον όρκο του Εδουάρδου Β' σε σχέση με αυτές του πατέρα του αλλά όπως μας πληροφορεί ο Prestwich, γράμματα αλληλογραφίας προς άλλους βασιλείς και τον Πάπα, αποδεικνύουν ότι και ο ίδιος ο Εδουάρδος Α' ακολούθησε την πολιτική που επέτασσε ο όρκος¹⁴⁷.

Η τέταρτη υπόσχεση που προστέθηκε στον όρκο, η οποία συνοψίζεται στην «*διατήρηση της ελευθερίας και της αξιοπρέπειας του Στέμματος*», η οποία ουσιαστικά συνέτασσε τον Βασιλιά στην φεουδαρχική τάξη σε ένα χωρίς προηγούμενο μέχρι εκείνη την στιγμή, βαθμό. Αυτό το οποίο ουσιαστικά αποτελεί η προσθήκη είναι η αναγνώριση ότι η οντότητα του Στέμματος είναι μεγαλύτερης σημασίας από τον ίδιο τον Βασιλιά, και ο ίδιος – ο πρώτος – υπήκοος, ορκίζεται την προστασία του.

Ο Εδουάρδος Α' ξεκίνησε την βασιλεία του, έχοντας στο μυαλό του αυτή την υπόσχεση. Ξεκίνησε αμέσως μια μεγάλης κλίμακας διερεύνηση των διαδικασιών με τις

---

¹⁴⁴ Prestwich, Michael (1980), *The Three Edwards*, London, Weidenfeld & Nicolson, σελ. 6.

¹⁴⁵ Harvard Law School Library (Bracton Online), ο.π.

¹⁴⁶ Richardson, H.G.(1949), «The English Coronation Oath», *Speculum* 24 (1), σελ. 44-75

¹⁴⁷ Prestwich, M. (1980), ο.π., σελ. 74.

οποίες αποδίδονταν δικαιοσύνη στο κράτος¹⁴⁸. Ο σκοπός του ήταν να πάψει οποιαδήποτε κατάχρηση εξουσίας είχε παγιωθεί κατά την περίοδο της βασιλείας του πατέρα του. Σε πολλές περιπτώσεις ο Εδουάρδος Α' χρησιμοποίησε μεθόδους, που είχαν πρωτοεμφανισθεί την περίοδο των Διατάξεων της Οξφόρδης από τους βαρόνους. Σε όλη την επικράτεια αντικαταστάθηκε ένας μεγάλος αριθμός σερίφηδων και δικαστικών επιμελητών, ενώ χρησιμοποιήθηκε ένας νέος όρκος για τα καθήκοντά τους, πρώτον να προασπίζουν τα δικαιώματα του Στέμματος και δεύτερον να συμπεριφέρονται στους ανθρώπους δίκαια, ανεξάρτητα από την κοινωνική τους θέση¹⁴⁹. Χωρίς να υπερεκτιμηθεί αυτή η προσπάθεια αναδιάρθρωσης του δικαστικού συστήματος (και να κριθεί για παράδειγμα με όρους μεταγενέστερων συστημάτων διακυβέρνησης και άλλου πολιτεύματος, όπως π.χ. η δημοκρατία), είναι πλήρως ξεκάθαρο ότι ο Εδουάρδος Α' είχε αντιληφθεί πλήρως την σημασία των επιμελητών και των σερίφηδων, για την απονομή δικαιοσύνης και τα οφέλη της για το βασίλειο. Σε όλη αυτή την μεταρρυθμιστική προσπάθεια, βοήθησε η έλλειψη εσωτερικών αναταραχών – εξαιρώντας τις μόνιμες διαμάχες με τους Σκοτσέζους και τους Ουαλούς – και γενικότερα η ειρήνη που επικράτησε αυτά τα χρόνια αλλά και σε όλη την βασιλεία του δείχνουν ένα αίσθημα ικανοποίησης των υπηκόων του σχετικά με τις προθέσεις και τις πράξεις του.

Επιστρέφοντας στο αμφιλεγόμενο ζήτημα του εγκλήματος της προδοσίας και έχοντας κατά νου το στυλ διακυβέρνησης που επέβαλλε ο Εδουάρδος Α', θα διαπιστώσουμε την πρόοδο που επιτεύχθηκε σε σχέση με τις προηγούμενες γενιές. Κατά την διάρκεια της βασιλείας του, εμφανίσθηκαν δύο νομικές πραγματείες, παρόμοιες με το *Leges Henrici Primi* και τις αντίστοιχες του Glanvill και του Bracton, από άγνωστους συγγραφείς αλλά ίσης σημασίας με αυτές. Η πρώτη είναι η *Fleta*, η οποία δεν περιέχει κάτι καινούργιο σε σχέση με τις προαναφερόμενες, παρά μόνο λεπτομέρειες σχετικά με την οργάνωση του βασιλείου, γι' αυτό και δεν προσφέρει κάτι περισσότερο από τον Bracton, στο ζήτημα του αδικήματος του *lese-majesty*.

Η δεύτερη πραγματεία είναι η *Britton*, η οποία είναι γραμμένη σε διαφορετικό τόνο από αυτόν της *Fleta*. Ο Εδουάρδος Α' σε μια προσπάθεια να κωδικοποιήσει το κοινό δίκαιο σε αυτό που ήταν απολύτως βέβαιο ότι ίσχυε και να διακηρύξει ξεκάθαρα το δόγμα (του

---

¹⁴⁸ Όπως μας υπενθυμίζει ο Prestwich (1980) στο *The Three Edwards*, London, Weidenfeld & Nicolson, σελ. 8, δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι η βασιλεία του Εδουάρδου Α' ξεκίνησε ουσιαστικά το 1274, μιας και του πήρε δύο χρόνια να επιστρέψει από την σταυροφορία, κατά την διάρκεια των οποίων ήταν μόνο κατ' όνομα βασιλιάς.

¹⁴⁹ Prestwich, M. (1980), στο *ίδιο*.

Κοινού δικαίου) και την πρακτική των βασιλικών δικαστηρίων κατά την φάση της εφαρμογής του, πιθανόν ενέκρινε προσωπικά ο ίδιος την συγγραφή αυτής της πραγματείας¹⁵⁰. Με δεδομένο ότι όλες οι προηγούμενες νομικές πραγματείες, ακόμη και αυτή της *Fleta*, είναι γραμμένες στην λατινική γλώσσα, πολύ λίγοι άνθρωποι της εποχής στην Αγγλία θα είχαν την τύχη να έχουν πρόσβαση σε αυτά τα κείμενα. Εκτός από κληρικούς, νομικούς ή δικηγόρους, οι υπόλοιποι εγγράμματοι της εποχής ήταν σαφώς πιο εξοικιωμένοι με τα γαλλικά, γλώσσα που ομιλούνταν καθημερινά στα διάφορα δικαστήρια.

Το ποιος είναι ο συγγραφέας και πότε γράφτηκε η *Britton* δεν είναι γνωστά. Είναι πέρα όμως από κάθε αμφιβολία ότι σχετίζεται πλήρως με τον Εδουάρδο Α'¹⁵¹. Η πραγματεία φέρει την σφραγίδα της βασιλικής έγκρισης και από τις πρώτες γραμμές μας πληροφορεί για το ότι αποτελεί άμεση βασιλική επιταγή. Ο Βασιλιάς χαρακτηρίζεται ως ο ουσιαστικός συγγραφέας της πραγματείας, η πηγή της νομικής δικαιοδοσίας του βασιλείου. Η πραγματεία ουσιαστικά διακηρύσσει ότι η δικαιοσύνη (μέσω των βασιλικών και των τοπικών δικαστηρίων) είναι υπόθεση του στέμματος και αυτών που εκείνο επιλέγει για την άσκηση της¹⁵².

Η διαφορά που επιφέρει στη σύνθεση, σε σχέση με τις προηγούμενες, η νέα αυτή πραγματεία, είναι ότι δεν είναι απλά μια συγκέντρωση όλων των προηγούμενων νόμων και δικαστικών πρακτικών (με οποιοδήποτε κενό να καλύπτεται από το ρωμαϊκό δίκαιο από τους προγενέστερους συγγραφείς) αλλά αποτελεί μια σαφή προσπάθεια δυναμικής επίδρασης επί του κοινού δικαίου, στο πλαίσιο πάντα του πνεύματός του. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο τελείως διαφορετικός και λεπτομερής ορισμός του αδικήματος της προδοσίας. Διαβάζουμε στην *Britton*:

1. Προδοσία συνιστά οποιαδήποτε βλάβη, προξενεί κάποιος συνειδητά σε κάποιον στον οποίο προσποιείται ότι είναι φίλος του. Η προδοσία μπορεί να είναι μεγάλη ή μικρή

---

¹⁵⁰ Nichols, F.M.(ed.), *Britton: An English Translation, Introduction and Notes*, Oxford, Clarendon Press, Εισαγωγή, σελ. xvi. Η ανάγκη που επέβαλλε την συγγραφή μιας τέτοιας πραγματείας, πιθανόν έχει ως αφετηρία τα προβλήματα που προκαλούσε η χρήση από τα δικαστήρια μεγάλων πραγματειών όπως αυτή του *Bracton*. Αναμφισβήτητο το έργο του *Bracton* είναι αξεπέραστο για εκείνη την περίοδο αλλά ο σκοπός του κώδικα της *Britton* είναι μια λιγότερο φιλοσοφική προσέγγιση και αντίθετα έμφαση στην πρακτικότητα της πραγματείας, για άμεση χρήση από δικαστές και δικηγόρους.

¹⁵¹ Στο ίδιο, σελ. xviii. Η συσχέτιση με την βασιλεία του Εδουάρδου Α' είναι σχετικά εύκολη, μιας και ο τελευταίος νόμος τον οποίο αναφέρει η πραγματεία –τον ονομάζει μάλιστα νέο νόμο- είναι ο *Quia emptores terrarum*, ο οποίος θεσπίστηκε το 18^ο έτος της βασιλείας του. Όσον αφορά τον συγγραφέα, η πιο λογική υπόθεση αφορά κάποιο πρόσωπο πολύ κοντά στον ίδιο τον Βασιλιά.

¹⁵² Στο ίδιο, σελ. xxxi.

και επισύρει την ποινή του θανάτου, την απώλεια μέλους του σώματος, την διαπόμπευση ή την φυλάκιση και άλλες λιγότερο σημαντικές τιμωρίες, ανάλογες με τη φύση της προδοσίας.

2. Μεγάλη προδοσία είναι να μηχανεύεται κάποιος τον θάνατό μας, την αφαίρεση από εμάς του βασιλείου, την παραποίηση των συμβόλων μας, την παραχάραξη ή την καταστροφή των νομισμάτων μας. Ένας άνθρωπος μπορεί να διαπράξει Μεγάλη προδοσία απέναντι σε άλλους με πολλούς τρόπους, όπως να πετύχει τον θάνατο οποιουδήποτε τον εμπιστεύεται, π.χ. αυτός που δηλητηριάζει τον άρχοντα του ή άλλους ανωτέρους του και οδηγεί άλλους σε τέτοιους κινδύνους, με αποτέλεσμα να χάσουν την ζωή τους, κάποιο μέλος τους ή κάποια περιουσία τους.

3. Η καταδίκη σε περίπτωση Μεγάλης προδοσίας είναι η σύλληψη και η θανάτωση για την διάπραξη κακουργήματος. Η ίδια ποινή επέρχεται και γι' αυτούς, που κατηγορούνται για κακούργημα και αποδειχθεί ότι ατιμάστηκαν έχοντας πλαστογραφήσει ή πρόδοσαν τα σύμβολα των αρχόντων τους, την εμπιστοσύνη και την υποταγή τους σε αυτούς, που διέπραξαν μοιχεία με την γυναίκα τους, βιάσαν τις κόρες τους ή τις παρμάνες των παιδιών τους. Και αν μια γυναίκα ατιμαστεί έχοντας διαπράξει προδοσία, θα οδηγηθεί στην πυρά¹⁵³.

Έχοντας κατά νου ότι η πραγματεία *Britton*, είναι αντιπροσωπευτική των προθέσεων του Εδουάρδου Α', τότε η λέξη *εμάς* η οποία είναι χαρακτηριστική στον παραπάνω ορισμό, υπαινίσσεται έναν αριθμό σημαντικών συμπερασμάτων, για την βασιλεία του σε σχέση με τους προκατόχους του. Πρώτον, ο Εδουάρδος Α' έκανε ένα βήμα εμπρός με τον διαχωρισμό του αδικήματος της προδοσίας και την επικύρωση της ύπαρξης της Μικρής προδοσίας (*petty or little treason*). Αυτό νομιμοποίησε την εφαρμογή του νόμου σε όλο το εύρος της κοινωνικο-πολιτικής πυραμίδας, σε κάθε άνδρα ή γυναίκα που αψηφά αυτόν από τον οποίο εξαρτάται ή οφείλει υποταγή, ώστε αυτή η πράξη να χαρακτηρίζεται προδοσία. Αυτός ο διευρυμένος ορισμός του αδικήματος της προδοσίας υπερασπίζεται έτσι σθεναρά την φεουδαρχική ιεραρχία¹⁵⁴. Δεύτερον, στο νέο ορισμό του αδικήματος της προδοσίας, είναι έκδηλη μια επίδραση του ρωμαϊκού δικαίου, ιδιαίτερα με την χρήση της λέξης «μηχανεύεται», η οποία δίνει μια νέα διάσταση στο τι συνιστά μια προδοτική πράξη. Ωστόσο φαίνεται ότι οι πολιτικές συνθήκες που είχαν διαμορφωθεί στο βασίλειο στο δεύτερο μισό

¹⁵³ Nichols, F.M.(ed.), *ο.π.*, σελ. 40.

¹⁵⁴ Μελλοντικά οι διάδοχοί του θα αναγκασθούν σε ορισμένα σημεία να επανπροσδιορίσουν τον ορισμό, λόγω της μεγάλης του ευρύτητας.

του 13^{ου} αιώνα, έκανε αυτή τη διάσταση στον ορισμό, μια τυπική ενσωμάτωση στο σώμα του κοινού δικαίου¹⁵⁵. Τρίτον, ο νέος ορισμός περιλαμβάνει ανοιχτά πλέον την τιμωρία που θα επιβάλλεται σε κάθε καταδίκη για προδοσία. Η γραπτή διατύπωση των ποινών, σε ένα νομικό κείμενο γραμμένο σε μια γλώσσα κατανοητή από πολύ περισσότερο κόσμο σε σχέση με τις προηγούμενες, είχε τον συγκεκριμένο σκοπό της διάδοσης των προθέσεων του βασιλιά.

Στην προσπάθεια του Εδουάρδου Α' να κωδικοποιήσει το αδίκημα της προδοσίας, παρατηρούμε μια διάθεση για διαφάνεια, η οποία έρχεται σε αντίθεση με την διστακτικότητα παλαιότερων εποχών, όπως επισημάνθηκε παραπάνω. Ακόμα και αν τα μελλοντικά γεγονότα κατέδειξαν ότι ο ορισμός αυτός ήταν αρκετά μπροστά από την εποχή του, επιτρέποντας την κατάχρηση εξουσίας από βασιλείς με λιγότερες αρχές από τον Εδουάρδο Α', ο ίδιος έδειξε σεβασμό απέναντι στους υπηκόους του με επεκτείνοντας τον ορισμό του αδικήματος σε όλη την πυραμίδα της κοινωνίας, υπερασπιζόμενος την κοινωνικό-πολιτική ιεραρχία, αναγνωρίζοντάς την ως την πηγή της δικής του δύναμης.

Συνταγματική σύγκρουση την εποχή του Εδουάρδου Β'

Η βασιλεία του Εδουάρδου Β' (1307-1327) είναι ιδιαίτερα σημαντική για την συνταγματική ιστορία της Αγγλίας, όχι τόσο για την θετική συνεισφορά των γεγονότων στην εγκαθίδρυση μιας περιορισμένης μοναρχίας αλλά κυρίως για το προηγούμενο που δημιούργησε όσον αφορά την πίεση προς τον βασιλιά, η οποία θα χρησιμοποιηθεί αργότερα σε σημαντικότερες συνταγματικές κρίσεις¹⁵⁶.

Μετά από πολλές διαμάχες με τον βασιλιά, οι οποίες ξεκίνησαν αμέσως μετά την στέψη, οι βαρόνοι το 1310 εισήλθαν οπλισμένοι με την φρουρά τους στο Κοινοβούλιο και εξανάγκασαν τον βασιλιά να υποταχθεί στον έλεγχό τους. Μια μικτή επιτροπή αποτελούμενη από βαρόνους, λόρδους και κληρικούς (η επιτροπή από τους 21 υπογράφοντες είναι γνωστή στην ιστορία ως *Lords Ordainers*), επεξεργάστηκαν τις θεσμικές ρυθμίσεις που έμειναν στην ιστορία ως *Ordinances* και οι οποίες εγκρίθηκαν από το Κοινοβούλιο το 1311¹⁵⁷.

---

¹⁵⁵ Πέραν του 2^{ου} Πόλεμου των Βαρόνων, εδώ θα πρέπει να αναφέρουμε την συνεχιζόμενη διαμάχη με τους Ουαλούς και τους Σκωτσέζους, οι ηγέτες των οποίων όπως ο Davydd και ο William Wallace, χαρακτηρίζονται ανοικτά ως προδότες του βασιλείου.

¹⁵⁶ Adams, George B. (1929), *Constitutional History of England*, New York, Henry Holt and Company, σελ. 198-199.

¹⁵⁷ Σύμφωνα με το λεξικό της Οξφόρδης η λέξη ordinance σημαίνει μια ρύθμιση στενότερου σκοπού, μη μόνιμης φύσης ή μικρότερης συνταγματικής αξίας από έναν κανόνα δικαίου ή έναν νόμο (law or statute). Στην παρούσα εργασία κρίθηκε σκόπιμο να μεταφραστούν ως «θεσμικές ρυθμίσεις». Από εδώ και στο εξής θα αναφέρονται με τον αγγλικό όρο ως Ordinances.

Η περίοδος που ξεκινά με την επιβολή των Ordinances, έχει χαρακτηριστεί ως «ολιγαρχική», με δεδομένο ότι από αυτές απουσιάζει πρώτον η έννοια της «κοινότητας του βασιλείου»¹⁵⁸ και δεύτερον διότι οι βαρόνοι διεύρυναν τον ρόλο τους στο Κοινοβούλιο. Αυτή η άποψη όμως θα πρέπει μάλλον να απορριφθεί, δεδομένου ότι είναι αμφίβολο εάν οι βαρόνοι επιδίωκαν κάτι περισσότερο από την ενεργή συμμετοχή τους στο Κοινοβούλιο, όπως για παράδειγμα την καταπάτηση των δικαιωμάτων άλλων ευγενών ή αστών¹⁵⁹.

Τα σαράντα-ένα άρθρα των Ordinances θύμιζαν αρκετά της Διατάξεις της Οξφόρδης, που περίπου μισό αιώνα νωρίτερα είχαν γελοιοποιήσει τον Ερρίκο Γ'¹⁶⁰. Οι βαρόνοι προσπάθησαν να επιλύσουν μια σειρά θεμάτων όπως, η χωρίς έγκριση επιβολή φόρων από τον βασιλιά, ο έλεγχος των βασιλικών αξιωματούχων και η νομική μεταρρύθμιση. Η πιο ενδιαφέρουσα ρύθμιση είναι η ακόλουθη:

...τα έθιμα του βασιλείου θα επιτρέπονται και θα τηρούνται από ανθρώπους του βασιλείου μόνο, όχι από ξένους...τα έσοδα του βασιλείου από οπουδήποτε και αν προέρχονται, θα κατατίθενται όλα στο βασιλικό θησαυροφυλάκιο (Exchequer), θα αποδίδονται από τον θησαυροφύλακα στον βασιλικό οίκο...με σκοπό ο βασιλιάς να τα χρησιμοποιεί ανεξάρτητα και όπως θέλει, χωρίς να καταφεύγει σε επιπρόσθετους, αυθαίρετους κατά το αρχαίο μας έθιμο, φόρους¹⁶¹.

Αυτή η ρύθμιση παρουσιάζει ενδιαφέρον για τρεις λόγους. Πρώτον, γίνεται ευθεία αναφορά στον Γασκώνο Piers Gaveston, και στην ενοχλητική επίδραση του στο βασιλιά αλλά επίσης η δήλωση κρύβει την σαφή ένσταση των βαρόνων για τις σχέσεις του βασιλέως με τη Γαλλία, από την εποχή του Ερρίκου Γ'. Δεύτερον, οι βαρόνοι εκδηλώνουν την σαφή αντίδραση τους στην αυθαιρεσία που συνιστά ο κεντρικός ρόλος του βασιλικού οίκου στα οικονομικά του βασιλείου και η παράκαμψη του Θησαυροφυλακίου. Η αλόγιστη ελευθερία που είχε αποκτήσει ο βασιλιάς στην διαχείριση των οικονομικών, πρέπει να σταματήσει, ώστε οι βαρόνοι μέσω του Θησαυροφυλακίου να μπορούν να ελέγχουν και να εγκρίνουν τις δαπάνες. Τέλος, η φράση «να τα χρησιμοποιεί ανεξάρτητα και όπως θέλει», σημαίνει ότι η φορολογία στηρίζει πλέον τα οικονομικά του κράτους (με τον απαραίτητο έλεγχο των βαρόνων) και έχει

¹⁵⁸ Η αναφορά στην «κοινότητα του βασιλείου» γίνεται στη τέταρτη υπόσχεση που προστέθηκε στον όρκο του βασιλιά την οποία πολλοί, όπως έχει ήδη ειπωθεί, αποδίδουν στον Εδουάρδο Β'.

¹⁵⁹ Prestwich, M. (1980), *ο.π.*, σελ. 89-93.

¹⁶⁰ Smith, Goldwin (1990), *ο.π.*, σελ. 189-190.

¹⁶¹ Growther, D., *Ordinances of 1311*, διαθέσιμο στο <https://thehistoryofengland.co.uk/resource/the-ordinances-of-1311>

παρέλθει η εποχή όπου οι βασιλικές εκτάσεις περιλάμβαναν το μισό σχεδόν βασίλειο και ήταν ικανές να συντηρήσουν τον βασιλικό οίκο, πολέμους και εκστρατείες¹⁶².

Η συνταγματική σύγκρουση που κορυφώθηκε με την επιβολή των Ordinances, ξεκαθάρισε πλήρως το τοπίο ως αναφορά τις επιδιώξεις των δύο αντιπάλων. Οι βαρόνοι επιθυμούσαν μια κυβέρνηση που θα διευθυνόταν από τους ίδιους και θα βασιζόταν στις δύο μεγάλες υπηρεσίες το Θησαυροφυλάκιο (*Exchequer*) και την Γραμματεία (*Chancery*). Από την άλλη ο βασιλιάς, επιθυμούσε την διακυβέρνηση του κράτους από τον βασιλικό οίκο, με κύρια όργανα το Σώμα των Συμβούλων (*Wardrobe*) και το Επιμελητήριο (*Chamber*).

Σε αυτή την πρώτη φάση της σύγκρουσης, όλα πήγαν όπως ακριβώς τα είχαν σχεδιάσει οι βαρόνοι, εκτός από δύο γεγονότα. Οι ίδιοι αποδείχτηκαν άπληστοι και ανίκανοι, όπως οι σύμβουλοι του βασιλιά, τους οποίους κατηγορούσαν. Έπειτα ο ίδιος ο Εδουάρδος Β' βοηθήθηκε από ικανά και έμπιστα μέλη του βασιλικού οίκου, πεπειραμένα όσον αφορά τις κρατικές υποθέσεις και τοποθετημένα σε αυτές τις θέσεις, από τον πατέρα του. Αυτοί οι αξιωματούχοι θορυβήθηκαν από τις ενέργειες των βαρόνων και χειρίστηκαν τις κρατικές υποθέσεις με μεγάλη αποφασιστικότητα, προς όφελος του βασιλιά¹⁶³.

Μετά τα γεγονότα που έλαβαν χώρα τον Μάρτιο του 1322 και την μάχη του Boroughbridge, ο Thomas Lancaster (2^{ος} Κόμης του Lancaster), εξάδελφος του βασιλιά και επικεφαλής των βαρόνων του βορρά, συνελήφθη, κατηγορήθηκε και καταδικάστηκε με Διαταγή του Βασιλιά¹⁶⁴. Η σύνδεση της κατηγορίας, της εκστρατείας ενάντια στο βασιλιά, με την οποία κατηγορήθηκε ο Lancaster, με το αδίκημα της προδοσίας, αποτέλεσε μια αυθαίρετη διαδικασία μέχρι και τα μέσα του 14^{ου} αιώνα. Ακόμη και ο Εδουάρδος Α' χρησιμοποίησε αυτή την κατηγορία για να καταδικάσει με Διαταγή του Βασιλιά, τους δικούς του εχθρούς. Είναι χαρακτηριστικό όμως ότι ακόμα και ισχυροί βασιλείς όπως ο Εδουάρδος Α', αποφεύγουν να προσάψουν την κατηγορία της προδοσίας στους αντιπάλους τους, μέχρι τουλάχιστον να υπάρξει η καταδίκη τους. Ακολούθως ήταν πιο εφικτό, σε μεταγενέστερη ημερομηνία, να προστεθούν επιπλέον κατηγορίες σε κάποιον που είχε ήδη καταδικασθεί. Στην περίπτωση όμως της καταδίκης του Thomas Lancaster, έχουμε την πρώτη καταδίκη για

---

¹⁶² Crowther, David, στο ίδιο.

¹⁶³ Smith, Goldwin (1990), *ο.π.*, σελ. 189-190.

¹⁶⁴ Η καταδίκη με τη Διαταγή του Βασιλιά (*King's Record*) αποτελεί μια αμφισβητούμενη πρακτική, η οποία παραπέμπει σε παλαιότερες εποχές και δεν είναι σύμφωνη με την πρόοδο που επετεύχθη στα τέλη του 13^{ου} αιώνα. Συνάδει πλήρως όμως με τον χαρακτήρα του Εδουάρδου Β' και των γεγονότων της βασιλείας του. Ο Bellamy στο *The law of treason in England in the Later Middle Ages* (σελ. 50), αποδεικνύει ότι η καταδίκη του Lancaster με το αδίκημα της προδοσίας έλαβε χώρα πριν την μάχη του Boroughbridge στις 16 Μαρ 1322.

προδοσία μέσω της Διαταγής του Βασιλιά. Ο ίδιος και οι ακόλουθοί του, καταδικάστηκαν σε ένα πρώτο επίπεδο για την χρήση πολεμικών πρακτικών ενάντια στον βασιλιά, ποινή την οποία εκδίκασε συνήθως στρατιωτικό δικαστήριο επιτόπου. Το δεύτερο μέρος της απόφασης όμως, περιείχε την καταδίκη για προδοσία, με Διαταγή του Βασιλιά «με γνώμονα την ηθική αρετή της βασιλικής εξουσίας», για σκοτεινές και προκλητικές πράξεις έναντι του βασιλείου¹⁶⁵.

Η καταδίκη για προδοσία του Lancaster, εκτελέστηκε με τον αποκεφαλισμό του¹⁶⁶. Η καταγωγή του επέτρεψε αυτού του είδους την τιμωρία. Όπως όμως έδειξαν οι δίκες που ακολούθησαν την μάχη του Boroughbridge, η προσβολή προς τον κατηγορούμενο με τον υποβιβασμό του (με την αφαίρεση π.χ. του τιμητικού τίτλου του λόρδου όπως στην περίπτωση του Andrew de Harclay, Λόρδου του Καρλάιλ), σε συνδυασμό με την αποκάλυπτη παράλειψη να δικαιολογηθούν οι καταδίκες, υπήρξε μια καινοτομία της περιόδου της βασιλείας του Εδουάρδου Β'. Τίποτε συνεπώς δεν μπορούσε να συγκαλύψει τον συνοπτικό χαρακτήρα μιας καταδίκης μέσω της Διαταγής του Βασιλιά. Το επίμαχο αδίκημα πλέον ήταν αυτό της προδοσίας και όχι εκείνο της εκστρατείας ενάντια στον βασιλιά. Μόνο μετά την εκθρόνιση του Εδουάρδου Β', παρουσιάστηκαν οι πρώτες αντιδράσεις για την καταδίκη της προδοσίας, μέσω της Διαταγής του Βασιλιά¹⁶⁷.

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Goldwin Smith: «σε καμιά περίοδο της αγγλικής ιστορίας δεν αποδείχτηκε ορθό να δίνεις εντολές στο στέμμα». Πολλοί βαρόνοι εκτελέστηκαν ή στάλθηκαν στην εξορία και το πρώτο μέλλημα πλέον για τον Εδουάρδο Β' ήταν η αποκατάσταση της τάξης. Δύο ήταν τα κύρια ζητήματα της βασιλικής ατζέντας. Πρώτον η ανάκληση των Ordinances και το δεύτερο η ενσωμάτωση των σωστών άρθρων που υπήρχαν σε αυτές τις θεσμικές ρυθμίσεις, σε ένα καινούργιο νόμο¹⁶⁸. Το Κοινοβούλιο που συγκλήθηκε στην Υόρκη του αγγλικού βορρά, τον Μάιο του 1322, ενέκρινε τον Νόμο της Υόρκης

---

¹⁶⁵ Bellamy J.G. (1970), *ο.π.*, σελ. 51.

¹⁶⁶ Tout, T.F. (1905), *The History Of England, From the Accession of Henry III to the Death of Edward III, 1216-1377*, London, Longmans, Green and Co, σελ. 286. Δεν χρειάστηκαν παρά μόνο δύο ή τρία χτυπήματα με τον πέλεκυ, για να αποκολληθεί το κεφάλι, είναι χαρακτηριστική η λεπτομέρεια που μας δίνει ο Tout.

¹⁶⁷ Bellamy, J.G. (1970), *ο.π.*, σελ. 53.

¹⁶⁸ Bout, R. (1989), *A History of Parliament: The Middle Ages*, London, Constable and Co Ltd, σελ. 215. Ο Εδουάρδος Β' δύο ημέρες πριν την μάχη του Boroughbridge συνέταξε ένα Μνημόνιο οδηγιών προς το Συμβούλιο του για το πως θα πρέπει να προετοιμασθεί η συνεδρίαση του Κοινοβουλίου. Αυτό καταδεικνύει αφενός την πίστη του στη νίκη και αφετέρου την σε βάθος γνώση της κατάστασης του αντιπάλου.

(*Statute of York*), με τον οποίο ανακλήθηκαν όλα τα άρθρα των Ordinances εκτός από έξι (*The six best clauses*). Η απόφαση στηρίχθηκε στα εξής:

Η βασιλική εξουσία λανθασμένα περιορίστηκε και από πολλές απόψεις αυτός ο περιορισμός έβλαψε την κυριαρχία του κυρίου μας και ήταν αντίθετος στην κοινωνική θέση του στέμματος...συνεπώς οποιαδήποτε σημαντική απόφαση, θα πρέπει να λαμβάνεται με σεβασμό στην κοινωνική θέση του κυρίου μας βασιλιά και των διαδόχων του ή με σεβασμό στην υπόσταση του βασιλείου μας και των ανθρώπων του, και αφού θεωρηθεί συζητηθεί και αποφασισθεί από τον βασιλιά ενώπιον του Κοινοβουλίου με την συμβουλή των επισκόπων, των λόρδων, των βαρόνων και την κοινότητα του βασιλείου, όπως συνέβαινε πάντα¹⁶⁹.

Ο Νόμος της Υόρκης, κατέχει μια σημαντική θέση στην ιστορία του αγγλικού δικαίου. Η θέσπιση του νόμου σημαίνει το τέλος μιας μακράς περιόδου ανατρεπτικών πειραματισμών όσον αφορά την διακυβέρνηση του κράτους, η οποία διήρκεσε περισσότερο από έναν αιώνα¹⁷⁰. Ο κύριος σκοπός του Εδουάρδου Β' ήταν η χρήση μιας πράξης του Κοινοβουλίου για να κάνει αδύνατη οποιαδήποτε προσπάθεια των βαρόνων να επιφέρουν στο μέλλον κάποια συνταγματική αλλαγή. Επίσης, για πολλούς ιστορικούς, ο Νόμος της Υόρκης, σημαίνει την επέκταση των δικαιωμάτων της Βουλής των Κοινοτήτων στα ζητήματα της διακυβέρνησης του κράτους, ζήτημα που θα συζητηθεί στο επόμενο κεφάλαιο.

Προδοσία και σύνταγμα

Μια αποτίμηση του αγγλικού δικαίου της περιόδου, φανερώνει ξεκάθαρα το γεγονός ότι η προδοσία υπήρξε στενά συνδεδεμένη με την πολιτική και τις διενέξεις για την απόκτηση της εξουσίας¹⁷¹. Η επιτυχής δημιουργία ενός μεσαιωνικού “συνταγματισμού” ως μορφή διακυβέρνησης, η οποία έβαλε ουσιαστικά τις βάσεις ενός σύγχρονου κράτους μερικούς αιώνες αργότερα, οφείλεται εν πολλοίς στην ισορροπία η οποία επετεύχθη ανάμεσα στο στέμμα και τους βαρόνους μετά από μια μακρά ιστορία συγκρούσεων. Η βασιλεία του Εδουάρδου Β' στερέωσε για τα καλά την θέση των αντιπροσώπων των Κοινοτήτων

---

¹⁶⁹ Smith, Goldwin (1990), *ο.π.*, σελ. 190.

¹⁷⁰ Strayer, Joseph R. (1941), «The Statute of York and the Community of the Realm», *American Historical Review* Vol. 47, Iss. 1, σελ. 1-22.

¹⁷¹ Στο «Historical Concept of Treason: English, American», *Indiana Law Journal*: Vol. 35: Iss. 1, Article 4, σελ. 76.

(commons) στο προσκήνιο της αγγλικής διακυβέρνησης, οι οποίοι παίζουν σημαίνοντα ρόλο και είναι αδύνατο πλέον να αγνοηθούν από τις άλλες δύο εξουσίες. Αυτή την περίοδο έχουμε την πλήρη συνειδητοποίηση από όλους τους εμπλεκόμενους, πως ο βασιλιάς δεν μπορεί να γίνει τύραννος, οι βαρόνοι δεν μπορούν να εγκαταστήσουν μια ολιγαρχία και οι αντιπρόσωποι των Κοινοτήτων, ότι δεν μπορούν να εγκαταστήσουν μια δημοκρατία. Η νομοθεσία περί προδοσίας, κατά την εξέλιξη της από τις αρχές του 13ου αιώνα έως και τα χρόνια του Εδουάρδου Γ' (λίγο περισσότερο από 100 χρόνια αργότερα), αποτέλεσε την αιτία αλλά και το αποτέλεσμα αυτής της ισορροπίας¹⁷².

Για πολλούς λόγους η εκθρόνιση του Εδουάρδου Β' και η άνοδος στο θρόνο του Εδουάρδου Γ' (βασ. 1327-1377), θεωρείται κομβική στιγμή για την ιστορία της Αγγλίας. Αυτό το οποίο δέχθηκε ισχυρό πλήγμα, με το πέρας της βασιλείας του Εδουάρδου Β' ήταν η αύρα της θεϊκής αποδοχής του προσώπου του βασιλιά και του απαραβίαστου του βασιλικού θρόνου γενικότερα. Από το 1066 και τη Νορμανδική κατάκτηση οι βασιλείς της Αγγλίας (το ίδιο ισχύει και για τους στενούς τους συγγενείς στην Γαλλία) βασίλευσαν για αιώνες απερίσπαστοι με βάση την μεγαλοπρέπεια του αγγλικού θρόνου. Ακόμα και το 1216 δεν συνάντησαν αντιπολίτευση και εξέγερση ικανή να εκθρονίσει έναν βασιλιά. Με την εκθρόνιση του 1327, αυτή η παράδοση της ισχυρής μοναρχίας των περίπου τριών αιώνων δέχθηκε ένα ισχυρό πλήγμα. Η πολιτική κατάσταση στην Αγγλία δεν θα ήταν από τούτο και στο εξής ποτέ ξανά η ίδια¹⁷³.

Όπως έχουμε δει μέχρι τώρα, η πρόοδος όσον αφορά τον ορισμό του εγκλήματος της προδοσίας, από την εποχή του Ερρίκου Α' μέχρι τα μέσα του 14^{ου} αιώνα, υπήρξε αμφιλεγόμενη και χωρίς ξεκάθαρα αποτελέσματα. Διαχρονικά η προδοσία παρέμεινε ένα έγκλημα ενάντια στην κοινωνία αλλά ταυτόχρονα και ένα έγκλημα ανοιχτό στην «κατασκευή» του ορισμού του, σύμφωνα με τα συμφέροντα κάθε μονάρχη. Η κατηγορία για προδοσία συνήθως κατέληγε σε θανατική καταδίκη, είτε ο κατηγορούμενος παρουσιαζόταν ενώπιον του δικαστηρίου για να υπερασπισθεί τον εαυτό του, είτε όχι. Στην δεύτερη περίπτωση, οποιαδήποτε μεταγενέστερη σύλληψη οδηγούσε αυτόματα σε θανατική ποινή, χωρίς μάλιστα να υπάρξει καν δίκη. Αυτό που ακολουθούσε ήταν η δήμευση των γαιών του «προδότη» υπέρ του βασιλιά¹⁷⁴.

---

¹⁷² Bellamy, J.G. (1970), *ο.π.*, σελ. 206.

¹⁷³ Wilkinson, B. (1967), *The Later Middle Ages in England 1216-1485*, London, Longman Group Ltd, σελ. 142.

¹⁷⁴ «Historical Concept of Treason: English, American», *ο.π.*, σελ. 72.

Σταδιακά με το έγκλημα της προδοσίας συνδέθηκε το αδίκημα του σφετερισμού της βασιλικής εξουσίας. Η συγκεκριμένη πράξη υπήρξε πολιτικό αδίκημα το οποίο όμως ήταν άγνωστο στο κοινό δίκαιο. Η σύνδεση αυτή έχει τις ρίζες της πολύ παλαιότερα από τον 14^ο αιώνα και σχετίζεται με την αντιθετική φύση της θέσης του βασιλιά στην αγγλική κοινωνία. Εδώ θα πρέπει να θυμηθούμε ότι, η αποδοχή των αιτημάτων των βαρόνων από τον Ιωάννη το 1216, ουσιαστικά είχε ως αποτέλεσμα η Αγγλία να παραμείνει ένα φεουδαρχικό κράτος, σε αντίθεση με άλλες περιοχές της Ευρώπης όπου άνθιζαν τα καθεστώτα της απολυταρχικής μοναρχίας. Στην Αγγλία ο βασιλιάς βρίσκεται στην κορυφή της φεουδαρχικής πυραμίδας, κυβερνά όμως με βάση τις συμβουλές των βαρόνων, ως ίσος και ένας από αυτούς. Αυτή την αντίθεση ανέδειξε ο Bracton, στην οποία γίνεται σαφής διαχωρισμός ανάμεσα στην εξουσία του βασιλιά, σύμφωνα με την οποία ο ίδιος δρα ως εκτελεστικός παράγοντας και της δυνατότητας του να εκδίδει και να αλλάζει τους νόμους, όπου δρα ως νομοθετικός παράγοντας, σε συνεργασία όμως απαραίτητως με τους συμβούλους του. Ο 13^{ος} αιώνας ανέδειξε μέσω αυτής της συμβατικής συνεργασίας διάφορες πολιτικές και νομικές ιδέες, η σημαντικότερη από τις οποίες ήταν η έννοια του στέμματος, ως αυτός ο συνεκτικός δεσμός μεταξύ του βασιλιά και των συμβούλων του¹⁷⁵. Η κυριαρχία συνεπώς ανήκει στο στέμμα και όχι στον ίδιο τον βασιλιά. Η νομοθεσία λοιπόν που θα πρέπει να προστατεύει τον βασιλιά, θα πρέπει να επιβάλλει κυρώσεις έναντι αυτών που θέτουν σε κίνδυνο το ίδιο το στέμμα¹⁷⁶. Μια τέτοια περίπτωση είναι ο σφετερισμός των βασιλικών εξουσιών με άμεσο αποτέλεσμα την αποσταθεροποίηση της συμβατικής σχέσης μεταξύ βαρόνων και βασιλιά και την προσβολή των συντεταγμένων δικαιωμάτων και εξουσιών του βασιλείου. Τέτοιες περιπτώσεις υπήρξαν για τους βαρόνους, ο Piers Gaveston και οι Despensers, κατά την βασιλεία του Εδουάρδου Β'¹⁷⁷.

Στα μέσα του 14^{ου} αιώνα έχει παγιωθεί λοιπόν ένας συμβιβασμός ανάμεσα στον βασιλιά και του συμβούλους του, για το τι αποτελεί προδοσία απέναντι στην κοινότητα του βασιλείου. Όλοι συμφωνούν ότι αυτό που διακυβεύεται είναι κάτι περισσότερο από την βασιλική τιμή σε αυτές τις περιπτώσεις. Ο ίδιος ο βασιλιάς έχει συναίσθηση του καθήκοντος απέναντι στην έννοια του στέμματος και της κομβικής συνταγματικής σχέσης του μονάρχη

---

¹⁷⁵ Στο παρόν κεφάλαιο έχουμε αναφερθεί σε αυτόν τον δεσμό ως «κοινότητα του βασιλείου».

¹⁷⁶ Bellamy, J.G. (1970), *ο.π.*, σελ. 64.

¹⁷⁷ Η ταραγμένη περίοδος της βασιλείας του Εδουάρδου Β' είναι γεμάτη από περιστατικά που ώθησαν προς νέες κατευθύνσεις τόσο το αδίκημα της προδοσίας αυτό κάθε αυτό αλλά και τα ζητήματα της διακυβέρνησης του κράτους γενικότερα. Η περίοδος αυτή επηρέασε αισθητά και τα πρώτα χρόνια της βασιλείας του Εδουάρδου Γ' στην προσπάθεια του νέου βασιλιά να ξεκαθαρίσει πλήρως το τοπίο πριν ασχοληθεί με τα ζητήματα της εξωτερικής πολιτικής (Εκατονταετής πόλεμος κλπ.).

(του εαυτού του ουσιαστικά) και των ανθρώπων του βασιλείου¹⁷⁸. Σε αυτό το πλαίσιο του συμβιβασμού και της ωρίμανσης των συνθηκών θα πρέπει να τοποθετήσουμε το Νόμο περί Προδοσίας του 1352¹⁷⁹.

Ο Νόμος περιόριζε το αδίκημα της προδοσίας σε επτά βασικές κατηγορίες: (1) να μηχανεύεται ή να σχεδιάζει κάποιος τον θάνατο του βασιλιά, της βασίλισσας και των κληρονόμων του (2) ο βιασμός της γυναίκας του βασιλιά ή της γυναίκας του γιου του (3) η εκστρατεία ενάντια στον βασιλιά και το βασίλειο γενικότερα (4) η προσχώρηση στο πλευρό των εχθρών του βασιλιά και η παροχή βοήθειας σε αυτούς, εντός του βασιλείου ή οπουδήποτε αλλού (5) η παραχάραξη των νομισμάτων (6) η δολοφονία του Καγκελάριου, του Θησαυροφύλακα ή βασιλικών δικαστών και (7) η δολοφονία του κυρίου από κάποιον υπηρέτη, του συζύγου από τη σύζυγο ή του επισκόπου από κάποιον κληρικό. Αυτή η έβδομη κατηγορία αποτέλεσε και τον ορισμό της Μικρής προδοσίας μέχρι και το τέλος του 17^{ου} αιώνα όποτε και καταργήθηκε.

Αν και υπάρχουν ιστορικοί που βλέπουν την θέσπιση του Νόμου με καθαρά νομικά κριτήρια, όπως αυτό του σαφούς διαχωρισμού της μεγάλης με την μικρή προδοσία ή της προσπάθειας να οικειοποιηθεί ο βασιλιάς γαίες (οι οποίες θα κατέληγαν αλλού) μέσω του χαρακτηρισμού διαφόρων κακουργημάτων ως προδοσία, το πολιτικό κριτήριο είναι μάλλον το πιο σωστό στη συγκεκριμένη ανάλυση. Ο Εδουάρδος Γ' το 1352, είναι ιδιαίτερα δημοφιλής τόσο μεταξύ των βαρόνων όσο και στην υπόλοιπη αγγλική κοινωνία. Η θέσπιση του Νόμου είναι πολύ πιθανό να έχει ως στόχο την αποφυγή στο μέλλον των αιματηρών αντιπαραθέσεων που υπήρξαν κατά την βασιλεία του πατέρα του Εδουάρδου Β', όπου ολόκληρες οικογένειες ευγενών διαλύθηκαν με την κατηγορία της προδοσίας. Ουσιαστικά μέσω του νόμου επικυρώνεται ο συμβιβασμός μεταξύ στέμματος και βαρόνων που αναφέρθηκε πιο πάνω και με αυτόν τον τρόπο δίνεται μια καθαρά πολιτική χροιά στο αδίκημα της προδοσίας¹⁸⁰. Η θέσπιση του νόμου ήρθε ως αποτέλεσμα της προσπάθειας των βασιλικών δικαστών να επεκτείνουν την έννοια της προδοσίας στο πλαίσιο του *κοινού*

---

¹⁷⁸ Bellamy, J.G. (1970), *ο.π.*, σελ. 206.

¹⁷⁹ Σύμφωνα με τον Bellamy, κανένας αγγλικός νόμος των ύστερων μεσαιωνικών χρόνων, δεν κρατά τόσο καλά κρυμμένα τα μυστικά του από τον ιστορικό. Αυτό σχετίζεται με τους πολλούς και διαφορετικούς σχολιασμούς που έχουν γίνει κατά καιρούς από διάφορους ιστορικούς, για τις προθέσεις του Εδουάρδου Γ' που σχετίζονται με το Νόμο.

¹⁸⁰ Bellamy, J.G. (1970), *ο.π.*, σελ. 60. Με αυτή την άποψη συντάσσονται ιστορικοί όπως η Miss Clarke, ο B. Wilkinson και O. Holdsworth.

δικαίον¹⁸¹. Πίσω από αυτή την προσπάθεια κρύβεται η προσπάθεια της εφαρμογής του νόμου σε μια περίοδο όπου η τάξη και η πειθαρχία στη διακυβέρνηση της χώρας υπήρξε ιδιαίτερα σημαντική λόγω της συχνής απουσίας του βασιλιά εκτός της χώρας και με τις ανάγκες για είσπραξη της φορολογίας να είναι μεγάλες¹⁸². Στην πορεία του χρόνου, οι νομικοί του ύστερου 14^{ου} και του 15^{ου} αιώνα, δεν αναφέρουν καν την προδοσία στο πλαίσιο του κοινού δικαίου. Το έγκλημα της προδοσίας αντιμετωπίζεται ολοκληρωτικά από τον Νόμο του 1352, είτε αυτεπάγγελα είτε μέσω διακηρύξεων του Κοινοβουλίου.

Η περίοδος από την έναρξη του Εκατονταετούς πολέμου έως το 1352, υπήρξε μια περίοδος μιας αυξημένης νομικής δραστηριότητας, που όπως θα δούμε στο επόμενο κεφάλαιο έχει τις ρίζες της στην εξουσία που έχει αποκτήσει το Κοινοβούλιο, λόγω της πιεστικής ανάγκης για την είσπραξη φόρων ενώ αντίθετα υποβαθμίζονται οι εξουσίες των βασιλικών δικαστών, οι οποίοι ως άμεσοι σύμβουλοι του βασιλιά, δείχνουν διστακτικοί εκείνη την περίοδο να τις χρησιμοποιήσουν, με αποτέλεσμα να τίθενται υπό διερεύνηση τα όρια της ίδιας της βασιλικής εξουσίας¹⁸³. Είναι σαφές ότι οποιαδήποτε προσπάθεια νομικού προσδιορισμού αυτών των αχνών ορίων της βασιλικής αρμοδιότητας, θα προβεί εις βάρος του βασιλιά. Αυτή την περίοδο θα υποστηριχθεί ακόμα και ότι ο βασιλιάς δεν έχει δεδομένες αρμοδιότητες λόγω της θέσης του, διότι αυτές του έχουν δοθεί από την Κοινότητα του βασιλείου και συνεπώς, θεωρητικά πάντοτε μπορεί ανά πάσα στιγμή να αρθούν¹⁸⁴.

Ένας από τους κύριους σκοπούς του Εδουάρδου Γ' πριν το 1352, ήταν η καταδίκη με προδοσία ανθρώπων που διέπραξαν λιγότερο σημαντικά εγκλήματα, τακτική που θα εξασφάλιζε κοινωνική σταθερότητα αλλά ο περιορισμένος χαρακτήρας του ορισμού της προδοσίας που τελικά αποτυπώθηκε στο Νόμο, έκανε εξαιρετικά δύσκολη την καταδίκη για προδοσία σε ελάχισσα αδικήματα. Ταυτόχρονα βοήθησε στην εισαγωγή στην αγγλική κοινωνία της έννοιας της «προδοσίας ενάντια στο στέμμα». Αυτή η έννοια θα αποτελέσει συνείδηση και κοινό τόπο για όλους τους μετέχοντες στην αγγλική διακυβέρνηση και τη δημόσια σφαίρα γενικότερα. Ο ρόλος του Κοινοβουλίου σε αυτή την συνειδητοποίηση υπήρξε κομβικός.

---

¹⁸¹ Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να γίνει υπενθύμιση του προβλήματος της επιβολής του Κοινού δικαίου που αναφέρθηκε στην εισαγωγή του κεφαλαίου.

¹⁸² Bellamy, J.G. (1970), *ο.π.*, σελ. 100.

¹⁸³ Αυτό το πλέγμα των δράσεων-αντιδράσεων, ενεργειών ή μη μεταξύ των βαρόνων και κοινοτήτων από την μια μεριά και του βασιλιά και του βασιλικού οίκου γενικότερα από την άλλη, αποτελεί όπως έχει αναφερθεί προηγουμένως στο κεφάλαιο, το κομβικό σημείο της συνταγματικής διαμάχης σε όλο τον 14^ο αιώνα. Ήδη από το 1311 και την επιβολή των Ordinances, αυτή η διαμάχη είναι ξεκάθαρη, στην οποία οι ευγενείς διεκδικούν όλο και πιο σημαίνοντα ρόλο στην διακυβέρνηση του κράτους.

¹⁸⁴ Bellamy, J.G. (1970), *ο.π.*, σελ. 101.

Κεφάλαιο 6: Από το δικαστήριο στο Κοινοβούλιο

Από την εποχή του Ερρίκου Γ' και τα μέσα του 13^{ου} αιώνα, ξεκινά η πρακτική της συμμετοχής ενός μεγάλου αριθμού υποτελών του βασιλιά, στο βασιλικό δικαστήριο. Αυτό το Μεγάλο Συμβούλιο (*Magnum Concilium*), αριθμεί εκείνη την εποχή εκατοντάδες μέλη και συγκαλείται σπάνια. Βασιλικοί δικαστές, κυβερνητικοί υπάλληλοι και η ανώτερη ιεραρχία της Καθολικής Εκκλησίας, αποτελούν μέλη του Μεγάλου Συμβουλίου. Η διαδικασία παραπομπής των υποθέσεων σε κάθε βασιλικό δικαστήριο, έτσι και στο Μεγάλο Συμβούλιο, περιλαμβάνει μια επίσημη αίτηση από τους «αιτούντες» και την απάντηση των «αποκρινόμενων» (των δικαστών). Τον 14ο αιώνα αναφέρονται ως αιτούντες οι «Κοιότητες» (*Commons*) και αποκρινόμενοι οι «Άρχοντες» (*Lords*). Αυτή η διάσκεψη (*parley*), έδωσε το όνομά της στο Κοινοβούλιο (*parliament*). Η σύγκληση αυτών των *parliaments* στα χρόνια του Εδουάρδου Α', γίνεται από τον βασιλιά και για να ζητήσει την συμβουλή των βαρόνων για διάφορα σημαντικά θέματα και αργότερα για να εγκριθούν συγκεκριμένες δαπάνες ή η επιβολή φορολογίας. Αυτή η μεταβαλλόμενη λειτουργία του Συμβουλίου σχηματοποίησε τον ταυτόχρονο χαρακτήρα του ως δικαστικό και παράλληλα νομοθετικό σώμα. Στο τέλος του 14ου αιώνα σχηματίζονται οριστικά οι δύο βουλές των Λόρδων (*House of Lords*) και των Κοινοτήτων (*House of Commons*) και το Κοινοβούλιο ανεξάρτητο πλέον από τον βασιλιά κυβερνά μαζί του την Αγγλία και αντιστέκεται σε οποιαδήποτε προσπάθεια αυταρχικής διακυβέρνησης όπως αυτή του Ριχάρδου Β'.

Το κοινοβούλιο ως δικαστήριο (High Court of Parliament)¹⁸⁵

Στη σύγχρονη εποχή είναι δύσκολο να αντιληφθούμε ότι ο όρος *parliament*, δεν σήμαινε πάντα την συγκέντρωση για νομοθετικούς σκοπούς, μιας συνέλευσης αντιπροσώπων. Η λέξη προέρχεται από την γαλλική λέξη *parler*, που σημαίνει *μιλώ* και την λατινική λέξη *parliamentum*, η οποία σε ελεύθερη μετάφραση σημαίνει *συζήτηση*. Στην Αγγλία η λέξη *parliamentum*, εισάγεται σε δημόσια έγγραφα, ως μια λέξη της καθομιλουμένης, εναλλακτική της λέξης *colloquium* (επίσημη συνάντηση, συνεδρίαση) και εμφανίζεται στα πρακτικά της βασιλικής Γραμματείας (*Close Rolls*) το 1242 και του Θησαυροφυλακίου (*Memoranda Rolls of the Exchequer*) το 1248. Συνεπώς, όπως έχει

---

¹⁸⁵ Ο όρος χρησιμοποιείται με σκοπό να τονισθεί ο δικαστικός ρόλος του κοινοβουλίου κατά τον 13^ο αιώνα. Άλλοι μελετητές όπως ο Gwyllim Dodd, χρησιμοποιούν τον όρο «*Superior Judicial Court*». Στην παρούσα εργασία η μετάφραση αυτών των όρων θα είναι Ανώτερο δικαστήριο.

διατυπωθεί από τον Maitland: «αρχικά η λέξη σημαίνει περισσότερο μια πράξη, παρά το σώμα μιας συνέλευσης. Θα είναι μια αργή διαδικασία να αποκτήσουν αυτές οι συνεδριάσεις συγκεκριμένο σκοπό και ακόμα πιο αργή η προσωποποίηση αυτών, ώστε να μας επιτραπεί να μπορούμε να πούμε ότι οι νόμοι δημιουργήθηκαν από το Κοινοβούλιο και όχι απλά ότι οι νόμοι δημιουργούνται στο Κοινοβούλιο»¹⁸⁶.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, το θετό δίκαιο με την μορφή των νόμων, από την περίοδο της βασιλείας του Ερρίκου Γ' (και αργότερα του Εδουάρδου Α'), εξαγγέλλεται μετά από συνεδριάσεις του κοινοβουλίου. Τα κοινοβούλια έχουν αυτόν τον ρόλο της διακηρύξεως του νόμου και όσο αυτός ο νόμος παραμένει αμετάβλητος (σε μια περίοδο μάλιστα που η κυβερνητική αρχή δεν μπορεί να μεταβάλλει εύκολα τη νομοθεσία), η λειτουργία των κοινοβουλίων την υπόλοιπη περίοδο αφορά την εφαρμογή αυτών των νόμων. Συνεπώς τα κοινοβούλια θα πρέπει να θεωρούνται αρχικά ως δικαστικά παρά νομοθετικά σώματα. Αυτή η θεώρηση αφορά τους νομικούς της περιόδου και οφείλεται εν πολλοίς στην επικρατούσα άποψη ότι το δίκαιο είναι κάτι σταθερό με μικρή πιθανότητα να μεταβληθεί ουσιαστικά. Είναι όμως ιδιαίτερα εντυπωσιακό το πόσο άντεξε αυτή η ιδέα στο χρόνο μιας και πολλά χαρακτηριστικά των σύγχρονων κοινοβουλίων, προέρχονται από αυτή την αρχική θεώρηση του σώματος ως δικαστηρίου¹⁸⁷. Όχημα αυτής της άποψης για την μεταφορά στη σύγχρονη εποχή, θα παίξουν τα καθήκοντα της Βουλής των Λόρδων (*House of Lords*) που θα καθορισθούν από τα μέσα μέχρι τα τέλη του 14^{ου} αιώνα.

Η πρώτη εμφάνιση του όρου *parliament*, σε επίσημο έγγραφο του Αγγλικού βασιλείου, γίνεται το 1236, όταν ο Ερρίκος Γ' το Νοέμβριο εκείνου του χρόνου, διέκοψε τις διαδικασίες μιας υπόθεσης ενώπιον του δικαστηρίου του, με σκοπό την συζήτηση αυτής σε μια συγκέντρωση του Μεγάλου Συμβουλίου, που θα λάμβανε χώρα δύο μήνες αργότερα, τον Ιανουάριο του 1237. Παρά το γεγονός ότι η λέξη *parliament* χρησιμοποιείται για πρώτη φορά, αναφέρεται σε μια συγκέντρωση συμβούλων του βασιλιά, η οποία πηγαινέι πολύ πίσω στο χρόνο μιας και η συγκεκριμένη πρακτική υπήρχε για αιώνες¹⁸⁸.

Αυτή η συγκέντρωση αφορά αρχικά την απονομή δικαιοσύνης από ένα σώμα ευρύτερο από το συμβούλιο του βασιλιά, την *Curia Regis*. Η σύνθεση του Μεγάλου Συμβουλίου δεν είναι αυστηρά καθορισμένη αλλά περιλαμβάνει πολλούς επιφανείς υποτελείς

¹⁸⁶ Thompson, F. (1953), *A Short History of Parliament 1295 – 1642*, Minneapolis, Minnesota University Press, σελ. 3-16.

¹⁸⁷ McIlwain, C.H. (1934), *The High Court of Parliament and its Supremacy*, New Haven, Yale University Press, σελ. 109-166.

¹⁸⁸ Dodd, G. (2011), *The Birth of Parliament*, διαθέσιμο στο http://www.bbc.co.uk / history / british / middle_ages.

του βασιλιά, κληρικούς, ανώτερους διοικητικούς υπαλλήλους και δικαστές. Οι υποθέσεις που καλείται να αποφανθεί το κοινοβούλιο, με την μορφή του Ανώτερου δικαστηρίου (*High Court of Parliament*) είναι υποθέσεις που αφορούν μεμονωμένα άτομα ή ολόκληρες κοινότητες. Η διαδικασία έρχεται ενώπιον του Ανώτερου δικαστηρίου μέσω αιτήσεων και αφορά την επίλυση διαφωνιών ή την αποκατάσταση αδικιών, εννοείται σε ένα υψηλότερο επίπεδο από το επίπεδο της συζήτησης των υποθέσεων στα υπόλοιπα δικαστήρια του *κοινού δικαίου*¹⁸⁹. Κατά την διάρκεια του 13^{ου} και στις αρχές του 14^{ου} αιώνα, οι δικαστικές υποθέσεις που συζητούνται σε αυτά τα κοινοβούλια, σχετίζονται πλήρως με την *equity*, που συζητήθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, μιας και σε αυτά αποδίδεται δικαιοσύνη πέραν του *κοινού δικαίου*.

Όσον αφορά την λειτουργία του κοινοβουλίου ως Ανώτερου δικαστηρίου, ενδιαφέρον παρουσιάζει η άποψη των Richardson και Sayles, σύμφωνα με την οποία ο όρος *parliament* χρησιμοποιείται για τον δικαστικό ρόλο του Μεγάλου Συμβουλίου, ο οποίος ήταν διαφορετικός από άλλες συνεδριάσεις του, ακόμα και με παρόμοια σύνθεση. Σε αυτό το συμπέρασμα οι δύο μελετητές φτάνουν, μετά από εξέταση των κοινοβουλίων του 13^{ου} αιώνα, διότι στα συγκεκριμένα αυτά κοινοβούλια ακολουθείται το τυπικό παραπομπής των υποθέσεων σε δικαστήριο, μέσω των αιτήσεων ακρόασης. Αυτή η άποψη συνάντησε πολλούς επικριτές αλλά αυτό που θα πρέπει να κρατήσουμε από την συγκεκριμένη συζήτηση είναι δύο πράγματα¹⁹⁰. Πρώτον, ότι η χρήση του όρου *parliament* χρησιμοποιείται με μια ευρύτερη έννοια σε όλο τον 13^ο αιώνα. Αυτή η ευρύτητα στη χρήση του όρου, σχετίζεται σίγουρα με τον αντίστοιχο γαλλικό όρο *parlement*, της ίδιας περιόδου, παρά το γεγονός ότι εκείνη την περίοδο το γαλλικό *parlement*, δεν είναι αυστηρά ένα δικαστικό σώμα (κάτι στο οποίο θα μεταβληθεί σταδιακά, ενώ αντίθετα το αγγλικό *parliament*, θα μετεξελιχθεί από δικαστικό σε περισσότερο πολιτικό σώμα). Δεύτερον, δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι τον 13^ο αιώνα δεν μπορεί να γίνει σαφής διαχωρισμός από τους ανθρώπους της εποχής, μεταξύ πολιτικής,

---

¹⁸⁹ Δύο είναι οι κυρίαρχες απόψεις στην ιστορική έρευνα. Η πρώτη βασίζεται στον Maitland, σύμφωνα με τον οποίο το κοινοβούλιο προέρχεται από το Μεγάλο Συμβούλιο. Με αυτή την άποψη συντάσσονται ο McIlwain και οι Richardson & Sayles, οι οποίοι διαφοροποιούνται βέβαια από εκείνον στο ότι αρχικά το κοινοβούλιο λειτουργεί ως δικαστήριο. Επίσης, η θέση των Richardson & Sayles, ότι το κοινοβούλιο είναι ένας καθιερωμένος θεσμός ήδη το 1272, με την άνοδο του Εδουάρδου Α' στον θρόνο, συνάντησε πολλές αντιδράσεις. Η άλλη άποψη, της οποίας βασικοί υποστηρικτές είναι η M. V. Clarke και ο Bertie Wilkinson, θεωρεί ότι το κοινοβούλιο είναι καθαρά ένας πολιτικός θεσμός, μιας και σε αυτό συμμετέχουν και κατώτεροι στην κοινωνική ιεραρχία με σκοπό την συζήτηση των θεμάτων του βασιλείου.

¹⁹⁰ Richardson H.G. και Sayles G.O. (1961), «Parliaments and Great Councils in Medieval England», *Law Quarterly Review*, vol. 77, σελ. 1-49.

δικαστικής και νομοθετικής δραστηριότητας, κάτι που σίγουρα συνέβαλλε στην ευρεία χρήση του όρου *parliament*.

Μια άλλη άποψη για την λειτουργία του Ανώτερου δικαστηρίου, παρουσιάζει τις συνεδριάσεις του για την απονομή δικαιοσύνης ως μια συγκέντρωση όλων των βασιλικών δικαστηρίων, ταυτόχρονα, με σκοπό την απονομή δικαιοσύνης στις σημαντικές υποθέσεις έχοντας ως απώτερο σκοπό την βέλτιστη λύση για το σύνολο του βασιλείου. Σε αυτή την περίπτωση μια απόφαση βαρόνων του Θησαυροφυλακίου, για κάποια οικονομική διένεξη αποκτά άλλη βαρύτητα και αξία, εάν παρθεί ενώπιον του κοινοβουλίου, σε συγκέντρωση δικαστών από όλα τα βασιλικά δικαστήρια¹⁹¹. Η σημασία αυτής της θέσης μας δίνει την δυνατότητα να κατανοήσουμε πιο εύκολα τον μετασχηματισμό σταδιακά του κοινοβουλίου σε νομοθετικό σώμα και τον περιορισμό των δικαστικών του καθηκόντων.

Συμβουλή και συναίνεση. Τα πρώτα κοινοβούλια

Η διαδικασία δημιουργίας του Κοινοβουλίου αποτελεί γεγονός του 14^{ου} αιώνα αλλά οι ρίζες αυτής της διαδικασίας βρίσκονται στον προηγούμενο αιώνα. Σταδιακά ο όρος *parliament* αλλάζει καθ' όλη την διάρκεια του 13^{ου} αιώνα και ιδιαίτερα μετά την δεκαετία του 1240. Πυρήνας των πρώτων αυτών Κοινοβουλίων θα παραμένει πάντα το Μεγάλο Συμβούλιο του βασιλιά. Ιδιαίτερα σημαντικά ήταν τα γεγονότα του Δεύτερου Πολέμου των Βαρόνων (1264-1267), τα οποία θα αποτελέσουν καταλύτη όσο πλησιάζουμε το τέλος του 13^{ου} και τις αρχές του 14^{ου} αιώνα. Αρχικά το 1265, λαμβάνει χώρα η σύγκληση ενός «αντιπροσωπευτικού» Κοινοβουλίου από τον Σιμόν ντε Μονφόρ, στο οποίο πέραν από τους βαρόνους, συμμετέχουν σε αυτό δύο ιππότες ως αντιπρόσωποι από κάθε κομητεία αλλά και δύο εύποροι ελεύθεροι άνθρωποι από τις μεγαλύτερες πόλεις της χώρας. Η κίνηση του Σιμόν ντε Μονφόρ ήταν μια κίνηση τακτικής αλλά με πολύ υψηλό συμβολισμό. Εκείνη την περίοδο γίνεται επίσης κατανοητό πλέον από τον Ερρίκο Γ' (και κυρίως τον γιο του Εδουάρδο Α') ότι η συνεννόηση με τους βαρόνους είναι απαραίτητη πλέον, για όλα τα σημαντικά ζητήματα του βασιλείου.

Με την άνοδο στο θρόνο του Εδουάρδου Α' δόθηκε μεγάλη σημασία στην ακρόαση στο κοινοβούλιο υποθέσεων που απασχολούσαν τους υπηκόους σε όλο το βασίλειο. Οι αιτήσεις για ακρόαση στο κοινοβούλιο, έδιναν μια επιπλέον διάσταση στον έλεγχο και την επιρροή του βασιλιά στα τοπικά ζητήματα μιας και έκαναν δυνατή την πρόσβαση στις κρατικές δομές ανθρώπων που νωρίτερα δεν είχαν αυτή την δυνατότητα. Κατά συνέπεια, οι

---

¹⁹¹ Butt, R. (1989), *A History of Parliament. Middle Ages*, London, Constable & Co Ltd, σελ. 79-88.

ακροάσεις στο κοινοβούλιο, σήμαιναν ένα βήμα εμπρός στην εξέλιξη και την επιρροή του αγγλικού κράτους¹⁹². Εδώ θα πρέπει να γίνει μια διευκρίνιση όσον αφορά το είδος της δικαιοσύνης που αποδίδεται σε αυτά τα κοινοβούλια σε σχέση με το *κοινό δίκαιο*. Το κοινοβούλιο δεν αποδίδει δικαιοσύνη σε δεύτερο βαθμό, με την διαδικασία της έφεσης όπως γίνεται στο γαλλικό *parlement*. Πολύ λίγες αιτήσεις για απονομή δικαιοσύνης αφορούν την ανατροπή πρωτόδικων αποφάσεων, που έχουν εκδοθεί από τοπικά ή βαρονικά δικαστήρια. Αυτό το γεγονός αντανακλά την διαφορά μεταξύ των νομικών δομών στις δύο χώρες: ενώ στη Γαλλία το γαλλικό *parlement* καταπατά την δικαιοδοσία τοπικών δικαστηρίων με τον δευτεροβάθμιο χαρακτήρα του, σε μια προσπάθεια του γαλλικού στέμματος να αποκτήσει δικαιοδοσία μακριά από το κέντρο, στην Αγγλία η βασιλική δικαιοδοσία με το *κοινό δίκαιο* έχει φτάσει σε όλη την χώρα, έναν αιώνα νωρίτερα. Δεν υπάρχει επίσης η ανάγκη σε αυτό το επίπεδο, να ασκηθεί, όπως στη Γαλλία δικαιοσύνη σε δευτεροβάθμιο βαθμό, διότι αυτή ασκείται από τα βασιλικά δικαστήρια (*Court of King's Bench, Court of Common Pleas* και *Court of Exchequer*). Το αγγλικό κοινοβούλιο, την περίοδο του Εδουάρδου Α' αλλά και σε όλο τον 14^ο αιώνα, θα παραμείνει ιδιαίτερα προσεκτικό στην δράση του έναντι αποφάσεων των λοιπών δικαστηρίων, ενώ οι επεμβάσεις του θα αφορούν κυρίως παραλείψεις στην δικαστική διαδικασία από κατώτερα δικαστήρια. Από την άλλη πλευρά είναι ιδιαίτερα σύνηθες για τους αιτούντες να προσφεύγουν στο κοινοβούλιο, με σκοπό την μη σωστή εφαρμογή αποφάσεων παρά την ανατροπή αυτών¹⁹³.

Έχοντας κατά νου όσα αναφέρθηκαν στην προηγούμενη παράγραφο, μπορούμε να αντιληφθούμε γιατί το αγγλικό κοινοβούλιο μπόρεσε πολύ γρήγορα να μετασχηματισθεί σε κάτι περισσότερο από δικαστικό σώμα. Κατά την βασιλεία του Εδουάρδου Α' πολλαπλασιάζονται οι αιτήσεις για ακρόαση και κατά συνέπεια ο χαρακτήρας του κοινοβουλίου μεταβάλλεται και από δικαστικό σώμα γίνεται περισσότερο ένα φόρουμ συζητήσεων και ανταλλαγής απόψεων για μείζονα θέματα του βασιλείου. Αυτό αποτελεί την μια από τις δύο μεγάλες αλλαγές στην διαδικασία διαμόρφωσης του κοινοβουλίου σε πολιτικό και νομοθετικό, ως επί το πλείστον, σώμα. Η επόμενη θα είναι κατά την βασιλεία του Εδουάρδου Β' με την εμφάνιση των αιτήσεων ακρόασης από τις Κοινότητες (*Common petitions*), που σταδιακά θα διαμορφώσουν μέχρι το τέλος του 14^{ου} αιώνα, αυτό που γνωρίζουμε ως Βουλή των Κοινοτήτων (*House of Commons*).

---

¹⁹² Dodd, G. (2007), *Justice and Grace. Private Petitioning and the English Parliament in the Late Middle Ages*, New York, Oxford University Press, σελ. 31-48.

¹⁹³ Dodd, G. (2007), *στο ίδιο*.

Αυτό που επιζητείται αυτή την περίοδο είναι η συμβολή των επιφανών ανδρών του βασιλείου στη λήψη αποφάσεων για σημαντικά θέματα του βασιλείου. Κινητήριος δύναμη για την εξέλιξη του κοινοβουλίου, αποτελεί ο ρόλος του στην είσπραξη εσόδων μέσω της φορολογίας. Ήδη από την περίοδο του Ερρίκου Γ', ο βασιλιάς ζητά την άποψη των υπηκόων του για την επιβολή εκτάκτων φόρων. Από την εποχή της Μάγκνα Κάρτας, όταν καταγράφηκε η αρχή της συμβολής και της συναίνεσης των βαρόνων στην διακυβέρνηση του κράτους, η πίεση στον αγγλικό θρόνο να δεχτεί στα κοινοβούλια την παρουσία ενεργών υπηκόων του είναι όλο και μεγαλύτερη. Αυτοί οι υπήκοοι δεν είναι μόνο οι βαρόνοι όπως είδαμε νωρίτερα, αλλά και αυτοί οι οποίοι αργότερα θα μετονομαστούν σε αντιπρόσωποι των κοινοτήτων (*Commons*)¹⁹⁴.

Τα κοινοβούλια την περίοδο του Εδουάρδου Α' από ετήσια, πραγματοποιούνται δύο ή και τρεις φορές το χρόνο και όχι κατά ανάγκη στο παλάτι του Ουέστμινστερ αλλά και σε άλλες πόλεις της χώρας ανάλογα την πολιτική κατάσταση. Το κοινοβούλιο του 1295, που περιλαμβάνει αντιπροσώπους από τις κομητείες και τις επαρχίες αλλά και τον κατώτερο κλήρο, έχει μείνει στην ιστορία ως «Κοινοβούλιο μοντέλο» (*Model Parliament*). Σε αυτό το κοινοβούλιο ακούγεται η φράση από τον Ιουστινιάνειο κώδικα¹⁹⁵:

*Ότι αφορά όλους θα πρέπει να εγκρίνεται από όλους
(quod omnes tangit ab omnibus approbetur)*

Το κοινοβούλιο του 1295, ήταν ένα βήμα εμπρός στην καθιέρωση της εκπροσώπησης της μεσαιας τάξης αλλά χωρίς συνέχεια την περίοδο της βασιλείας του Εδουάρδου Α', μιας και μόνο τρία από όλα τα κοινοβούλια μέχρι το 1307, περιέλαβαν ξανά αντιπροσώπους κομητειών και επαρχιών¹⁹⁶.

Για το κοινοβούλιο του 1305, διαθέτουμε αρκετά στοιχεία και συμπεράσματα βασισμένα στην μελέτη του Maitland. Οι συμμετέχοντες στο κοινοβούλιο ήταν περίπου 700, από τους οποίους 50 ανήκαν στο βασιλικό συμβούλιο, 200 ήταν βαρόνοι, 150 ήταν αντιπρόσωποι του κλήρου, 74 ήταν ιππότες από τις κομητείες και περίπου 200 αντιπρόσωποι των επαρχιών. Σύμφωνα με τον Maitland, το κοινοβούλιο ολοκλήρωσε τις διαδικασίες του στις 6 Απριλίου, ενώ όλοι οι συμμετέχοντες, πλην των μελών του μικρού συμβουλίου,

---

¹⁹⁴ Dodd, G. (2011), *ο.π.*

¹⁹⁵ Butt, R. (1989), *ο.π.*, σελ. 152.

¹⁹⁶ Smith, G. (1990), *A Constitutional and Legal History of England*, New York, Dorsett Press, σελ. 158-159.

αποχώρησαν στις 21 Μαρτίου. Το συμπέρασμα στο οποίο κατέληξε ο Maitland, είναι ότι οι εργασίες του βασιλικού συμβουλίου αποτελούν τον πυρήνα κάθε κοινοβουλίου των αρχών του 14^{ου} αιώνα¹⁹⁷.

Ο περιορισμός των δικαστικών και διοικητικών αρμοδιοτήτων του κοινοβουλίου, επέτρεψε την σχετική αύξηση των νομοθετικών αρμοδιοτήτων, στο οποίο θα μετουσιωθεί τα επόμενα χρόνια. Το κοινοβούλιο θα γίνει ένα αντιπροσωπευτικό σώμα με κύρια αρμοδιότητα την ψήφιση των νόμων, πριν ουσιαστικά ολοκληρωθεί ο 14^{ος} αιώνας. Η περίοδος της βασιλείας του Εδουάρδου Α', έβαλε τις βάσεις για αυτή την εξέλιξη.

Κοινοβούλιο και αντιπολίτευση. Η εμφάνιση των Κοινοτήτων

Η παρουσία των αντιπροσώπων των κοινοτήτων δεν θα είναι μόνιμη στις συνεδριάσεις του κοινοβουλίου παρά μόνο μετά την περίοδο της βασιλείας του Εδουάρδου Β' (1307 – 1327). Η άνοδος του στο θρόνο, ενός αδύναμου βασιλιά όπως ο Εδουάρδος Β', σήμανε ότι το αγγλικό κοινοβούλιο δεν θα πάρει τον δρόμο που ακολούθησε το γαλλικό *parlement*¹⁹⁸. Στις αρχές του 14^{ου} αιώνα δόθηκε μεγαλύτερη έμφαση στον ρόλο και την σημασία των κοινοτήτων στο κοινοβούλιο. Οι βαρόνοι στα γεγονότα του 1311, αντιπολιτεύτηκαν σθεναρά την πολιτική απραξία του Εδουάρδου Β', κάτι που οδήγησε στην επιβολή στο στέμμα των Ordinances οι οποίες εγκρίθηκαν από το Κοινοβούλιο του 1311. Σε αυτήν τους την ενέργεια ουσιαστικά δρουν ως υπερασπιστές των κοινοτήτων και του ρόλου που πρέπει να έχουν στο κοινοβούλιο. Το 1322 συγκαλείται το Κοινοβούλιο στην Υόρκη, με σκοπό την αποκατάσταση της τάξης και σε αυτό ο βασιλιάς, κατά παρόμοιο τρόπο με τους βαρόνους έντεκα χρόνια νωρίτερα, δρα υπερασπιστικά ως προς τους αντιπροσώπους των κοινοτήτων στα δημόσια πράγματα, οι αντιπρόσωποι των οποίων θα είναι πλέον μόνιμα μέλη σε αυτό. Το συγκεκριμένο κοινοβούλιο θέσπισε όπως είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο το ομώνυμο νόμο (*Statute of York*), ο οποίος κάνει ρητή αναφορά στην έννοια, «κοινότητα του βασιλείου» (*community of the realm*) το οποίο είναι αμφίβολο εάν αναφέρεται στους αντιπροσώπους των κοινοτήτων, ένα ζήτημα που δημιούργησε μια μεγάλη συζήτηση μεταξύ των ακαδημαϊκών. Αυτό όμως που έχει πραγματική σημασία στη συγκεκριμένη περίοδο είναι η αναβάθμιση του Κοινοβουλίου και η αναγνώριση της θέσης του στις κρατικές υποθέσεις.

---

¹⁹⁷ Lyon, Bryce (1980), *Constitutional and Legal History of Medieval England*, New York, Norton and Co (2nd ed.), σελ. 423-430.

¹⁹⁸ Prestwich, M. (1980), *The Three Edwards. War and State in England 1272 – 1377*, London, Weidenfeld and Nicholson, σελ. 135-136.

Για πολλούς ιστορικούς, το κοινοβούλιο της Υόρκης το 1322, σημαίνει την επέκταση των δικαιωμάτων των Κοινοτήτων στα ζητήματα της διακυβέρνησης του κράτους. Αυτοί οι ιστορικοί που συμφωνούν σε αυτό, διαφωνούν όμως όσον αφορά την φύση αυτής της επέκτασης. Κάποιοι πιστεύουν ότι αυτή αφορούσε την απαιτούμενη συναίνεση τους σε κάθε συνταγματική αλλαγή, κάποιοι άλλοι ότι αυτή η συναίνεση ήταν απαραίτητη για οικονομικά ζητήματα και μόνο, ενώ τέλος κάποιοι ότι η συναίνεση αφορά οποιοδήποτε θέμα ιδιαίτερου ενδιαφέροντος. Είναι βέβαια πολύ πιθανό καμία έμφαση να μην δόθηκε στην συγκεκριμένη φράση, μιας και πρόκειται για μια πράξη που κωδικοποιεί προϋπάρχον εθιμικό δίκαιο, λαμβάνοντας υπόψη τα δικαιώματα του βασιλιά και των βαρόνων (εξαγγέλοντας ότι οποιοσδήποτε παλαιότερος νόμος δεν τα λαμβάνει υπόψη, είναι άκυρος) και από πουθενά δεν προκύπτει η επέκταση των δικαιωμάτων των Κοινοτήτων. Σε αυτή την περίπτωση, η φράση καταδεικνύει απλά την αναβάθμιση του Κοινοβουλίου και την αναγνώριση της θέσης του στις κρατικές υποθέσεις¹⁹⁹. Είναι άλλωστε μάλλον απίθανο ο ίδιος ο βασιλιάς να απαλλοτρίωσε το δικαίωμά του να εκδίδει ο ίδιος νόμους εκτός του Κοινοβουλίου. Επίσης δεν σήμαινε ότι όλοι οι νόμοι θα διακηρύσσονταν πλέον στο Κοινοβούλιο και μόνο. Μάλλον το πιο αληθές είναι ότι, η διακήρυξη πως κάθε νόμος που θα επηρέαζε την κατάσταση του βασιλείου ή του ίδιου του βασιλιά (όχι όμως την εξουσία του) θα έπρεπε να αποφασίζεται εντός του Κοινοβουλίου και μόνο²⁰⁰.

Οι κατώτεροι ευγενείς και οι ιππότες από τις διάφορες κομητείες, οι έμποροι και ο κλήρος από τις μεγαλύτερες πόλεις, αποτελούν τους αντιπροσώπους των κομητειών την περίοδο της βασιλείας του Εδουάρδου Β'. Ο κλήρος σταμάτησε στα μέσα του 14^{ου} αιώνα να παρακολουθεί τις εργασίες του κοινοβουλίου²⁰¹. Αρκετά στοιχεία για τα κοινοβούλια του πρώτου μισού του 14^{ου} αιώνα (αλλά και για παλαιότερα), διαθέτουμε από μια πραγματεία της εποχής. Η πραγματεία *Modus Temendi Parliamentum*, που πιστεύεται ότι έχει γραφεί μεταξύ 1316 και 1324 και ίσως είναι σύγχρονη του κοινοβουλίου της Υόρκης, αναφέρει ότι οι βαρόνοι στο κοινοβούλιο μπορούν να μιλάνε μόνο για τον εαυτό τους, ενώ αντίθετα οι ιππότες και οι λοιποί αντιπρόσωποι των κοινοτήτων, έχουν το δικαίωμα να αναφέρονται σε «όλη την κοινότητα του βασιλείου» (*the whole community of the realm*). Το κύριο ενδιαφέρον του *Modus Temendi Parliamentum*, πέραν των υπολοίπων ιστορικών στοιχείων που μας δίνει για το πώς λειτουργεί το κοινοβούλιο, είναι οι κοινότητες και οι αντιπρόσωποί

¹⁹⁹ Adams, George B. (1929), *Constitutional History of England*, New York, Henry Holt and Company, σελ. 198-199.

²⁰⁰ Bout, R. (1989), *ο.π.*, σελ. 216-221.

²⁰¹ Dodd, G. (2011), *ο.π.*

τους στο κοινοβούλιο. Σύμφωνα με τον ανώνυμο συγγραφέα της πραγματείας, η θέση των κοινοτήτων είναι τόσο σημαντική για το κοινοβούλιο, μιας και ο βασιλιάς είναι δυνατόν να δεχθεί την διεξαγωγή ενός κοινοβουλίου με την συμμετοχή μόνο των κοινοτήτων, ακόμα και αν δεν παρευρεθούν οι βαρόνοι:

*Δύο ιππότες που θα έρθουν στο κοινοβούλιο από μια κομητεία,
έχουν μεγαλύτερη δύναμη στο να προσφέρουν την συναίνεσή τους
ή να την αρνηθούν, από τον πιο σημαντικό λόρδο του βασιλείου²⁰².*

Οι συνεχιζόμενοι πόλεμοι με τους Σκωτσέζους και τους Γάλλους, τον 14ο αιώνα, ενίσχυσαν σημαντικά την θέση των κοινοτήτων στο κοινοβούλιο, μιας και το στέμμα αναζητεί την έγκρισή τους, για την οικονομική ενίσχυση μέσω της φορολογίας, των πολεμικών του σχεδίων.

Η Βουλή των Λόρδων και η Βουλή των Κοινοτήτων

Κατά την περίοδο της βασιλείας του Εδουάρδου Γ' (1327 – 1377), οι εργασίες του κοινοβουλίου, συγκεντρώνουν όχι μόνο την πολιτική κοινότητα της χώρας αλλά και όσους ασχολούνται με την διακυβέρνηση του κράτους. Κεντρικό ρόλο στην διακυβέρνηση του κράτους παίζουν αυτοί που από εδώ και στο εξής θα ονομάζουμε γενικά λόρδους. Οι λόρδοι προήλθαν από την σύνθεση του βασιλικού συμβουλίου τον 13^ο αιώνα και μεταβλήθηκαν σταδιακά σε ένα πολύ μεγαλύτερο σώμα, ανώτερων αξιωματούχων του κράτους, με τους τίτλους του δούκα, του κόμη, του βαρόνου, του επισκόπου και του ηγούμενου. Σε αυτούς θα πρέπει να προστεθούν ο καγκελάριος, ο θησαυροφύλακας, βασιλικοί δικαστές και άλλα μέλη της βασιλικής επιμελητείας. Σταδιακά θα συγκροτηθούν στο ένα από τα δύο σώματα του Κοινοβουλίου.

Το πρώτο βήμα στην εξέλιξη προς το διμερές κοινοβουλευτικό σύστημα που γνωρίζουμε στις μέρες μας, αποτέλεσε η απόσυρση του κατώτερου κλήρου από τις εργασίες του κοινοβουλίου από το 1332 και έπειτα. Αυτή η απόσυρση είχε ως αποτέλεσμα οι μοναδικοί κληρικοί που θα συνέχιζαν να συμμετέχουν στο κοινοβούλιο, ήταν οι πρελάτοι, οι οποίοι ως ανώτερος κλήρος, ανήκαν στους βαρόνους και στις περισσότερες περιπτώσεις ήταν υποτελείς του βασιλιά. Οι πρελάτοι και ο ανώτερος κλήρος, αποτελούσαν την πρώτη τάξη

---

²⁰² Bout, R. (1989), *ο.π.*, σελ. 216-221.

της κοινωνίας, οι βαρόνοι και οι ιππότες την δεύτερη τάξη και τέλος οι εύποροι πολίτες των επαρχιών και των πόλεων αποτελούν την τρίτη τάξη. Το δεύτερο βήμα, ήταν η προσκόλληση των ιπποτών και των κατώτερων ευγενών στους αντιπροσώπους των κοινοτήτων. Αρχικά, οι ιππότες και οι κατώτεροι ευγενείς, βρίσκονται πιο κοντά στην ανώτερη αριστοκρατία. Σταδιακά τα ενδιαφέροντα τους θα διαφοροποιηθούν από αυτά των λόρδων. Μέχρι το 1350, οι ιππότες θα απομακρυνθούν από τους βαρόνους και θα προσκολληθούν στους αντιπροσώπους των πόλεων, κάτι που θα σημάνει την δημιουργία της Βουλής των Λόρδων (*House of Lords*) οι οποίοι δεν θα ονομαστούν έτσι παρά μόνο κατά την βασιλεία του Ερρίκου Η' (βασ. 1491 – 1547). Τα μέλη της Βουλής των Λόρδων αποτελούν τους σημαντικότερους ανθρώπους του βασιλείου, θεωρούνταν κοινωνικά ίσοι μεταξύ τους και πάνω από αυτούς ήταν μόνο ο βασιλιάς. Από τα μέσα του 14^{ου} αιώνα θα συνεδριάζουν ξεχωριστά μεταξύ τους για τα θέματα που τους αφορούν. Ένα από τα κύρια καθήκοντά τους από εκείνη την περίοδο (το οποίο διατήρησε μέχρι το 2007), αποτέλεσε η απονομή δικαιοσύνης ως το Ανώτερο δικαστήριο της χώρας, λειτουργία που κληρονόμησε από την αντίστοιχη του Μεγάλου Συμβουλίου τον 13^ο αιώνα, όπως αναφέρθηκε νωρίτερα. Άλλωστε πολλά μέλη της Βουλής των Λόρδων στα μέσα του 13^{ου} αιώνα ήταν κληρονόμοι μελών του Μεγάλου Συμβουλίου κατά την περίοδο της βασιλείας του Ερρίκου Γ' και του Εδουάρδου Α'.

Συνεπώς οι αντιπρόσωποι των κοινοτήτων από το 1350 και μετά αποτελούνται από δύο διακριτά στοιχεία. Από την μια πλευρά, οι ιππότες και οι κατώτεροι ευγενείς αντιπρόσωποι των κομητειών και από την άλλη, οι εύποροι αντιπρόσωποι των επαρχιών και των πόλεων. Οι ιππότες και οι κατώτεροι ευγενείς αποτελούν μέλη της αριστοκρατίας που κατέχει γαιοκτησίες στην αγγλική ύπαιθρο, ενώ οι αντιπρόσωποι των επαρχιών και των πόλεων, είναι ως επί το πλείστον έμποροι και δικηγόροι. Παρά το γεγονός ότι αντιπρόσωποι των πόλεων ήταν περισσότεροι από τους ιππότες, η σπουδαιότητα των τελευταίων ήταν μεγαλύτερη για το κοινοβούλιο, λόγω των πολιτικών τους διασυνδέσεων. Η προσκόλλησή των ιπποτών και των κατώτερων ευγενών στις κοινότητες μάλλον ενοχλούσε το στέμμα, το οποίο στο κοινοβούλιο του 1372, προσπάθησε να διαπραγματευθεί μόνο με τους αντιπροσώπους των πόλεων. Η αντιπρόσωποι των κοινοτήτων, οι οποίοι μετά και την αποχώρηση του κατώτερου κλήρου λίγα χρόνια νωρίτερα, έγιναν ένα σώμα που προέρχονταν από την διαδικασία εκλογής, αποτέλεσαν την Βουλή των Κοινοτήτων (*House of Commons*) όπως την ξέρουμε σήμερα, ενώ στο κοινοβούλιο του 1343, ο William Trussell, μίλησε ως πρώτος πρόεδρος και εισηγητής της Βουλής στην ιστορία.

Η σχέση των δύο Βουλών αποκρυσταλλώθηκε στο τέλος του αιώνα όταν η Βουλή των Κοινοτήτων απέκτησε τον ρόλο της εισαγωγής των αιτήσεων για ακρόαση και ταυτόχρονα την κατάρτιση του καταλόγου των θεμάτων προς συζήτηση, ενώ η Βουλή των Λόρδων, την δυνατότητα όλες οι αποφάσεις του Κοινοβουλίου «ανήκουν αποκλειστικά στον βασιλιά και στους λόρδους»²⁰³. Κατά την διάρκεια των κοινοβουλίων του Εδουάρδου Γ', οι συνεδριάσεις γίνονται με την θέσπιση σχετικού νόμου ετήσιες. Στα 50 χρόνια της βασιλείας του πραγματοποιήθηκαν 48 κοινοβούλια. Ο βασιλιάς διορίζει μια σειρά από λόρδους (δικαστές, κυβερνητικά μέλη κ.α.) ως προέδρους των επιτροπών που αποφάσιζαν για την τύχη των αιτήσεων στο κοινοβούλιο. Ο Καγκελάριος συνήθως μιλούσε ως αντιπρόσωπος του βασιλιά και ήταν υπεύθυνος για την έναρξη των εργασιών του κοινοβουλίου, εκφωνώντας την εναρκτήρια ομιλία που έθετε τους λόγους σύγκλησης του κοινοβουλίου, ενώ στο τέλος ανακοίνωνε τις αποφάσεις του βασιλιά επί των αιτήσεων που κατατέθηκαν. Πέραν αυτών που αναφέρθηκαν μια σειρά υπαλλήλων κρατούσαν τα πρακτικά του κοινοβουλίου, τα οποία πλέον διαθέτουμε ανελλιπώς από τα πρώτα κοινοβούλια του Εδουάρδου Γ'.

Σταδιακά η Βουλή των Κοινοτήτων αποκτά τον έλεγχο των αιτήσεων που εισέρχονται προς συζήτηση στο κοινοβούλιο. Η εξέλιξη των κοινών αιτήσεων προήλθε σίγουρα από τις ατομικές αιτήσεις για απονομή δικαιοσύνης, αν και αυτό δεν μπορεί να έγινε σε μεγάλη κλίμακα²⁰⁴. Αυτό που αλλάζει κατά την περίοδο της βασιλείας του Εδουάρδου Γ', είναι η συνειδητοποίηση του ρόλου της από την Βουλή των Κοινοτήτων. Σε αυτή την εξέλιξη βοήθησε η έναρξη του Εκατονταετούς πολέμου (1337 – 1453) με την Γαλλία, η οποία έκανε επιτακτική την ανάγκη για έγκριση από το κοινοβούλιο, είσπραξης εσόδων από το κράτος μέσω έκτακτων εισφορών. Έτσι η Βουλή των Κοινοτήτων προετοιμάζει και φέρνει, ως κοινές αιτήσεις για ακρόαση, θέματα γενικού ενδιαφέροντος για την κοινωνία, που προκύπτουν μετά από μακρές συζητήσεις κατά τις συνεδριάσεις τους. Το πρώτο κοινοβούλιο στο οποίο εισάγεται μια κοινή αίτηση για ακρόαση, είναι το πρώτο κοινοβούλιο του Εδουάρδου Γ' το 1327. Αυτές οι κοινές αιτήσεις, θα ονομαστούν, μέχρι το τέλος του αιώνα σε «νομοσχέδια».

Οι εισαγωγή των κοινών αιτήσεων από την Βουλή των Κοινοτήτων αποτελεί μια μεγάλη καινοτομία της περιόδου, μιας και αλλάζει την νομοπαραγωγική διαδικασία του αγγλικού κράτους και αλλάζοντας τις ισορροπίες, μεταφέρει αυτή την δυνατότητα (αν και όχι εξ' ολοκλήρου ακόμα) από τον βασιλιά (και το συμβούλιό του) και του λόρδους, στους εκλεγμένους αντιπροσώπους της κοινωνίας. Το επόμενο βήμα θα είναι η συνειδητοποίηση

---

²⁰³ Dodd, G., *ο.π.*

²⁰⁴ Dodd, G. (2007), *ο.π.*, σελ. 133-141.

ενός ζητήματος που έχει ξεκαθαρίσει από την εποχή του Εδουάρδου Α' και αφορά τον σαφή διαχωρισμό του νόμου (*statute*) από τις θεσμικές ρυθμίσεις (*ordinances* ή *provisions*). Κάθε νομοθετική πράξη που δεν εγκρίνεται στο κοινοβούλιο από τον βασιλιά και τους συμβούλους του, έχει χαρακτήρα διοικητικών πράξεων και όχι νόμου. Έτσι συνειδητοποιούν ότι κάθε αίτηση για ακρόαση, αξίζει να περιληφθεί τον χαρακτήρα νόμου. Η συγκεκριμένη εξέλιξη, συναντά αντιδράσεις από τον βασιλιά, κάτι που οδηγεί σε αντιπαραθέσεις στο κοινοβούλιο όπως αυτή του 1341. Με τον εκβιασμό να μην εγκρίνει την επιβολή έκτακτης φορολογίας, η Βουλή των Κοινοτήτων, πέρασε ένα νόμο που περιόριζε παραδοσιακές βασιλικές εξουσίες. Αμέσως μετά τη λήξη των εργασιών του κοινοβουλίου, ο Εδουάρδος Γ' εξέδωσε μια θεσμική ρύθμιση, βάση της οποίας χαρακτήριζε το νόμο άκυρο, επειδή «ήταν αντίθετος στους νόμους και τα έθιμα του βασιλείου καθώς και στα βασιλικά δικαιώματα». Στο επόμενο κοινοβούλιο, η θεσμική ρύθμιση κρίθηκε άκυρη διότι, κάθε νόμος θα πρέπει να εγκρίνεται από τον βασιλιά, με την συναίνεση των Λόρδων και των Κοινοτήτων στο κοινοβούλιο, κάτι που έκανε την Βουλή των Κοινοτήτων ένα από τα τρία όργανα της διακυβέρνησης του κράτους, που συμμετείχαν στη διαδικασία νομοθέτησης²⁰⁵.

Η Βουλή των Κοινοτήτων απέκτησε επιπλέον δύναμη μέχρι το τέλος του 14^{ου} αιώνα. Η δυνατότητα μομφής (*impeachment*) προς το στέμμα και τους λοιπούς κρατικούς λειτουργούς, αποκτήθηκε στο τελευταίο τέταρτο του αιώνα. Η παραπομπή αξιωματούχων για κακοδιαχείριση και παράνομες πράξεις γινόταν στην Βουλή των Λόρδων, ως το Ανώτερο δικαστήριο της χώρας. Αυτήν την δυνατότητα του το κοινοβούλιο την άσκησε δύο φορές μέσα στον 14^ο αιώνα, το 1376 κατά την συνεδρίαση του «Καλού Κοινοβουλίου» (*Good Parliament*) και το 1388 στο «Αμείλικτο Κοινοβούλιο» (*Merciless Parliament*) που καταδίκασε σε θάνατο και εξορία πολλούς αξιωματούχους του Ριχάρδου Β'.

Ο 14^{ος} αιώνας αποτέλεσε έναν από τους σημαντικότερους στην ιστορία του αγγλικού κοινοβουλίου, μιας και τότε θεμελιώθηκε η κοινοβουλευτική διακυβέρνηση της Αγγλίας. Τα δύο βασικά δικαιώματα που εκχωρήθηκαν από τον βασιλιά στην Βουλή των Κοινοτήτων, της συναίνεσης στην έγκριση της φορολογίας και της συναίνεσης στη νομοπαραγωγική διαδικασία, με την εισαγωγή των νομοσχεδίων, τον μετέτρεψαν ουσιαστικά σε έναν συνταγματικό μονάρχη. Όλες αυτές οι αρχές, οι διαδικασίες και εξουσίες του κοινοβουλίου στην Αγγλία του 14^{ου} αιώνα, θα αποκτηθούν στην ηπειρωτική Ευρώπη μόλις τον 17^ο αιώνα.

---

²⁰⁵ Lyon, Bryce (1980), *ο.π.*, σελ. 554-555.

Επίλογος

Η Αγγλία απέκτησε πολύ γρήγορα πολιτικούς θεσμούς, που οδήγησαν με ταχύτητα στην οικοδόμηση του κράτους. Η διακυβέρνηση του κράτους στον σημερινό αγγλοσαξονικό κόσμο, οφείλει πολλά στην εμφάνιση των πολιτικών θεσμών κατά την ύστερη μεσαιωνική περίοδο στην Αγγλία. Αυτό για το οποίο θα πρέπει να αναρωτηθούμε είναι, γιατί αυτοί οι πολιτικοί θεσμοί ήταν τόσο πετυχημένοι που οδήγησαν σταδιακά την Αγγλία προς το πολίτευμα της συνταγματικής μοναρχίας. Αυτοί οι πολιτικοί θεσμοί διέθεταν από την πρώτη στιγμή μια αξιοθαύμαστη σταθερότητα, η οποία οφείλει πολλά στον τρόπο με τον οποίο η φεουδαρχία άγγιξε την βρετανική νήσο. Μετά την Νορμανδική κατάκτηση και κατά την περίοδο των Ανδηγαυών, η Αγγλία απέκτησε δυνατή κεντρική διακυβέρνηση, με την εφαρμογή του *κοινού δικαίου*, η οποία επέτρεψε την δημιουργία των βασιλικών δικαστικών θεσμών. Η ευφυΐα του Γουλιέλμου του Κατακτητή (ή η τύχη κατ' άλλους), περιόρισε την εξουσία των τοπικών αρχόντων και δεν τους έδωσε την δυνατότητα να αναπτύξουν διαιρετικές τάσεις στο βασίλειο. Το δικαστικό σύστημα που εγκαθιδρύθηκε τον 11^ο και το 12^ο αιώνα, σύντομα μπόρεσε να αποκτήσει ομοιόμορφη λειτουργία σε όλη την επικράτεια, ενώ η κεντρική δικαιοσύνη από τα τέλη του 12^{ου} αιώνα και έπειτα αύξησε εντυπωσιακά την δικαιοδοσία της, έναντι των τοπικών δικαστηρίων, με όχημα το *κοινό δίκαιο*. Μέχρι το τέλος του 12^{ου} αιώνα, το δίκαιο, η οικονομική και πολιτική διακυβέρνηση του κράτους, ήταν ενιαία για όλο το βασίλειο και η Αγγλία μια συμπαγής κοινωνία. Η αμεσότητα στην απονομή δικαιοσύνης, χωρίς ενδιάμεσες βαθμίδες δικαστικής εξουσίας, έκανε σαφώς πιο αποτελεσματική την διακυβέρνηση του μεσαιωνικού αγγλικού κράτους. Το βασιλικό δικαστικό σύστημα είχε την δυνατότητα έκδοσης τελεσίδικων αποφάσεων χωρίς να απαιτείται η συνέλευση με τοπικούς άρχοντες και λοιπούς υποτελείς. Ταυτόχρονα με αυτές τις εξελίξεις, η ανώτερη αριστοκρατία, παρέμεινε ισχυρή και δυνατή και από το 1215 και έπειτα με την Μάγκνα Κάρτα, υπήρξε πάντα αρκετά πρόθυμη να συγκρουστεί με τον βασιλιά για την υπεράσπιση της ενιαίας συμπόρευσης, στο πρότυπο που επέβαλαν οι αμοιβαίες υποχρεώσεις του φεουδαρχικού δεσμού. Το βασιλικό συμβούλιο μετεξελίχθηκε σταδιακά στο κοινοβούλιο, εκπροσωπώντας το σύνολο του βασιλείου, ενώ την ίδια περίοδο οι κατώτεροι ευγενείς διεκπεραιώνουν πολλά ζητήματα που αφορούν την διακυβέρνηση σε τοπικό επίπεδο.

Η κατανόηση του θεσμού του κοινοβουλίου, μας βοηθά περισσότερο να αντιληφθούμε την σταθερότητα που επιτεύχθηκε στους πολιτικούς θεσμούς που αναπτύχθηκαν την ύστερη μεσαιωνική περίοδο. Το κρίσιμο ερώτημα σχετικά με το

κοινοβούλιο, είναι να απαντηθούν οι λόγοι για τους οποίους αυτός ο πολιτικός θεσμός του 13^{ου} και του 14^{ου} αιώνα συνέχισε να αναπτύσσεται και να εξελίσσεται διαρκώς (μέχρι τις μέρες μας) με μεγάλη επιτυχία. Η φράση, *quod omnes tangit ab omnibus approbetur* («ότι αφορά όλους θα πρέπει να εγκρίνεται από όλους»), που αποτελεί την επιτομή για πολλούς ιστορικούς, του κοινοβουλίου του 1295 κατά την βασιλεία του Εδουάρδου Α', υπογραμμίζει την σημασία μιας καινοτόμας πολιτικής ιδέας, την πρόσκληση αντιπροσώπων από τις κοινότητες του βασιλείου στο κοινοβούλιο και σταδιακά στην διακυβέρνηση του κράτους. Αυτή η εξέλιξη μέχρι το τέλος του 14^{ου} αιώνα έκανε δυνατή την ισοροπία των πολιτικών δυνάμεων, που απαρτίζουν ο βασιλιάς, οι βαρόνοι και οι κοινότητες. Ο 13^{ος} αιώνας θα σηματοδοτεί από μια ακόμα σημαντική αλλαγή, τον διαχωρισμό της ανώτερης από την κατώτερη αριστοκρατία. Οι πρώτοι, οι οποίοι καλούνται στο βασιλικό συμβούλιο και μετέπειτα κοινοβούλιο, θα ονομαστούν λόρδοι και θα εξελιχθούν στη Βουλή των Λόρδων, ενώ οι δεύτεροι θα προσκολληθούν στους αντιπροσώπους των πόλεων και των επαρχιών και θα προκύψει η Βουλή των Κοινοτήτων. Ο βασιλιάς βρέθηκε ανάμεσα σε αυτές τις δύο πολιτικές δυνάμεις αναγκασμένος να συνεργασθεί τότε με τους μεν και τότε με τους δε, όπως αντίστοιχα και τα δύο σώματα μεταξύ τους, με σκοπό την πίεση στο βασιλιά.

Η παρούσα εργασία μπορεί να συνεχισθεί και να συμπληρωθεί με δύο τρόπους. Πρώτον, με την εξέταση της εξέλιξης των πολιτικών θεσμών την περίοδο των Τυδώρ και των Στιούαρτ, όταν εμφανίζεται ένα μεγάλο σώμα πολιτικών ιδεών στην Ευρώπη γενικότερα αλλά και την Αγγλία πιο συγκεκριμένα, που επηρεάζουν βαθιά θεσμούς όπως το κοινοβούλιο, εξελίσσεται η καγκελαρία και υπάρχουν μεγάλες εξελίξεις στην απονομή δικαιοσύνης (ειδικότερα στον τομέα του ποινικού δικαίου). Δεύτερον, με την διερεύνηση της δημιουργίας των πολιτικών θεσμών στην Γαλλία της ύστερης μεσαιωνικής περιόδου, ως την έτερη μεγάλη χώρα της μεσαιωνικής δύσης που προχώρησε με βήμα ταχύ προς την δημιουργία του σύγχρονου κράτους. Οι υπόλοιπες, όπως η Γερμανία και η Ιταλία (η Ισπανία είναι μια σαφώς πιο επιτυχημένη περίπτωση από αυτές τις δύο αλλά με πολλές ιδιαιτερότητες), απέτυχαν διότι δεν διέθεταν παρά για ελάχιστες χρονικές περιόδους τα δύο βασικά χαρακτηριστικά που είχε η Αγγλία, ισχυρή κεντρική εξουσία και πολιτική ενότητα. Κατά την διάρκεια του κυριώς μέρους της εργασίας αναφέρθηκε ότι η Αγγλία βρισκόταν περίπου έναν αιώνα μπροστά από την Γαλλία στην δημιουργία των πολιτικών θεσμών. Πράγματι η Γαλλία του Φίλιππου Αυγούστου (1180-1223) ήταν τόσο ανεπτυγμένη όσο η Αγγλία του Ερρίκου Α' (1100-1135). Αντίστοιχα η περίοδος του Φίλιππου του Ωραίου (1285-1314), ισοδυναμεί με αυτή του Ερρίκου Γ' (1216-1272) και του Καρόλου Ε' (1360-1380) με

του Εδουάρδου Α' (1272-1307). Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι η Γαλλία υπήρξε αποτυχημένη ως χώρα στην δημιουργία πολιτικών θεσμών. Κάθε άλλο μάλιστα, μιας και θα πρέπει να αναφέρουμε ότι είναι τεράστιο επίτευγμα για τους Καπετίδες, η εδαφική ενοποίηση μιας τόσο μεγάλης και ετερογενούς επικράτειας. Οι κύριες διαφορές με την Αγγλία είναι η αδύναμη κατώτερη αριστοκρατία και γενικότερα η τρίτη τάξη των Γάλλων, η οποία δεν μπόρεσε να βοηθήσει στην διακυβέρνηση του κράτους και η υπερβολική δύναμη των Γάλλων βασιλέων έναντι των ευγενών. Αυτά βέβαια οδήγησαν στην ανάπτυξη άλλου είδους πολιτικών θεσμών για την διακυβέρνηση του κράτους.

Βιβλιογραφία

Βιβλία

- Adams, George B. (1929), *Constitutional History of England*, New York, Henry Holt and Company
- Baker, J.H. (1990), *An Introduction to English Legal History*, London, Butterworths (3rd ed.)
- Barlow, F. (1955), *The Feudal Kingdom of England 1042-1216*, New York, Routledge
- Beames, J. (ed.) (1812), *The Treatise on the Laws and Customs of the Realm of England Commonly Called Glanvill*, Oxford, Clarendon Press
- Bellamy, J.G. (1970), *The Law of Treason in the Later Middle Ages*, Cambridge, Cambridge University Press
- Bout, R. (1989), *A History of Parliament: The Middle Ages*, London, Constable and Co Ltd
- Wilkinson, B. (1967), *The Later Middle Ages in England 1216-1485*, London, Longman Group Ltd
- Brand, Paul (2003), *Kings, Barons and Justices. The Making and Enforcement of Legislation in Thirteenth Century England*, New York, Cambridge University Press
- Brundage, James (2008), *The Medieval Origins of Legal Profession. Canonists, Civilians and Courts*, Chicago, The University of Chicago Press
- Church, Stephen (2017), *Henry III: A Simple and God-Fearing King*, London, Penguin
- Nichols, F.M.(ed.), *Britton: An English Translation, Introduction and Notes*, Oxford, Clarendon Press
- Dodd, G. (2007), *Justice and Grace. Private Petitioning and the English Parliament in the Late Middle Ages*, New York, Oxford University Press
- Douglas, D. (1999), *William the Conqueror*, Yale, Yale University Press
- Harding, A. (2001), *Medieval Law and the Foundations of the State*, New York, Oxford University Press
- Holdsworth, W.S.(1922), *A History of English Law*, Boston, Little Brown and Co
- Hudson, John (1980), *The Formation of English Common Law*, New York, Longman
- Jolliffe, J.E.A. (1955), *Angevin Kingship*, London, A & C Black
- Kaeuper, R. (1988), *War, Justice and Public Order*, New York, Oxford University Press

Lyon, B. (1980), *A Constitutional and Legal History of Medieval England*, Toronto, W.W. Norton

Masschaele, James (2008), *Jury, State and Society in Medieval England*, New York, Palgrave Macmillan

McIlwain, C.H. (1934), *The High Court of Parliament and its Supremacy*, New Haven, Yale University Press

Milsom, S.F.C. (1960), *The Legal Framework of English Feudalism*, London, Butterworths

Nicholas, David (2004), *Η Εξέλιξη του Μεσαιωνικού Κόσμου*, Αθήνα, MIET

Plucknett, T. (1956), *A Concise History of the Common Law*, Little, Brown and Company

Pollock, Sir Fr. and Maitland, F.W.(1898, ανατ. 1968), *The History of English Law Before the Time of Edward I*, Cambridge, Cambridge University Press.

Prestwich, Michael (1980) στο *The Three Edwards*, London, Weidenfeld & Nicolson

-//-(2005), *Plantagenet England 1225-1360*, Oxford, Clarendon Press

Smith, Goldwin (1990), *A Constitutional and Legal History of England*, New York, Dorsett Press

Smith, Kenneth & Keenan, Denis (2007), *English Law*, Edinburgh, Longman Press

Stenton, D. M. (1964), *English Justice 1066-1215*, Philadelphia, American Philosophical Society

Thompson, F. (1953), *A Short History of Parliament 1295 – 1642*, Minneapolis, Minnesota University Press

Tout, T.F. (1905), *The History Of England. From the Accession of Henry III to the Death of Edward III, 1216-1377*, London, Longmans, Green and Co

Turner, R. (1968), *The King and his Courts, The Role Of John and Henry III in the Administration of Justice, 1199-1240*, Ithaka, New York, Cornell University Press

-//-(1977), *Judges and Administrators and Common Law in Angevin England*, London, Hambledon Press

-//-(1985), *The English Judiciary in the Age of Glanvill and Bracton, 1176-1239*, London, Cambridge University Press

Van Caenegem, R.C.(1973), *The Birth of the English Common Law*, New York, Cambridge University Press

Άρθρα

Adams, G. B. (1916), «The Origin of English Equity», *Columbia Law Review*, Vol. 16, No 2

Carpenter, D.A. (1985), «The Lord Edward's oath to aid and counsel Simon de Montfort, 15 October 1259», *Historical Research*, Vol. 58, Issue 138

Reedy, W. (1966) «The Origins of the General Eyre in the reign of Henry I», *Speculum* 41

Richardson H.G. και Sayles G.O. (1961), «Parliaments and Great Councils in Medieval England», *Law Quarterly Review*, vol. 77

Richardson, H.G. (1949), «The English Coronation Oath», *Speculum* 24 (1)

Sherman, P. Charles (1914), «The Romanization of English Law», *Yale Law Journal*, Vol. 23 (4), Article 2

Strayer, Joseph R. (1941), «The Statute of York and the Community of the Realm», *American Historical Review*, Vol. 47, Iss. 1

Turner, Ralph (1977), «The Origins of Common Pleas and King's Bench», *American Journal of Legal History*, Vol. 21, Iss. 3

Ηλεκτρονικά άρθρα - πηγές

Dodd, G. (2011), *The Birth of Parliament*, διαθέσιμο στο http://www.bbc.co.uk/history/british/middle_ages

Growther, D., Ordinances of 1311, διαθέσιμο στο https://thehistoryofengland.co.uk/resource/the_ordinances_of_1311

Hudson, John (2011 last update), *The Normans 1066-1154*, διαθέσιμο στο <http://www.bbc.co.uk>

Harvard Law School Library (Bracton Online)

«Historical Concept of Treason: English, American», *Indiana Law Journal*: Vol. 35, Iss. 1, Article 4, διαθέσιμο στο <http://www.repository.law.indiana.edu/ilj/vol35/iss1/4>

Εργασίες

Beckerman, J.S. (1972), *Customary Law in English Manorial Courts, in the 13th and 14th Centuries*, PhD Thesis, London, University of London